

A ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE
ÉS A MAROS MEGYEI TANÁCS
SZÉPIRODALMI FOLYÓIRATA

Főszerkesztők:
MARKÓ BÉLA
(1989. december – 2005.)
GÁLFALVI GYÖRGY
(2005. december – 2007.)

Főszerkesztő:	KOVÁCS ANDRÁS FERENC (vers)
Szerkesztők:	DEMÉNY PÉTER (esszé) LÁNG ZSOLT (kritika) SZABÓ RÓBERT CSABA (honlap) VIDA GÁBOR (próza)
Tördelőszerkesztő:	MOLNÁR ROZÁLIA
Korrektor:	SZÓCS KATALIN
Tipográfia:	BIRTALAN KÖLÖK ZSOLT IRSAI ZSOLT

TARTALOM

JÁNOSHÁZY GYÖRGY:

Herceg, hátha elmúlik ez a tél is (Szonett) ■ 5

SZILÁGYI JÚLIA:

Almák, bokályok, nitroglicerin (Emlékirat, részlet) ■ 6

VASZILIJ BOGDANOV:

Robert Browning Szentpéterváron (Versciklus) ■ 12

CSABAI LÁSZLÓ:

Új barázdák (Novella) ■ 19

CZEGŐ ZOLTÁN:

Dimenzióváltás; „A világ minden országa”; Óda januári óra;
Párnán, küszöbön (Versek) ■ 28

SZABÓ R. ÁDÁM:

A Vásárhelyi Operatőr Kalandjai (Novella) ■ 32

CSEH KATALIN:

Könyörgés; Folyamat; Fiók-éj (Versek) ■ 40

DÉNES GABRIELLA:

Pál Imru szerencséje (Novella) ■ 42

WERNER LUTZ:

Egyszerű az éjszaka; Igen összeszólalkoztunk; Talán a szürke;
Képzeld; Éjszaka; A parton ülök; Aludni és felébredni
a vízáramlásban; Támadni (Versek; Benő Eszter fordításai) ■ 46

TÓTH ÁGNES:

Ünnepi capriccio egy kiskocsmában; A költő lelke; Adolf
(Karcolatok) ■ 50

KARÁCSONYI ZSOLT:

Egyszerre; Egy elveszett tárgy megtisztítása; Félkész (Versek) ■ 56

KIRÁLY KINGA JÚLIA:

A patkány (Regényrészlet) ■ 59

MARKÓ BÉLA:

Még nem az öröklét; Így tökéletes; Kerti fény; Szabadulás
(Szonettek) ■ 72

SÉTATÉR

BÁTHORI CSABA:

Halálon innen, életem túl (Dsida Jenő: Nagycsütörtök) ■ 75

FÓRUM

LAKATOS ISTVÁN:

A kiúttalanság apóriái avagy a megváltás örök hiánya ■ 88

TÉKA

LÁNG ZSOLT:

Örök-ség (Szilágyi Júlia: *Álmatlan könyv. Memoár*) ■ 95

BODÓ MÁRTA:

Az élet (nem csak) nagy dolgai gyerekszerepből (Cseh Katalin:
Amit nem lehet megenni) ■ 97

LŐCSEI PÉTER:

Hamvas Béla: Poétika ■ 101

DELEATUR

GÁLFALVI GYÖRGY

Búcsú Jánosházy Györgytől ■ 107

TALÁLT VERSEK

MICHELANGELO BUONARROTI

44. szonett ■

WILLIAM SHAKESPEARE

66. Szonett (Jánosházy György fordításai) ■ 110

WWW.LATO.RO

archívum / szerzők / hírek / Látó Színpad – képek / linkek /
szemle / Látó-repertórium

Jánosházy György

HERCEG, HÁTHA ELMÚLIK EZ A TÉL IS

Gyakran jár erkélyemre ott felejtett
morzsát keresni egy kopott rigó.
Fagyokkal borzongat a rádió,
fehér köpeny borítja be a kertet.

Nehéz a szívem, és nehéz a lábam.
A versben akadoznak a sorok.
Az elnyűtt kert is kínosan forog
ágyán a véghetetlen éjszakában.

Herceg, hátha elmúlik ez a tél is,
a vén hársfán kizöldül a levél is,
virágillatban fürdik a határ.

Hűlő tagokkal hátha még megérem,
hogymint újra fény gyúl gyermekek szemében,
és friss kedvvel füttyent az a madár.

2015. jan. 30.

Szilágyi Júlia

ALMÁK, BOKÁLYOK, NITROGLICERIN

RÉSZLET

Hét alma a pohárszék tetején. Alattuk, a vitrinrészben tizenhét bokály. Mintha valamiféle színpadon tündökölnének, s én a pohárszék két polcán afféle népi táncsoportot látnék. Mintha táncra kész lányokat látnék – fél karjuk a derekukon, mindjárt megperdülnek, csak a jelt várják, a zenét –, több mint százéves bokályok sorakoznak. Erdély minden sarkából gyűltekk össze. A színek, minták a helyi lakosság ízlése, hangulata, teremtmőereje, hagyománya. Még nem járják a táncot a lányok, álldogálnak. Minden reggel köszönünk egymásnak. Ébren vagyok reggel hatkor, 2014. október 18-án, nézem a táncra kész bokályokat. Nyugodtak. Ez fontos. Metafora, hogy összeszorult a szívem? Szép szóval jeleznek a koszorúerek: koronária. Hát nyúlok a nitroglicerinnel. Mert ott van az is a helyén, az ágyam fölött, a könyvespolcon, az ösöreg, barna, talán mezősegi köcsög és a Gallimard kiadású Diderot kötet között. Diderot bölcsen hallgat, pedig tudja, hogy tudom, mit mond Rameau unokaöccse: Uram, az a fontos, hogy Ön ön és én én vagyok. Emlékezetből idézem. Közben múlik az angina. Hatott a nitromint. Kezdődhet a nap.

Emlékezem, tehát vagyok. Hogy is volt?

Nem tudom, hogy Szilágyiék negyvenöt végén vagy negyvenhat elején léptek be a Kommunisták Romániai Pártjába – akkor így hívták, annak jelül, és ez még számított – hogy nem csak a románoké. Sőt. Szám szerint nem osztottak, nem szoroztak a munkásmozgalomban. Voltak persze a családban is előzmények. Szilágyi Jóska szabósegéd, apu öccse, börtönviselt kommunista volt. Nem tudom, hányadrendű vádlott a híres szamosfalvi perben. Aztán, nem sokkal a felszabadulásnak nevezett eseménysor után, kizárták a pártból, mert az ellenőrző bizottságban alig egy-két ember tartozott az előző rendszer elleni lázadók közé. A többi mint kívülálló viszont teljesen elfogulatlan volt, tehát úgy döntött, hogy ki kell zárni. Tudomásuk szerint ugyanis igazán jó kommunista az, aki meghal, mint Józsa Béla. Ők ugyan magát Józsa Bélát nem ismerték, hiszen meghalt, de a róla szóló le-

gendát igen. Viszont ismerte személyesen az a Szilágyi Jóska, a szabósegéd, a homlokán a vallatás óta már behegedt sebhellyel, aki életben maradt. Hogyan? Miért? Tanúk híján ezt nem lehetett tisztázni. Mert aki életben maradt, az mind gyanús volt. Szabó Jóska, a szabósegéd, és mások is ugyan egybehangzóan állították, hogy a mozgalmi fegyelem szerint, három nap után, mivel ennyi idő alatt a többiek megtudhatták, ki bukott le, a letartóztatottak bevallhatták azt, amit vallatóik már úgyis tudtak. De hát ez az életben maradt ellenállók ellenőrizhetetlen, mert személyes, tehát kétséges tapasztalata volt. Az ellenőrző bizottság tagjai elfogultságtól mentesen döntöttek: nem őket verték, nem ők vallottak vagy nem vallottak. Idővel egyre világosabb lett, hogy bizalom és hatalom nem fér össze. Jó elvtárs az, aki nem hisz senkinek.

Anyu nővére, családi becenevén a Törzsfőnök, férjezett nevén Rusu Nelli is részt vett a mozgalomban. Donát úti háza pincéjében nemcsak titkos nyomdát rejtegetett. Igaz, sok röpcédulát nem nyomtattak, mert papír nemigen volt, de Nelli ott bújtatott vezető embereket is. Közülük jó néhányat aztán az elvtársaik előbb ugyancsak kizártak, majd legtöbbjüket hosszú börtönövekre ítélték. Elvi kérdés volt. Aki dolgozik, az hibázhat is. Így aztán az számított megbízhatónak, akinek nem volt alkalma hibázni. Épp ezért volt alkalmas arra, hogy mások hibáit feltárja, számon kérje. Erre én úgy jöttem rá kilenc-tíz éves gyerekfejjel, hogy szakadatlanul vitatkozó környezetem szavait lestem, hadd tanuljak a nagyoktól, és idővel magam is jó elvtárssá váljak. Elvtársnővé.

Negyvenöt végén? Negyvenhat elején? Leégett egy egész falu Szilágy megyében. Építész nagybátyám, Brezló Dezső, akit a felnőttek – feltűnt nekem a szó: – agilis embernek mondtak, másfél évvel előbb, a deportáláskor ő szervezte a menekülésünket, most megint akcióba lépett. Felkutatta, összeszedte, munkába állította a környéken elérhető összes kőművest, ácsot, akár nagyon fiatalok voltak, akár már öregecskék, a javakorabeli férfiak legtöbbje ugyanis hadifogoly volt vagy hősi halott. Építőanyag is került, ha máshonnan nem, hát abból, ami a lebombázott házakból maradt, és használható volt. Mindenki igyekezett, kosztot, szép napi bért kaptak még akkor az emberek, éjjel-nappal folyt a munka, és lám, csodával határos módon egykettőre újjáépült a falu. Sietni kellett, mert közeledett a választás. És azt mindenáron meg kellett nyerni. Meg is nyertük – ezt tízévesen tudtam. Kik voltunk mi, a győztesek? Hát, akik nem a *Szemre* szavaztak, a Maniuék pártjának jelére, pedig ők erősek voltak, hanem a *Napra*, vagyis a Népi Demokrácia Blokkjára, amelyik, ha jól emlékszem arra, amit a fel-

nőttek beszéltek, a Groza Péter-féle Ekés Frontból, a Magyar Népi Szövetségből és persze a kommunistákból állt össze. Az újjáépített falu egész népe, de még a környék lakói is a Napra szavaztak. A kolozsvári munkásság java része is, mert a nacionalista diákok manisták voltak. Micsoda új szavakat tanultam! És a manista bandák gyilkoltak, pusztítottak a magyar falvakban Erdély-szerte. Ezt beszéltek bizony a családban ebéd közben. Voltak, nem is kevesen, akik kétszer-háromszor szavaztak a győzelemért, nem tudom, hogyan csinálták. Csak azt, hogy miért. Azt hiszem, a szüleim is megtették. Legalábbis ez sejlett ki abból, amit a nagyszoba asztala mellől, leckeírás közben kihallgattam. „Ettől függ Erdély sorsa!” A felnőttek már a háború idején megfeledkeztek a régi szabályról, hogy „a gyerek előtt semmit!” Csak azt nem hallottam, ami nem érdekelt. És minden érdekelt.

Időközben iparengedélyt kért és kapott apu, és sufni méretű műhelyt nyitott a Főtér egyik régi házának udvarán, annak is a nyugati oldala legvégén, ott, ahova soha be nem süttött a nap. „Itt kisebb a bér” – mondta. Annak a háznak az első emeletéről vitték el családotól Fried nénit, az édesanyját Bözsi nagynénémnek, aki Márta anyja volt, anyu bátyjának felesége, belátom, kissé körülményes, hogy is magyarázzam. Akkor még nem tudtam, hogy hova vitték, és miért. Ezekről a dolgokról azért kevesebbet vagy csak óvatosabban beszéltek a felnőttek, félszavakból, lassan kerekedtek ki a történetek. Élni kell – mondták, akik életben maradtak, gyakran mondták, és úgy, hogy én is hallhattam. Apu rádiókat javított a maga kis műhelyében, de hát kevés rádió maradt itt a háború után, az igazán jókat magukkal vitték, amikor elmenekültek, az anyaországi ejtőernyősök – micsoda szavak! – elmélkedem és álmélkodom. Annak, amit a zsidóktól elkoboztak annak idején, nyoma veszett. Ami itt maradt, Kolozsváron, bizony már alapos javításra szorult, ebből éltünk, ez volt az apu mestersége, de hát a meghibásodott alkatrészek helyett újat, jót nemigen volt honnan beszerezni. Ha csak egy kiégett lámpát kellett kicserélni, az is, ki tudja, milyen forrásból származott. Mert a feketepiacon persze azért sok mindent talált az, aki meg tudta fizetni. Apu akkor negyvenéves. Nem fiatal, nem öreg, és két év ukrainai munkaszolgálat, éhezés, tífusz, Don-kanyar, visszavonulás futólépésben, majd – ahogy keserű humorral mondogatta: – „utókúrának Dachau” után: fáradékony, megviselt, beteges ember: „Csoda, hogy élek.” De utánpótlásról gondoskodni kell, képzelte naivan, hát felvett két inast, hogy betanítsa őket, mesterséget adjon a kezükbe: a helybéli, tanulékony Tibit, és Mendit, aki Transznisztriából került Erdélybe, mint családjából az egyetlen túlélő, félénk volt, magyarul alig tudott, szűkszavú, okos és szo-

morú szemű, kétbalkezes fiú. Megosztotta velük, amit anyu csomagolt, azt a kis harapnivalót. Ők még éhesebbek, mondta, hiszen háborús kamaszok. Bejártam a műhelybe, figyeltem a munkát, szerettem a szerszámok szagát. (Nem tudtam még, hogy ez a három esz milyen poétikai alakzat, mert nekem még nem volt mesterségem.)

Láttam, hogy anyu sem tétlenkedik. Pajzsmirigy-túltengése lett, mint nekem is jóval később, a kelleténél gyorsabb anyagcsere, égés is serkentette, sokat kellett volna pihennie. De mint olyan háziasszony, akit nem elégít ki a főzés, takarítás, talált magának tennivalót. Eleinte minden hajnal az állomáson találta nőszövetségi meg vöröskeresztes társaságban, forró teával, levessel várták a messziről, nagyon rossz állapotban érkezőket. Mi ez a bűz, kérdeztem minden reggel álmosan, és anyám mindig ugyanazt válaszolta, hogy a hazatérők közül sokan tetvesek, ezért hozott DDT-szagot a szobámba, mire felébredtem, és megöleltem boldogan, hogy végre itthon van megint, nem érte valami szörnyűség. Háborúviselt gyerek voltam, amúgy is életre szólóan szorongó természetű. De ennek a tevékenységnek is vége lett a háborúval. Aki életben maradt, hazatért előbb-utóbb.

Hanem anyám nem nyughatott. Egy nap felment a városi pártbizottsághoz. Beügyeskedte magát valamelyik irodába, egy elvtárshoz, ami nem volt könnyű, és erélyesen tudtára adta, hogy a legnyomorultabb szomszédasszonyt, a kissé ütődött, háromgyerekes Etelkát, aki most várja a negyediket, veri a férje. Gergely fekete bajuszos, szép szál ember volt, alkoholista és munkanélküli. Hogy azért munkanélküli, mert alkoholista, vagy azért alkoholista, mert munkanélküli, nem tudtuk. Ki olvasta akkor erre mifelélek Saint-Exupéryt? Ki tudott a kis herceg találkozásáról az iszákossal, aki szégyelli magát, hogy iszik, és iszik, mert szégyelli magát? Anyámnak csupán az volt a javaslata, panasza, igénye, követelése, hogy büntessék meg Gergelyt, és utaljanak ki segílyt a családjának.

– Mégis mit gondol, elvtársnő? Hogy büntethetnénk meg minden részeseges férjet, aki bántja a családját? Nem vagyunk rendőrség! És különben is: honnan, miből adjunk segílyt minden rászorulóknak?

– Maguké a hatalom. Hát nem azért ülnek itt, ebben a palotában, hogy igazságot tegyenek? Hogy segítsenek a szegényeken? Hogy védjék meg a gyöngéket?

– Tudja mit, elvtársnő? Odatesszük magát párttitkárnak abba a kerületbe. Akkor ott maga lesz a hatalom. Aztán tartson rendet, tegyen igazságot.

Nem tudom, miért, és baj, hogy nem tudom, kérdeztem-e – ha nem akkor, hát később, nem, sosem kérdeztem, azt hiszem –, vajon felismerte

anyám már ekkor a hatalom cinizmusát? Persze, még koraérett gyerekként sem érthettem volna, mi történik! De később? Kétlem, hogy rend lett és igazság az eredetileg Gizella, akkor talán már Galilei utca környékén, ahol az első házak villák voltak, de feljebb kezdődött a nyomor. És talán ezt sem vettem észre. Csak azt, hogy voltak az utcánkban gyerekek, akikkel játszottam, fogócskáztam nyáron, szánkáztam télen, és mások, akikkel nem. De arra emlékszem, hogy minden nap, amikor hazaértem az iskolából, észleltem: a konyhánk panasziroda lett. Tele volt kétségbeesetten szájaló asszonyokkal. Tartózkodóbbak is megjelentek, az Erzsébet úti úriasszonyok. Panaszuk másfélék lehettek, nekik aztán, egyre inkább, volt veszténivalójuk. Egyik-másik látogató talán azért járult rendszeresen anyám elé, hogy kiszimatolja, kajánul vagy együttérzéssel a többiek bűját-baját, és széptetykálja mindenütt, ahol kíváncsian várják. Egyfajta társadalmi élet alakult ki a konyhánkban, anyámnak ez volt a szalonja, ahol hívatlan vendégek találkoztak, legtöbbjükből dőlt a keserűség. Mások csak hallgattak, figyeltek. Tanultak alkalmazkodni? Olyan személyek és társadalmi rétegek kerültek itt össze a készülő ebéd gőzében, akik különben sehol, soha nem érintkeztek volna, vagy ha igen, hát nem ilyen hangulatban.

Aztán eljött az a nap, amikor anyám egy ragacsos, fekete kenyérrel állított be abba a főtéri palotába (ahol már rég a Román Nemzeti Bank székel). Már ismerték a portások, beengedték. Anyu időközben tovább fejlesztette örökölt képességeit. A Tata lánya volt: bánni tudott a szóval, szeretett harcolni és szerepelni. Hatni. Egy éppenséggel nem hallgatag, nagyon is éles nyelvű, kötött nélküli trikotóz veszett el benne? Vagy el sem veszett? Talán egyenesen vezérnek született? Forradalmárnak? A dühöt és az ügyet hozta a gyerekkorból, az otthoni szegénységből. Az ideológiát nővérétől, Nellitől kapta – és az akkor még hitelesnek tűnt. Pátosának köze volt az igazság szenvedélyéhez.

– Idenézzenek, elvtársak! Látják? Ezt kenyérnek nevezik. Megennék? Mert a nép ezt eszi.

– De elvtársnő! Hiszen tudja, hogy szárazság volt az egész országban. Rossz volt a termés. És az nem a párttól függ, hanem az úristentől.

– Ne tessék viccelni! A feketepiacon mindent lehet kapni. De kinek van arra pénze? A munkásnak biztosan nincs! Ha most lenne a választás, tudom, hogy ezek az asszonyok...

– Ne is mondja tovább, elvtársnő! Tudjuk. Nem szavaznának ránk.

Ha jól emlékszem, inkább büszkén, mint szerénykedve, esténként rendre beszámolt harcairól a családnak s néhány bizalmasának. Tátott szájjal

hallgattam minden szavát. De talán nem is a szavakra, a tartásra figyeltem. Addig mondhatta a magáét, és az nemcsak az ő mondanivalója volt, amíg az íróasztalok mögött ülők értették a szavát. Rövidesen megváltozott a helyzet. És anyu alig tudott románul. Csak a tejesasszonnyal volt képes úgyahogy értekezni. Amíg jött. Aztán már be kellett a tejet is szolgáltatni.

Anyám 1910-ben született. De először és utoljára 1988-ban nyilatkozott meg románul politikai nyelven. Ennyit mondott: *Cunosc lege. Nu scalesc nimica*. Ami nyelvtanilag hibás, de érthető, és ennyit jelent: „Ismerem törvényt. Nem írok alá semmi.” Annak a civil ruhás szekusnak mondta, aki körzeti rendőrnek adta ki magát, és tíz perccel kilesett távozásom után csengetett be hozzánk, hogy kifaggassa rólam és külföldi vendégeimről. Túlbecsülte küldetése esélyeit, a hivatalos nyelvet alig ismerő idős asszonnyal szemben – dolgavégezetlen távozott.

Nem tudhatta, hogy anyu elvben már tizenegy évesen elkezdte a maga privát szabadságharcát. Ekkor értette meg apja és bátyjai reggeli imájából azt, ami őt személyesen érintette: hálát adnak az Úrnak, hogy nem nőnek születtek. Pár perc alatt lett egyszerre ateista és feminista. Semmilyen megfontolás, óvatosság, még tapintat sem tartotta vissza azon túl, hogy egész életében elég nyersen kifejtse véleményét, valahányszor szerinte elfogadhatatlan nézetekkel találkozott. Képzettség híján meggyőződését csak a magánéletben érvényesíthette. Mindvégig keményen kitartott a maga kis frontszakaszán. Anyám nem volt toleráns.

ROBERT BROWNING SZENTPÉTERVÁRON

A TALÁLKOZÁS UTÁN

1. Kísértett a másik...

Kisütött a nap. Felszárította
a pocsolókat és a könnyeket.
Délután indult egy teherhajó.
Végleg döntöttem. Hazamegyek.
„Nem túl kényelmes a kabin, fiam!” –
dörrent rám egy vén tengeri medve.
„Honvágyam van!” – magyaráztam kuszán,
angol szavak közt elkeveredve.
Nem beszéltem hetek óta senkivel.
Képzeltéseimmel összekevert
Szentpétervár. Kísértett a másik.
Azt se tudhattam, él-e valóban?
Amikor nincs itt, egyáltalán hol van?
Lénye rejtélye elkísér halálig.

2. Hisz nem tudhattam...

Hisz nem tudhattam, ő is én vagyok?
Iker-létünkre nem volt magyarázat.
Csak egyszerűen ott voltunk egymásnak,
s játszottak velünk a káprázatok.
Játékaink méltó díszlete volt,
tereket kínált az elmúláshoz,
különös, bizarr szcénákat koholt,
mágikus, hideg fényében a város.
Ha tudtam volna, hogy velem múlik el,
leszúrtam volna, s utána magam.

Együtt távoztunk volna, boldogan
várva, hogy közös álmunk elkever?
De nem tudhattam, él-e ő valóban,
vagy káprázatként válik léggé nyomban.

3. Ha megöltem volna

mielőtt töröm megérintené?
Lehet, önmagam öltem volna meg?
Mintha látnám, ő ezen is nevet.
Nem tragédia volt ez, kabaré!
De akkor is, a létem forgott kockán,
a becsületem és az ép eszem.
Mindenki egy példányban van jelen.
Minden egyéb csak túlzás, álom-foszlány.
De erről mit mondhattam volna Tom
kapitánynak? Így is furcsán nézett.
Mit gondolhatott rólam, nem tudom.
Csempésznek vélt? Gyilkosnak? Olyan mindegy.
De amikor a hajójára léptem,
nem tagadom, még egyszer visszanéztem.

4. Nem búcsúzott

Reméltem, tán mégis megjelenik,
és elkísér a ködös Albionba.
Szellemalak volt. A mókát szeretik
a fantomok, és eggyé válunk nyomban.
Semmi nem történt. Indult a hajó.
Néztem Pétervár tűnő tornyait.
Nem tudtam, mégis mi lett volna jó,
ha mindent cáfolva megjelenik,
bizonyítva, bár nem ez volt a gond,
hogyan létezik, és nem vagyok bolond,
igaz, amit titokban végig hittem –
bár nem voltam képes bizonyítani,

ehhez őt kellett volna hallani –,
tréfás kedvében teremtett egy Isten.

5. Ahogy tetszik

Létünk titkáról ő többet tudott,
de éjszaka, amikor faggattam,
csak legyintett, és búsan kacagott.
„Mindent ne tudjon egy halhatatlan!
Az ész bajjal jár! Így Gribojedov.
A tudás, épp tenéked magyarázzam,
veszélyes lehet. És nem várt bajok
okozója. Mindent csak az állam
tudhat. De rólunk ők se tudnak semmit.
Van, ki bírná a sors gúnycsapását?
Kedves költőd hagyta ránk, ahogy tetszik.
Igyunk, testvér! – nevetett a másik. –
Zsarnok bosszúját, gőgös ember dölyfét,
ha nem lázadna, akkor is megölnék.”

6. Maradjunk észrevétlen

„És van egy nő is Péterváron, de nem
szerettem volna, hogy ti valahol
találkozzatok. Ő még hisz nekem,
megrettenhetne másodpéldányomtól.
Fogalma sincs, hogy Londonban is élek.
Előtte hajlong az angol változat.
Rám néz, majd rád, lásd, éppen ettől félek,
döbbenetében a szava elakad.
Hiszen még te is milyen nehezen
fogtad fel, hogy osztoznod kell velem,
arcon, alakon, eszméken, a lelken.
Mert halandó ezt nem értheti meg,
hogy mit jelentek végül én neked,
és te nekem? Maradjunk észrevétlen.”

7. Külön, körökben...

„Saját körünkből nincsen mód kitörnünk,
Nem értjük, hogyan változtathatnánk meg
a törvényt. Látod, annak kell örülnünk,
eljátszik velünk sorsunk, kurva élet,
hogyan te Londonban, én Szentpéterváron,
rójuk köreink, egymástól távol.
Az élet, Róbert, mit tagadjuk, álom.
Csak egymás mellett nem! Élhetünk bárhol.
Azért néha még felkereslek téged,
lehet, hogy egyszer oda is elmegyek.
Létem a léted hibájának véled,
de költő vagy, és én is az leszek.
Szerelmek várnak, siker, szerepek,
megéneked majd ama képeket.

8. Kérdőjelek örvénylettek a helyén,

melyek szobátok falán függnek, tudom.
Azalatt én itt, orosz szavak között
bujkállok. Lehet, falura költözöm,
és külön megyünk végig az úton.
Lehet, többé nem is találkozunk,
mindkettőnknek ez lenne a legjobb! –
súgta az árny – ha külön álmodunk...”
Vigyorgott és egyszerre szertefoszlott.
Csak kérdőjelek örvénylettek helyén,
arcán már nem törhetett meg a fény.
Kopogtak. Jött az öreg kapitány.
Rummál kínált, kérdezte: „mi elől
menekülök?” És Pétervár felől
kacagás hallszott. Itt volt még? Talány?

9. Eláruljam?

Eláruljam? De mit értene meg
kettőnk közül ez a viharvert tengerész?
Látja, fázósan összerezzenek.
Segítne ezen, ha most egy merész
gesztussal hasonmásomról vallanék?
Egyáltalán felfoghatná mindezt?
Bolondnak nézne? Van-e haladék?
Savószín szeme belém mar, kérdez.
Hiszi, körözött gyilkos nem vagyok,
de akkor mégis mi elől futok,
vagy ki elől? Mert látja, reszketek.
Eltűnt Pétervár. Már nem érhetnek el.
Nézem a tengert. Örvényeivel
magához ránt és vár Elisabeth.

10. Szorul a hurok

Bevallom tehát, két gyors korty között,
hogy „költő lennék, tanulmányúton
voltam Pétervárt, és az ördögök
jártak nyomomban. Képtelen, tudom.”
Keresztet vet. – „Nem titkosrendőrök
voltak tehát, kik hajnalban meglesték,
hanem ügynökké váló ördögök,
a pokol elszánt kémei követték? –
Újratölti a rumos poharam,
és úgy néz rám, hogy elakad szavam. –
Azt akarja, hogy mindezt el is higgyem?”
„Nem! Én csak haza szeretnék már menni.”
Szorul a hurok. Látom, nincs mit tenni.
Egyszerre válik bonyolulttá minden.

11. Az ördög az Antillákon

„Ön úri fiú, hát éppen ezért,
mert költő is, mint Blake, Shakespeare, Byron,
tépném le homlokáról a babért,
ha nem tudnám, e bajlatta világon
megtörténhet, amit csak képzelünk,
eljöhet értünk bármikor az ördög,
seb sincs arcunkon, mégis vérezünk,
higgye, ne higgye, már értem is eljött.
Egyszer valahol az Antillákon,
szélcsendben vesztegeltünk napokig,
aludt a legénység, részeg álom
vezetett el a beste ördögig.
Szelet ajánlott fel a lelkemért.
Remélem, úrfi, végül is megért?!”

12. A bizonyíték

A rumos üveg lassan kiürül.
A kajüt egyre gyorsabban forog.
Az ember végül annak is örül,
ha nem nyaggatják. Az öreg vigyorog.
„De ki volt hajnalban az a figura,
akivel beszélt? Szinte megütötte.
Egészen olyan volt, fiam, mint maga,
de nem vetett árnyékot a kövezetre,
s ez megijesztett. Csak egy árnyékot
láttam a hold szűrt ezüst fényében.
A másik eltűnt. Maga felkiáltott.
Eltévedhetett saját életében...”
Rázom rácsait, és megremegek,
széttört ketrecként recseg a szonett.

13. *A hasonmásom eltűnt valahol*

Tom kapitányunk elszenderedett.
Némán bámultam rumom tükrében
arcom. Környékezett az őrület.
Minden szétfoslott, miben egykor hittem.
Láttam az eljövendő éveket.
Egy nőt is láttam, tengerpartokat,
hajókat, mólót, kikötőimet,
a városokat, hova eljutok.
Megláttam versesköteteimet,
de szétfoslottak, amint kézbe vettem.
Láttam hőzöngő szereplőimet
forogni arctalan, az őrületben.
Csak őt nem láttam a jövőben sehol.
A hasonmásom eltűnt valahol.

14. *Láthatja-e még?*

De Tom látta. Tehát mégis létezett
a másik, és ő szinte megütötte,
noha árnyékot – miért? – nem vetett.
Hazátlan árny csak forgott körülötte.
De a szemében láthatta magát.
A kapitány a hajóhídról leste,
hogy vitatkoznak. Hallotta szavát.
Látta, hogyan feszül meg karcsú teste.
Kérdés volt. Nem létezett felelet.
Élete színterei vették körül.
Látta a pétervári teleket,
míg növekedett szívében az űr,
hiszen elválnak! Láthatja-e még
zongorabillentyűk felett a kezét?

ÚJ BARÁZDÁK

Élesen szabdalt fekete rögök. A fény szivárványosan ül meg a közepükön, mint ahogy az aranymosó tálcájának mélyén a spektrum minden színével ragyogtatja a sáraranyt a napsugár.

Nyárliget környékén ritka az ilyen jó, kötött föld. Vitáli Mihály tanya-si tanítónak lelkiismeret-furdalása van, hogy megtapossa, bár a sok elnyesett, kikandikáló gyökér mutatja, nemrég törhették föl a parcellát, kell még itt bőven, keresztbe-kasba szántani.

A barázdákban apró madarak. Ugrálva keresgélnek gilisztát, pajort. Majd az őszi vetés földbe kerülésekor jön el a nagy lakmározásnak, az egész tél-re való zsír gyors felszedésének az ideje. (De akkor már meg kell küzdeniük óriás riváisaikkal: a varjakkal és a csókákkal.)

Vitáli gyermekkorában madarat csapdázott. Fillért adtak a szép tollakért a kiöltözve vecserkázni készülő legények, és fél pengőt Grossberg horgászboltos, aki díszes úszókhoz, műcsalikhhoz használta fel őket. A tollától megfosztott madarat pedig felfalta Bozont, a puli.

Vitáli már nem fog madarakat. Nem venné lelkére a halálukat. A fronton annyi ideig volt a halál markában, annyi barátját látta légnymástól némán összeesni vagy gránáttól szétszakadni, hogy örökre elege lett az ölésből. Már húst sem szívesen eszik. Nem vegetáriánus, mert olyan itt nincs, az olyat csak hírből ismerik, és elmeháborodottnak tartják, de ha egy szárnyról letépi fogaival a húst, sokáig forgatja szájában, és ha nem is utálkozva, de öröm nélkül nyeli le. (Talán az életét is köszönheti ennek, mert a frontról hazaérkezvén nem egy társa halálra falta magát szalonnával és kolbásszal.)

A tanítót Liskányéknál csak görhével kínálták meg. Az árpakávéba a saját kockacukrát tette bele. (Mindig van nála, ha nincs ideje enni, vagy késve ér vissza a tanítók szolgálati szállására, pár szem kockacukorral elolthatja éhségét.) A háziasszony látta, és nem szabadkozott. Nagy szentség a vendéglátás törvénye, de a háború (a propagandafilmekben hirdetett önfeláldozással szemben) végsőkéig önzővé és fukarrá teszi az embereket.

– Írassák hát be Janikát! – kezdte a tanító, mikor úgy gondolta, az udvariaskodó szavak és a falatoztatás után eljött a tárgyalás ideje.

– Janikát? – kérdezte hátra dőlve a gazda, Liskány András, mintha lenne még más gyermeke, s mintha nem tudná, miért jött Vitáli.

– Esze van. Sokra vihetné. Egyszer még büszkék lesznek rá.
 – Na, ’szen büszke lehetek én rá itthon is.
 – Volt már valakinek érettségije a családban? Janika érdekét kell nézni!
 – Kell... – dünnyögte Liskány, és pipát vett elő. – Ha már itt tartunk, gimnáziumba innen is bejárhat.

Persze, bejárhat. Ha hajnalban kel. Vissza meg késő délután érne. Míg a városiak a leckét írják, a bokortanyákban lakók a bakancsukat koptatják a kótaji makadámúton, aztán meg eláztatják a rossz, sáros homokdűlőkön. Tudja ezt Vitáli Mihály. Tudta már az elmúlt rendszerben is. Az újbán ezért első dolga volt a tanyasiak kollégiumának megszervezése. ’49-ben, mikor a néphatalom végleg győzedelmeskedett, megkapta hozzá a Kana-dába menekült Ungváry gróf villáját. (Épp a gimnáziummal szemben.)

Nem gondolta Vitáli Mihály, hogy a politikai reakció legyőzősénél is keményebb dió lesz a szülőket meggyőzni.

– Ha bejárós lesz Jani, itthon is besegít legalább.

Persze, besegít. Ami tanyán azt jelenti, hogy estig dolgoztatják. Tanulni már csak az ágyban tud, a paplan alá bújva, zseblámpával, hogy a többieket ne zavarja. (Tanyán októbertől áprilisig egy szobában húzza meg magát a család, pazarlás lenne minden helyiséget befűteni.)

Vitáli keze ökölbe szorult, mikor válaszolt:

– A diáknak az iskola a munkahelye. Az a szép, ha ott megállja a helyét. A nyári szünetben, az más, akkor segíthet. És amúgy is akkor van a munka dandárja, akkor...

– Van egy kis novám! – mondta szinte kiáltva a házigazda, mintha ez lenne minden gondra és kérdésre a megoldás. – Ne sértsen meg azzal, hogy elutasít!

A tanító nem szívesen iszik alkoholt. A novabort pedig kifejezetten utálja. A rossz lötytől felmegy a sava, fájni kezdenek karjában az erek, és kiújul az aranyere. De ilyen ingatag helyzetben egy elutasításon is múlhat a dolog.

A felszántott résznek vége. Vitáli tengeritarlóhoz ér. A tarló él: pockok csutkamaradványokat rángatnak, madarak kukoricaszemeken veszekednek, ha pedig szalad egyet a szél, lobogni kezdő csuhék jelzik útját.

A parcella bal oldali vége felé álló traktor mintha levélnehezékként tartaná meg a tájat az elrepüléstől. Vitáli ismeri ezt a gépet. G35-ös Hofherr, amit a nép „körmös Hoffernek” hív. Ungváry grófnak, a városkörnyék legnagyobb birtokosának egyszer felrótta a sógora, hogy még mindig középkori módszerekkel gazdálkodik. Erre Ungváry Sebestyén vett egy Hoffert.

Tényleg sokkal gyorsabban ment vele a szántás. Viszont tíz uradalmi cselédet családostul kidobott a gróf: nem volt már rájuk szükség, a gép elvégezte a munkájukat. (Mivel új helyre nem tudtak leszerződni a szerencsétlenek, a fagyok beálltakor visszaszöktek a cselédszállásra. A majorság népe a saját kommenciójából adott nekik annyit, hogy ne haljanak éhen.)

A Hoffer immár természetesen a téeszcséjé. Ez a legfőbb vagyona, mert a szövetkezetbe csak azok léptek be, akiknek nem sok bevinnivalójuk volt. A kisközdű, a rosszközdű, a gazdasági eszköz nélküli szegények. Nekik nem volt mit kockáztatniuk.

A tanító elindul a traktor felé. Hamarosan kiveszi egy integető ember képét. Ahogy közelebb ér, kiderül, hogy a férfi nem neki integet, hanem szaporán szalonnázik, azért jár a keze. Ez az ember nem idevalósi. Pestről hívhatták a Hoffert vezetni és gondozni. Bőr sofőrsapka van rajta és olajfoltoktól csillogó szerelőruha. Mögötte két rongycsomó. Nem, nem rongycsomók azok. Hanem két ember. Őket ismeri Vitáli Mihály. Elemista padszomszédja, Rosinecz Sanyi az, a feleségével.

Sanyi nagyot nőtt a tanító szemében, amikor a papok '46-os agitálásakor (valójában a szlovák egyházak és a szlovák kommunisták együtt szédítették a tirpákságot, ígértek fűt-fát, ha „hazatelepülnek” Csehszlovákiába) úgy állt ki a Nyárligeten maradás mellett, hogy ostorral kergette le a Vargabokorban felállított emelvényről a Kitelepítési Bizottság szónokait.

– Dobri djeny! – köszön a tanító Rosinecz Sanyinak.

– Dobri! – jön foghegyről a válasz.

Vitáli leül, lehúzza cipőjét, kirázza belőle a földet, s csak azután veszi alaposabban szemügyre a házaspárt. A férj a traktor jobb, a feleség a bal keze előtt fekszik. Szoktak a gépnél hűsölni a munkások, de most nincs nyár. Bár októberhez képest meleg az idő.

– Mit csináltok ti ott, Sanyi?

– Fekszünk.

– Minek?

– Csak! – mondja ingerülten.

Felesége meg rúg egyet a lábával. A tanító az asszonyra néz. Nem lehet több huszonöttnél, de a robot és a gond már szürke kérget vont arcára. Nyakán és csuklóján megnyúlt a bőr. Szétterülő ruhája vékony testet rejt. A hasa közepe viszont hegyesen kiáll. „Csak nem?”

– Nem engedik, hogy végezzem a munkám – szólal meg a traktorvezető. – Leszálltam enni, erre ezek idejöttek, és dirigálni kezdtek, hogy menjek innen.

- Igaz ez, Sanyi? – kérdi a tanító aggodalmas hangon.
- És ha igaz?! –
- De hát mi ütött belétek?
- Az, hogy mindenki mívelje csak a sajátját!
- Mi folyik itt, emberek? – kérdi a tanító, feláll és lesöpri nadrágját. A sofőr összecsukja a bicskáját, aztán mégis újra kinyitja, és akkor felel:
- Engem az elnök ide küldött. Azt mondta, ez már a téeszcsé földje.
- Soha! – kiált Rosinecz. – Nem engedem elrabolni!
- Miket beszélsz? Ilyet nem csinálhatnak.

A párttaggyűléseken gyakran téma a mezőgazdaság kollektivizálása, de az előadók mindig hangoztatják az önkéntességet. Persze, utalnak arra is: a történelem megkövetelheti, hogy keményebb eszközökhöz is nyúljanak (egyelőre a népnek nem kell erről tudni), és hogy a reakció akadályozhatja az elkerülhetetlen folyamatot. „Sanyi reakciós lenne?”

– ’45-ben kaptuk – kezdi el Rosinecz a sötét szavalást –, mi tisztítottuk meg a bokroktól, évekig csákányoztuk a gyökereket. Most, hogy már hozná a hasznot, elveszik tőlünk.

– Utánanézek a dolognak. Vagy hibáztak az elvtársak, mert ők is csak emberek, vagy félreértettetek valamit. Határozatot kaptatok?

- Kaptunk.
- Itt van?
- Mi a fenéért lenne?
- Mert elolvasnám... És mi volt benne?
- Hogy a téeszcsének tagosítania kell, mert a belépők...
- Ó, hát erről van szó! – kiált megkönnyebbülve Vítáli. – A tagok bevitt földcsekéi szanaszét hevernek a határban. Így nem lehet gazdálkodni. Összefüggő birtoktestet kell kialakítani. De ne félj, a törvény garantálja, hogy kapj cserebirtokot. Bemész a téeszcsé vezetéséhez...

– Minek menjek be? Már kijelölték az új parcellámat.

– Akkor mi a gond?

– Hogy az egy sovány szikes! Még az ördögszekér sem terem meg rajta. Ez meg itt a határ legjobb földje lett! Ha itt döglök meg, akkor sem engedem elvenni!

– Állj fel, mert megbetegszel. A feleséged ráadásul terhes.

– Mi köze hozzá?! – kiált most az asszony. – Együtt döglünk meg, ha kell! És dögljön meg a gyerek is bennem! Hajtson csak át rajtam a traktor!

Vítáli mindig tudta: a tirpákok szeretik nyelvüket, lutheránus hitüket, de mindenekfölött szeretik földjüket. Azért képesek megzavarodni! És ha

például egy katolikus sváb jányinak egy holdacskányival több hozománya van, mint egy nyárligeti tót menyecskének, a tirpák legény alighanem átpártol hozzá. A saját családjukat is képesek megnyomorítani. A szalonnából csak az avast eszik, mert a jó tanyasi tokaszalonnáért pengőt adnak a városi urak a Búza téri piacon, és a pengőket folyton gyűjteni és éjjel-nappal (még alvás közben is) számolni meg vigyázni kell, mert sosem tudni, hol vernek dobra egy parcellát, és akkor abból lehet szerezni két ekefordulónyt. (Ha kell, a takaréknak hitelével, amit majd nemzedékek fognak nyögni.) Az apa nem adja ki fiának az örökséget, sokszor még a házhelyet sem, hanem ő műveli egyben a birtokot, egész addig, míg az ágy lábához nem fektetik haldokolni (a tirpákok ott szeretnek meghalni, a földön). A fia pedig (aki a cselédházban húzta az életét évekig, akinek a felesége a sípolós sparthelt meg az ázó, vert vályogfalak közé szülte kölykeit), majd a saját gyermekein bosszulja meg apja zsugoriságát.

Vitáliék kivételnek számítottak: ők nem a földből, hanem talyigakészítésből éltek. Apja, Vitáli Albert gúnyolódott is a szomszédjaikon: „ezek hamarabb adnának ki pénzt ganéra a szántás alá, mint orvosért, ha beteg a gyerek!”

Vitáli Mihály az evangélikus tanítóképzőben végzett, így az ő megélése sem kötődött a földhöz. Mégis eufóriával élte meg a '45-ös földosztást. Mert végig arra gondolt, hogy azoknak a tiszt uraknak, vitéz uraknak, nagyságos uraknak veszik el a birtokait, akik a fronton folyton lebüdősparasztolták, meg kikötéssel fenyegették őket, de ha szorult a helyzet, rögtön eltűntek a lövészárkok környékéről, hogy aztán a helyzet csillapodtával előjőjenek, és bolsevista csúrhének titulálva őket ordibáljanak.

Az édes bosszúállás öröme égett Vitáli Mihályban, mikor elkezdtek levetni az új birtokhatárokat jelző karókat.

De aztán látta az eke elé magukat befogó embereket, az anyákat, akik krumplihéjból készítettek a családjuknak ebédet, hogy a disznónak legyen mit adni, és a sóvár-éhes szemekkel varjakra vadászó gyerekeket. Látta, hogy a nagyobb föld, a nagyobb gazdaság a gyötrelmet is megnöveli. És a filmhíradókban, amikor a nagy Szovjetunió szövetségi köztársaságairól készült dokumentumfilmeket vetítették, látta a kazahsztáni kolhozok népviseletben, hangszóróval kihangosított rádiószó mellett mosolyogva gyapotot kapáló kolhozparasztjait, a Szibéria végtelen térségein lengedező búzamezőket, a búzamezőket játszi könnyedséggel betakarító kombájnokat és a Volga vidéki tejgazdaság munkásait, amint a munkaegységeikért kapott pénzen öltönyt, zongorát, motorkerékpárt vásárolnak.

Vitáli Mihály megértette: csak a Párt útja lehet a helyes út.

– És mi lenne – kezdi Vitáli, és egészen közel ül le Rosinecz Sanyihoz –, ha vennétek egy nagy levegőt (s mikor mondja, ő is nagy levegőt vesz), és belépnétek a téeszcsébe?

Sanyi hallgat. A traktorista a bicskáját marokra fogja, mintha döfni készülné vele. Pedig csak a végkifejletet várva dermedt meg. S mintha elnémult volna a környék is. Nem hallani rágcsálómotozást, se rovarzúgást.

– Minek lépnénk be? A sok ágrólszakadt meg naplopó közé? – szólal meg végre Rosinecz.

– Mért mondod ezt? Nem naplopók. A többségük nem az. Szegények, ez igaz. De hiszen éppen ezért lenne rátok, középparasztokra szükség. A szegények jönnek boldogan, de alig hoznak valamit magukkal. A kulákok... Na, velük majd a párt... Ti középparasztok értetek a mezőgazdasághoz, és földetek is van. Ha azt beviszitek, lesz min gazdálkodnia a téeszcsének.

– Ki az a bolond, aki odaadja földjét a semmiért?

– Nem semmiért! Az év végi elszámoláskor a beadott föld nagysága arányában terményt kaptok. A munkátokért meg pénzt. És ingyenes orvosi ellátást. Ha meg odaértetek, nyugdíjat. A gyerekekkel (az asszony hasa felébök), a gyerekekkel meg mehettek a Balatonra üdülni. Voltál te már valaha a Balatonnál? Tudod te, milyen jó üdülni? Régen csak az urak csinálták. Te, én láttam egy filmet, egy szovjet dokumentumfilmet, a volgai kolhozparasztkok év végén zongorát, motorkerékpárt vesznek...

– Filmeknek nem hiszek! A háború alatt olyanokat mutattak, hogy akik vállalják, hogy kimennek német gyárakba dolgozni, itthon majd házat vehetnek a keresetükből. Sok nyárligeti ki is ment. És mi lett a vége? Lebombázták a gyárat, és aki nem pusztult el...

– Sanyi! Hogy mered a fasiszta propagandát egy kalap alá venni a nagy Szovjetunió, a szovjet filmek... – áll föl mérgesen és megbotráncozva Vitáli Mihály.

– A földemet nem adom! – szakítja félbe Rosinecz keményen. – Nincs miről tárgyalni!

Vitáli öblös, maszatos poharat kapott Liskánynétól. Liskány András abba töltötte a novabort.

A háború alatt rozsból, krumpliból készítették a cefrét, abból meg a pálinkát. Amit még a nagy ivósok sem bírtak tisztán lehajtani. Tettek bele – ha volt – befőttlevet meg cukrot, és az egészet felöntötték teával. (Tea alatt a réten szedett füvekből készült főzetet értik erre felé.) Ezt, a poharakat ki-

moshatatlanul bemaszatoló kotyvalékot is teának nevezték el. Gyorsan hatott, és hamar vakságot, elhülyülést okozott. De itták, mert szesz nélkül minek élni? És mert szokás lett.

A tanító Liskányéknál érezni vélte a gabonából erjesztett méreg bűzét és ízét a borban. Kevés hiányzott, hogy ki ne köpje.

– Hanem van itt még valami a gimnáziummal kapcsolatban – mondta leszegett fejjel a házigazda.

– A pénz? Az iskoláért nem kell fizetni. A kollégiumért egy keveset, de a legjobbak mentességet kapnak az alól is. Sőt ösztöndíjat...

– Ejh! És mire nevelik ott a kölyköket?

– Fontos tudományokra.

– És hogy nincs Isten! A Biblia mese! Az embert meg nem teremtették, hanem a majomból lett!

A háború előtt a hivatalos sajtó folyton azt állította a szovjet államról, hogy ott család helyett nőközösség van, az istenhitet pedig üldözik. Vitáli az első vádat marhaságnak tartotta, sosem hitte el. De a másodikat igen, és felháborította. Bár szilárd hite sosem volt, az evangélikus tanítóképzőben mégis ragadt rá egyfajta vonzalom a vallás dolgai iránt.

Aztán a front lövészárkai engesztelhetetlen ateistát faragtak belőle. Mert azt látta, hogy aki imádkozik, azt éppúgy széttépheti egy akna, mint a nem-imádkozókat. Amikor pedig a hullatömegeket eltemető papok a haza és a kormányzó iránti hűségről prédikáltak, Vitáli csikorgatta a fogait.

Újabban ez a majomdolog izgatja az bokortanyák népét. Csakis rosszul süllhet el az evolúció melletti agitálás. A tanító óvatosan fogalmazott:

– Ezeket a rémhíreket a reakció terjeszti. A valóságban hittanórára szabadon járhatnak a diákok. És a gimnáziumban sem fogják őket istentelenségre nevelni. Se a kollégiumban. A Párt és a DISZ a garancia erre!

– Aha. Hát igen – mondta Liskány András, és ez nem jelentett sem igent, sem nemet.

Viszont az ablakon kezdett bámulni kifelé, ami azt jelentette, hogy a kedves vendégnek ideje távozni.

„Ezzel a nappal az ördögnek tartoztam” – gondolja bosszúsan a tanító, mikor kiér a városba vivő köves útra. Edzett népi pedagógus és pártmunkás ő, és a pártiskolában fel is készítették az esetleges átmeneti kudarcokra, egymás után két sikertelen meggyőzés mégis sok. De rögtön bátorítani kezdi magát: „Liskányék hátha mégis beadják a derekukat. Csak kelletik magukat. Nyakas emberek a nyárligetiek, különösen a bokortanyákon élők. Hej, ez a mi tirpák fajtánk! És Rosineczék is felállnak egyszer. Késő este

már igazán hűvös van. Nem fogja engedni Sanyi, hogy felfázzon az asszony. Addigra meg el is unják a sok kerék előtt fekvést. Mindenesetre beszélnem kell a városi titkárral. Őszintén elmondani, milyen nehézségek vannak. Tudnia kell róluk. Hisz nekünk, a jövő embereinek, nem lehet rejtegetni-valónk egymás előtt. Hm, miért csak neki mondjam el? Inkább felszólalok a következő városi pártértekezleten. Na, persze, ahhoz jól össze kell szednem a gondolataimat. Mert nemcsak panaszkodni kell, hanem megoldást is kínálni! Ha tudnám a biztos megoldást... Ötletek! Azokra van szükség! Hogy legyenek ötleteim! És másoknak is! Közösen eljutunk a megoldáshoz. Egyelőre az a lényeg, hogy világosan megfogalmazzak mindent írásban. Aztán aludni rá egyet..."

Akkora dörrenés, mintha júliusi zivatar készülődne az égből a földre szakadni. Utána hosszú zakatolás. Tehát nem az ég szólalt meg. A körmös Hoffert indították be.

Vitális Mihály elmosolyodik, de rögtön utána aggodalom ül ki az arcára. „Felálltak Rosineczék?” Látja maga előtt Sanyit, ahogy a kerék tövében fekszik, egészen alászorulva, és a kerék fölött az a hatalmas tömeg, és látja a feleségét is, a terhes nőt..."

És eszébe jut az a nő, ott Voronyezs környékén. Aki sót hozott a Honvédség tábori konyhájára. Kapott érte egy csajka diós tésztát. A nő megkóstolta, és örült, még aligha evett ilyet. Nevetett. Közben itt-ott bomba robbant. Nem sok. És akkor a nő elejtette a csajkát. S mintha magát is elejtette volna. Mert levált róla a hasa. Egy repesz felszakította kabátkáját, az alatt a bőré, és a bőre alatt a méhét. A nő rettenettel nézi, ahogy kicsúszik belőle a magzata. És a repesz a magzatot is felszakította: mukkanás nélkül, félrecsapódó fejjel, beleibe csavarodva esik a hóra a kis lény.

Tél van újra, '43 gyilkos januárja, és Vitáli tizedes sírva rohan a Hoffer traktor bögésének irányába. Lábára szederág tekeredik, arcába csap a gyalogakác vesszeje, de ő ezt észre sem veszi, csak a felmetszett méhű nőt látja, azt az orosz nőt, vagyis Rosinecz Sanyi feleségét, és még a traktort, meg a traktor kerekeire főlspiccelő szennyves vért.

Elvágódik. El is ájul egy másodpercre.

Mikor kinyitja a szemét, már nem havat, hanem csillogó fekete földet lát.

És látja a pőfékelő körmös Hoffert is. Meg a parcella szélén a markos gazdákkal civakodó Rosineczékat.

Újra kiérve a köves útra, rendbe szedi magát a tanító. Koszos lett az inge, más baj nincs. Jó, hogy nem volt tanúja a kétségbeesésének. Elindul a város felé. Egy óra, míg beér a szállásra.

Kellett ez az óra, hogy a fáradtság feloldja traumáját. Már tud higgadtan gondolkodni. Nem reménytelen a Liskány fiú ügye. Csak a nép még nagyon műveletlen. És bizalmatlan. Ezt kell legyőzni. Erről fog beszélni a párttaggyűlésen. Úgy fogja megírni a felszólalását, hogy azt a Nyárligeti Napló is leközlhesse. A felvilágosítás lesz a lényege. És a meggyőzés. Majd holnap megírja. Nem holnap: ma! Amikor még minden élmény benne van.

Levélpapírt vesz elő, és írni kezd. A mártogatós toll hegye barázdát barázdá után szántva karcolja a papírt.

DIMENZIÓVÁLTÁS

Összegyűlve békességben odafenn mind az istenek.
Önmagáért viaskodik Szacsva, Szamoskistelek,
Csibakáposztásszentmiklós, Vladivosztok,
sorolják dühödten nevét, aki szeretett és aki fosztott.

Csak néznek, hallgatóznak odafenn, bor mellett:
amit cselekedtek érettünk, kellett vagy nem kellett?
Jupiter, Allah, Buddha, Mohamed, s ott van az Isten.
– Mindenki meghal, aki él! – Ennél szebb igékben is hittem.

Mert miért élt és miért halt? Volt, ki takarított,
volt, ki szemetelt. Akasztófát állítgatott itt-ott.
Láttuk, hogy tengernyin a lármafáknál melegedtek.
S ahogy máglyarakásokba sok nemzet belegebbedt.

Nem elég megélni rendre az életet, de látva!
Megvallani az Igazat mindörökké! Hátha?!
Műanyag próféták fogadkoznak, lelkendeznek, rínak.
Az igazakkal egy sorban, egyszer mindenkit behívnak.

Így nem lehet házunk, hazánk, mit az álnok tákol!
Óceánokon üzen át, ki megszenvedte, mi is az a távol.
Lehetünk jóravalók – széprevalók már nem.
Nem édesével vonzza Alit már a hárem.

Itt lenn az elvadult istenségek egymásnak esnek.
Egyik csillaggal öl, másik a fejébe vágja a keresztet.
Valahol, bor mellett, szomorkodnak az istenek.
Az ember öl apát, anyát, gyermeket – és temet.

2014. dec. 30.

„A VILÁG MINDEN ORSZÁGA”

A jajongás kiiktatva,
a mellkas léckerítésének szaggatása,
a ruhák megtépdésése, hamu szórása elmarad.
Több szerep jut a csoda-írásban,
az élet-csoda megfaggatásában egy kerékpárosnak,
mint az életért s halál ellen történő égostromlásoknak.
Ahogy azt megszoktuk másutt.
Ahogy azt magunk is többször csináltuk.

Az élet úgy hatalmas, hogy egyszeri, egyszerű,
és úgy illik minden percébe a halál,
akár a kulcs a zárba.
Tóth Krisztina rövid útja a hamvasztóig, onnan el, mert
a gyermekért kellett menni az iskolába.
Semmi szó az élet pótlásáról.
E halotti beszéd attól ilyen döbbenetes
és immár halhatatlan,
mert meg van írva, ami hiányzik belőle.
Mára a halálnak egyetlen golyója volt.
Azt is kilőtte.
Ötven esztendőben egyszer találni
vakmerő költeményt,
ahol beutazhatod a világ minden országát
a hamvasztó sínein a nagymamával.

Az unoka, a sápadt gyermekkor,
a csavaros tornyú égető tudója,
ki nem tud nem szeretni, – az élet egyetlen kettős tagadás –
noha öt éve nem beszéltek együtt a nagymamával,
csak megfigyelte a nagyanyó útra feltöltött arcát
egy monitoron, őt,
aki már jobban hasonlított a világ minden halottjára...

Hiányzik a könnyfakasztás a költeményből.
Hiányzik belőle a költés, megállatás,
a lázadás borzongató rettenete –

Hétköznapi képekből összeállított elégia
minden feloldozás nélkül, mutatván napkeletre.

A költemény úgy teljes, úgy maga a teljesség
és maga a nyolcszáz éves magyar líra,
hogy hiányérzet, légszomj nélkül van és vagyunk.
Mert így van ez megírva.
Vele, benne, sínen és utcán.
Ama csavaros kémény árnyékában.
A leírt szó az összhangot zavarná. A madárdalt
a csavaros kémény tetején.

Jöjj, fiam, pördüljünk meg ketten
Nagyanyó hűlt helyén.
Te meg én.

ÓDA JANUÁRI HÓRA

Nagy dérrrel-durral, didergő reményekkel érkezett.
Meg se remegtek tőle emberek, állatok, csillagok.
Múltában számfejttem mindazt, mit itt hagyott.
Annyi a nyoma, mint mondat nélkül egy ékezet.

Ő volt Januarius vezér. Egy vélt új világ előfohásza.
Üres utcák, lefagyott vágyak közt, és lám, mivé lett.
Őt féltettem, mikor tépte gyér haját s az én időmet.
Aranyat hazudott ködökre, fákra, fűtetlen házra.

Akár az első csók – olyan volt. Áldott és átkozott.
Hittem: a mozdulatlan semmiben ő építkezik.
Dolgavégezetlen, dologidőben valahol mossa kezeit.
Még azt se hagyta rendben, amit áthozott.

Nem bánthatom, vad volt és erős. De császárnak törpe.
Valójában mi ruháztuk és dédeltük ilyenre.

Pedig az előző pogány esztendőből volt kivetve.
Egyedül volt velünk, és akit talált, azt gyötörte.

Ne engedjétek bántanom! Hiszen vele éltem.
Az első csók volt, és maga a beteljesedés.
Hált velem, szaggatta ruháim s ruháit. Nem kevés.
És még ő is elhagyott. Nélküle maradtam, szomjan és vétlen.

2015. január

PÁRNÁN, KÜSZÖBÖN

Ágyban, lábak közt –
ez lenne tán a legszebb halálnem?

Elillanna-e
ott a nemléttől való félelmem?

Csipetnyi élet.
Meddig lehet még bonyolítanom?

Csak semmivé lett!
Madárürülék köt ki vállamon.

Száz ujjam remeg.
Minden egyszerű túl a küszöbön.

Várnak istenek.
Hogy itt is éltem – mégis köszönöm.

Sepsiszentgyörgy, 2015. jan. 16.

Szabó R. Ádám

A VÁSÁRHELYI OPERATŐR KALANDJAI

A Vásárhelyi Visszavonult Művész Kolozsváron lakott.

Amióta visszavonult, elhagyta Vásárhely otthonosságát, azaz hogy a nevéből mégsem tudta teljesen elhagyni. Kötődött ahhoz a városhoz, jobban szeretete annál, mintsem hogy benne lakjon, úgy gondolta, ezzel már rászolgál a vezetéknev további használatára.

Szóval a Vásárhelyi Visszavonult Művész Kolozsváron lakott, egy Szamosra néző apartmanban, húszéves macskájával, akiről, ha a másik oldalára fordult alvás közben, már elmondható volt, hogy megvolt a heti testmozgása. Szinte taszította a mozgást, amit a V. V. M. mindig is ironikusnak tartott, talán ezért is szerette annyira a Macskát (jobb neve sok száz lehetőség kipróbálása után sem került, még mindig ez jellemezte legjobban az állatot), amikor beült a vízrenéző szobában foteljébe, és egy szegfűszeges cigaretta segítségével fűjt karikákat, amelyek a szobán áthaladva távoztak az ég felé a nyitott erkélyajtón keresztül, csak ránézett a jobb lábánál szundikáló herélt kandúrra, aki jócskán túlélte az elvárásokat, és máris elfogta a cigire szépen rímelő, fűszeres illatú lelkiállapot.

Ilyen esős délutánokon képes volt órákig elüldögni a fotelben, egy kívülállóknak úgy tűnhetett, hogy tétlenül tölti ezt az időt, pedig dehogy! Most az ötleteket gyűjtötte össze, a fejében írt és szerkesztett, és amikor az utolsó mondat is kellően frappánsra sikeredett, leül hűmmögő, régi matricákkal teleaggatott, tízéves laptopja elé, és egy nekifutásra megírja egy kisregény felét. Így szokott lenni. Csak a két írás megszületése közben a fotelben ülés ideje nőtt meg kissé.

Az utóbbi időben azt próbálhatta, hogy ötlettelenség idején elkezd régi történeteket felidézni, megpróbálván a fotel komfortja és a cigaretta nyugtató hatása előidézni meditatív állapotot transzba esve tölteni, odaképzelve magát az egykori helyekre.

A Vásárhelyi Visszavonult Művész minden este Vásárhelyen lakott.

ELSŐ KALAND

1.

Akkoriban, amikor a Vásárhelyi Visszavonult Művész még csak Vásárhelyi Operatőr volt, egy, a Marosra néző apartmanban lakott, egy akkor szemtelenül fiatal és agresszív szürke kandúrral, a fala teleragasztgatva mozifilm-poszterekkel, énekesek arcképeivel, és néhány megmagyarázhatatlanul vonzó képeslappal, amire egy hét után ráun az ember, de ha kidobná, rögtön hiányozna a helyéről valami.

Egyik délután felöltötte magára aktuális kedvenc zakóját, egyetlen, tehát kedvenc, hosszú Fekete Kabátját, a meglepően egyéniségnek mutakozó Fekete Sálát, és legvégül a Megmagyarázhatatlanul Vicsogó Bakancsot. Néha ellenőrizte a talpát, de sosem látott rajta semmi egyértelműen vicsogó részt, más baja pedig nem volt a cipőnek, vállalható volt, úgyhogy általában inkább elviselte a bakancs Megmagyarázhatatlan Vicsogását.

Megmagyarázhatatlan vicsogás közepette vágott át a visszahangos aluljáron, amikor először a szemébe ötlött a Sötéthajú Lány. A Vásárhelyi Operatőr éppen elviselhetőnek ítélte a saját kinézetét, a Fekete Kabát erejében bízott, a Sál is megfelelően művészien állt a nyakán, haját frissen mosta, ráadásul mesterségének címere is ott lógott oldalán. A tisztaság és foglalkoztatottság keltette önbizalmával nézett rá a Lányra, elhaladtának pillanatában, szolidan ráfélmosolyogva. Egy pillanatra úgy tűnt, célba talált a mosolya, tíz méter után a háta mögé pillantott, és úgy látta, a lány épp visszakapja a fejét. Aztán a nagy vigyorgás elmúltával meghallotta saját vicsogását, és rájött, hogy csak azért nézett vissza a Sötéthajú Lány, hogy lássa, mégis mi okozhatja a Vásárhelyi Operatőr Megmagyarázhatatlan Vicsogását. Biztosan csak ezért nézett vissza.

Felvett néhány szép totált, kézből szerette csinálni, alig mozgatva a kamerát, bízva a képstabilizátor erejében. Friss volt a levegő, olvadoztak a jégcsapok a városban, meleg szellőt érzett az arcán a Vásárhelyi Operatőr. Késő tél volt.

A Vásárhelyi Operatőrnek mindig késő tél volt.

2.

A Vásárhelyi Operatőr ballagott a Központ felé, munkáját elvégezte, most már sietség nélkül sétálhat a város utcáin, a lemenőfélben lévő késő téli, estelőtti napsütés fényeit élvezheti, megállhat egy hamburgerre a zsina-góga mellett, elszívhat egy szegfűszeges cigarettát a Színháztéren. Közben visszanézi a képeit, készít néhányat a padon ülve is a téren nyüzsgő emberekről, itt-ott már felbukkan egy színházba felvett, szolid kisestélyi szegélye a télikabát alatt, a Színház előtt gyűlnek az előadás két órájának végigunatkozására felkészülő, utolsókat füstoló öltönyös alakok, kigyúlnak a karácsonyról ittfelejtett díszek a városban, az üzletek kirakatában néhol még egy-egy világító fenyőfa is kidugja a fejét, a buszmegállóban sűrűn cserélődnek az utasok.

Negyede volt meg a cigijének, amikor észrevette az utasok között a Sötét Hajat. Gyorsan előkapta kameráját, negyvenszeres zoomjával pedig a keresőbe húzta a lány arcát, ahogy buszra várva nézelődött. Egyszer találkozott a tekintetük.

Azazhogy, ahogy a Vásárhelyi Operatőr rögtön rájött, a Lány a kamera-ba nézett, ő a keresőt bámulta, kissé félreérthetőnek és mindenképpen perverznek tűnt a helyzet. A Sötéthajú Lány sötét szemei nagyszerűen ki-rajzolódtak az éppen érkező busz élfényeitől keretezve, azt égették bele az objektívbe, kár. Csak ennyit, mint két holló, kár. Kár.

3.

Másnap interjúra igyekezett a Vásárhelyi Operatőr, nagy gyár nyílik a városban, az Amerikából hazatért tulajdonos mutogatja körbe az Európai Nívójú Műanyagkuka-Gyárat, a média minden képviselője hivatalos, az ingyen kávéban és gyümölcslében reménykedő, éhező újságírók várták őt is maguk közé, megvolt a megszokott helye, a kolléga-arcképcsarnok minden aktív médiását kihozta az odújából.

A gyártulajdonos rögtön a sajtótájékoztató első percei után, minden operatőr csalódottságára, a vetítövászon elé fordulva magyarázta el az európai nívójú mechanikát, amely a gyártósor alkatrészeit hajtotta, a tökéletesen ragasztott műanyagkukák korszakalkotó és előnyös gazdasági vonzatairól folytatván értekezését. A fájdalmasan unalmas, félórás bevezető után pedig meglepetésszerűen bejelentette, hogy személyesen vezeti végig a sajtó

képviselőit, most, először, exkluzíve, az Európai Nívójú Műanyagkuka-Gyártósoron.

Ezt mondjuk pont nem bánták az operatőrök. A szerkesztők már mentek volna haza, nekik megvolt a szöveg, de az operatőrök néhány szóval elmondták a szerkesztőnek, hogy kellenek jobb képek, mert a pasi végig hátul és ellenfényben állt, ez így nem lesz headline-os anyag, kellene még néhány fasza közeli. Néhány másodperces zsvajos késéssel pedig megindult a szerkesztők és operatőrök hada a Műanyagkuka-Gyártósor túrára.

A Vásárhelyi Operatőr is ott haladt a vásárhelyi operatőrök között, Fekete Kabátja lobogott utána, ahogy udvarias mozdulatokkal igyekezett az első sorba tornászni magát. Nem is bánta meg rámenősségét, tökéletesen szemből tudta lekapni, ahogy a Hazaszármazott Gyártulajdonos maga vágja el az előre kikészített szalagot a Gyártósor bejáratán.

A szalagot egy nagyon ismerősnek tűnő lány vette át a Gyártulajdonostól, a Sötét Haj összetéveszthetetlen volt. A Vásárhelyi Operatőr profi módra viselkedett a túra további részén, egy percre sem emelte le a szeme elől a keresőt, szorgalmasan termelte a vágóképeket, mikrofonkábel-pórázával pedig észrevétlenül a Sötéthajú Lánytól távolította messze a szerkesztőt.

A többi vásárhelyi operatőr már rég abbahagyta a vágóképezést, és tízmikronos csoportokban vették az interjúkat a harsányan nyilatkozó Gyártulajdonostól, aki egy hazai sört tartott a kezében, amikor a Vásárhelyi Operatőr sűrű bocsánatkérések közepette követte a mikrofonkábel másik végét markoló szerkesztőt, aki a tulajdonost körülvevő csoport felé tartott nagy lendülettel. A sorban lekapcsolódó fejlámpák, a földről feltápászkodó első szerkesztők felbukkanása az állványok és lábak erdejéből azonban biztos jelei voltak, hogy a főinterjúról lekéstek. Szerencsére a főcsoporttól balra álló, lényegesen kisebb kamera- és emberfej-csoportosulás még nagyon is aktívnak mutatkozott, a szerkesztő néhány könyökmozdulattal be is tornászta mikrofonját az alany orra alá, némiképp meglökve az alanyt, aki ösztönösen reagálva, a bűnös mikrofonhoz hozzáközött kamera objektívébe bámult.

A műanyag kukák európai nívójáról beszél.

Két szeme két udvariasan kínzó holló.

Másnap a V. V. M. későn kelt, meglehetősen hosszúra nyúlt az előző esti szivarazgatás, már jóval éjjel után járt az idő, mire felébredt a fotelben. És, ahogy az persze lenni szokott a délutáni alvásokkal, a V. V. M. szemére nem jött az álom, amikor annak ideje lett volna. Így persze kiváratlanul, feldagadt sze-

mekkel ébredt, kicsit még a torka is megfájdult, ideje lenne leszokni a szivarról, morgott magában magára, de most már tényleg. Most, először, igazán!

Azt nem tudta összeszámolni hirtelen, hogy hányszor szokott már le, de arra emlékezett, hogy milyen volt az első. S mivel semmi dolga nem volt betervezve az eseménytelen, későtéli szombat délelőttre, elmerült a dohányfüst édes megvonása keltette emlékfelhőbe.

MÁSODIK KALAND

1.

A Vásárhelyi Operatőr Kolozsváron lakott. Azazhogy, még nem is volt vásárhelyi operatőr a Vásárhelyi Operatőr, még csak kolozsvári Egyetemista volt, így, kisbetűvel, mert senki máshol született nem lesz igazán Kolozsvári. Az egyetemen filmet tanult, hosszú kabátja lobogott utána, ahogy végigszaladt a kora tavaszi délelőttön az átjárón a főtér mellett, korábbi, Tényleg Személyiséggel Rendelkező Sálja lobogott a tiszta, keletről érkező, napsütés által felmelegített szélhullámokon, Vicsogó Teniszcipőjével vígan kerülgette az utolsó, hóalkotta pocsolókat.

A kolozsvári Egyetemistának mindig kora tavasz volt.

A mozival szemben találkozik Méréval, elmennek majd abba a tüneményes kis kínai teázóba, ahol a pasi Nem Kínai, de nem is ezért kínai teázó, hanem mert a polcok zsúfolásig teltek illatos, esetenként fűszagú, de alapvetően kíváncsi teákkal, és a Nem Kínai Pasi kínai módszerekkel fogja megfőzni és kiltölteni őket, csak kettejüknek. Pont, mint legutóbb.

Méra, úgy tűnt, nem így képzelte el a délelőtti hátralévő részét.

Egy kicsit menjünk vissza, jó?, mondta a k. E.-nek, akinek csak két másodperc – és egy miniszívroham – elmúltát követően esett le, hogy úgy érti ezt Méra, hogy menjenek a főutcán visszafelé, a kedvenc kis éttermükbe. Ahogy a lány mellett ballagott, örülve az életének, elkezdett agyalni azon, hogy milyen szakítóoka is lehetne a lánynak? Ő nem látott problémát, jól érezték magukat együtt, volt tervük a nyárra, találkoztak egymás szüleivel, a lány pedig megígérte, hogy következő alkalommal elkíséri a k. E.-t hazahaza (ezt azért le kellett tisztázni az esetenkénti, Eljössz hozzám haza? Mármost a monostorra, most? Nem, nem oda haza, hazahaza? kérdés-válasz szituáció idejére), Csíkba.

Nem veszekedtek soha (addig legalábbis), söröztek a többiekkel, beszélgettek éjszakákon keresztül az élet nagy dolgairól, filmeket és zenét fogyaszt-

tottak hektószámra, keveset ettek, keveset aludtak. Mi lehetne gond? S ahogy a kora tavaszi déli napfényben ránézett a mellette baktató, könnyű zöldeskék kabátban, szürke színű, vastag harisnyában és az egyszerű, fekete topánkában álomba illően gyönyörű lányra, nem tudta elképzelni, hogy valaha is külön akarna lenni Mérától, jöhet bármi, legyűrik.

– Nem szoktál már le?

– Jaa, de, nagyjából. Most már nem szívok naponta egy csomaggal.

– Egy csomaggal?! Jézusom, az marhasok pénz!

– És rákot okoz. De kösz. Amúgy...

– Mennyit szívsz?

– Mi?

– Mennyit szívsz most?

– Öhm...

– Na?!

– Nem tudom pontosan, most van az első napom. Tegnap még összejött a csomag. Öhm. De ma meglesz, biztosan. Alig van... öhm... 12 óra a napból. Szóval még meglehet!

– Aham.

– Látod, még van... még van... három szálam. Franc!

– Idefigyelj, beszélünk kell...

Nos, a k. E.-ben felgyűlt boldogság tartott vagy fél órát.

2.

Nem élvezte, hogy túl van élete első veszekedésén, túl egyszerű lett hirtelen a helyzet: vagy a cigi, vagy Méra. Ahogy elgondolkozva bámulta Kolozsvár koratavaszi estéjének nevetségesen képeslapszerű látványát, az utolsó cigi elszívására határozta el magát. Legalább szép lesz, gondolta.

Az utolsó szál. A legutolsó. Nincs több konyhát telefüstölés, másnap reggel nikotintól kapart torok, remegő kézzel elszívott stresszoldók, másoknak tüzet adás, másoktól tüzet kérés, a saját csomag és brand megnyugtató állandósága, az unalmas várakozás érdekessé tétele. Ez az utolsó csodásan kapar, füstje palackból szabadult dzsinn módjára adja át magát, oldódik fel az esti képeslapszerű fényekkel teli kolozsvári horizonton.

Szerette Mérát. A fellekvári padon ülve, az utolsó cigit szívva, nem is értette, hogy nem mondta ezt rögtön a lánynak a délben. Pedig már akkor tudta. Tudta, hogy el fog jutni ide, erre a padra, el fogja szívni az utolsót, a Tényleg Utolsót. Tudta, hogy ez az Utolsó, tökéletes, annak kellett lennie,

az is volt, simogatott, mart, és úgy tűnt, sokkal tovább tart, mint egy normál cigi. A k. E. minden szívást élvezettel forgatott meg a tüdejében, és közben már az üzenetet konstruálta, amelyben kicsalja Mérát a monostori Monostorhoz, és elmondja neki, hogy életében először, kétségen kívül, megnyugtatóan őrülden Szerelmes.

A Kolozsvári Egyetemista egy hónap múlva szívta el a következő cigarettáját, mondván, most, hogy leszokott, már szívhat egyet.

És soha nem lett Kolozsvári. De volt még kolozsvári Egyetemista kolozsvári estén.

A V. V. M. naplementekor ébredt meg, az utolsó vörös sugarak pontosan a szemére világítottak, elvonultak az esőfelhők a nap elől, a Késő téli Szombaton az eget vörösre festő, utolsó csóvák. Felkelt foteljéből, a felénél kialudt fűszeres cigiszál maradványaira nézett a hamuzóba, majd úgy döntött, hogy ideje írni.

Már egy jó ideje halogatta, folyamatosan nyugtatva magát, hogy nem fogyott még ki teljesen, voltak még ötletei, csak épp nem volt ideje megírni őket. Kívülről talán úgy nézhet ki, hogy lenne ideje, ha akarná, de tényleg nem. Mármost persze, egy-két perc akad a nap folyamán, hogy leüljön a gépéhez írni, de nincs energiája, a sok futkosás, számlafizetés, ügyintézés, kávézgatások régi ismerősökkel után, amikor este hazaér, rögtön bedől a fotelbe, megnéz egy régi filmet, elszív pár szál cigit, kikapcsolódik. Néha kijár az embernek, nem?

De most eldöntötte, alkotni fog. Leporolja a billentyűzetet (persze csak képtelenesen, kommunikálni azért csak szokott a segítségükkel), feltesz egy régi, recsegős, karcolós lemezt, csendes, kikapcsoló dzsesszet, talán ma este Sinatrát dalra fakasztja a megnyugtatóan sokat hallgatott New York, New York dallamára, átadja magát egy Igazi Művész alkotásának, és ő maga is teremteni fog egy hasonlóan fontosat. Visszagondolt arra az időre, amikor először alkotott a New York, New York kezdő-, középső- és zárótaktusaira, szinte a szám előrehaladásával ritmusban írni a mondatokat, kikaparva őket agyából egy papírra vagy Új Dokumentumba (mindig idegesítette, hogy nagybetűvel írja ki a Word egy üres lap megnyitásánál, hisz az nem helyes magyarul), mindannyiszor új csavart illesztve a történetbe, amikor a lemezjátszó új dalba kezd, hullámoztatva a begépelt vagy lejegyzett szavak átlagmennységét.

Voltak percek, amikor száz szó is megszületett, máskor tíz alig csordogált be, de a V. V. M. végre ismét alkotó művész volt. Nem pedig olyan, mint a körülbelül nyugdíjazott macskája.

HARMADIK KALAND

Egyetem után már nem volt együtt Méréval, a lány más országba költözött, legalábbis legjobb becslései szerint. Néha szinte látta maga előtt a komoly, irodai, mégis apró részleteiben egyedi ruhába bújó, dinamikus, fiatal lányt, amint nála idősebbeknek osztja ki a munkát, két szeme csillogott, mint két csendes, fekete holló, apró, de biztos lépéseket téve a vezetői pozíciók, több pénz és nagyobb önállóság felé, és olyankor átjárta a régi érzések némelyike, arcán széles mosollyal sétálva a késő téli, kora tavaszi napon, észrevette a kellemes szellőt az arcán, elmerült az érzésben, hogy az a sok öröm és fájdalom nem volt hiába.

A V. O. egyik ilyen alkalommal eldöntötte, hogy aznap este írni fog, félreteszi az agyába türemkedő médiával kapcsolatos ötleteit, és teljes kreatív energiáját egy írásba öli bele. Egy fontos írásba, ami eddigi karrierjének legkörülmönfontabb írása lesz, amelyben tudtára adja a Lánynak, hogy még mindig gondol néha rá, és mindig örülni támad tőle kedve.

Márpedig ez nem volt könnyű dolog, mert egyszerre szeretne volna, hogy amellet, hogy a Lánynak is elküldi, vállalhatónak is kellett lennie. Két legyet akart ütni egy csapásra: megírni egy (remélhetőleg) jó novellát, esetleg egy önreflexívet, azokat mindig szeretne olvasni, amíg elgondolkoztatták, legalább annyira, hogy bevallotta magának: meg tudta lepni egy-egy sor.

Te most meg fogsz lepődni.

V. O. egyik sorának legépelése után felnevetett, vállon veregette magát képzeletben, érezve, hogy lassan közeledik a novella végéhez, még néhány formai alakítás (fontos helyeken, például az utolsó előtti bekezdésben hagyott üres sorokat, dőlt betűket állított be) elvégzése után elgondolkozva azon, hogy az olvasója mire fog gondolni, amikor végül pontot vagy egyéb írásjelet tesz A Vásárhelyi Operatőr Kalandjainak végére.

Na, milyen *Méra*?

———— Cseh Katalin

KÖNYÖRGÉS

Semmim sincs már,
csak a póre lelke,
láthatod, Istenem,
hogy semmivé lettem.

Hogy semmivé lettem:
áttetsző, lágy semmi
selymell immár bennem,
mit lehet még tenni?

Mit lehet még tenni?
Uram, konzultáljunk,
nézz be hozzánk egyszer,
sarkon áll a házunk.

Sarkon áll a házunk,
oda várlak téged,
semmi mivoltomat
tedd semmissé, kérlek.

Tedd semmissé, kérlek,
most csak ez a vágyam,
tudom, mit akarok,
eddig vacilláltam.

FOLYAMAT

Veled vagy nélküled
szinte mindegy most már
ülök a magányban
amit nemrég hoztál

kétszemélyes magány
jól elférünk benne
szellősebb tágasabb
tán nem is lehetne
élünk párhuzamban
ritkán érintkezünk
külön-álmok külön-vágyak
járatán érkezünk
vissza a megszokásba
volt-szerelem neglizsében
téblából a házban

FIÓK-ÉJ

– *játékosan* –

Fiók-éjben bonbonok:
gurigáznak, boldogok.

Fiók-éjben gombok:
gömbölyödnek gondok.

Fiók-éjben kacat:
a szemembe kacag.

Fiók-éjben limlom:
limlom közt a titkom.

Fiók-éj csendje
betölt minket rendre.

Fiók-éj-rejtelem,
keresem, nem lelem.

Nappal is fiók-éj:
kenyérhég-szenvedély.

Dénes Gabriella

PÁL IMRU SZERENCSEJE

Ez az élet rendje, mondhatnók. Megszületett a gyermek. 49 centi volt és 3 kiló. Harmadik a sorban. Amikor a bába a nevét kérdezte, az anyja erősködött, hogy János.

– Nem lehet, jó asszony, hát még ebbe’ az új világba’ sincs olyan, hogy leánynak legénynevet adjanak!

– Értse meg – üvöltötte az asszony –, nem vihetem haza, ha nem János.

Emlékezett még arra, amikor a férje hazatántorgott egy este, és kinyitott bicskáját a domborodó hasa felé irányította. Magáért félt akkor is, hogy elvérzik. A falusi orvos hiába lakott tíz percre tőlük, semmihez sem értett, amihez kellett volna. Hét hónappal azelőtt térden állva könyörgött neki, amikor megtudta, megint gyermeke lesz, segítsen rajta. Bármit kibír, csak ne szaporodjon a család. A legjobban tojó tyúkja kedélyesen kapirgált a szemétdomb körül, amikor megfogta és elvitte titokban a doktornak, de hiába szedte be a keserű porokat, amiket cserébe kapott, nem akart a vére megindulni... Csak a világ forgott vele vagy két napig, s azt hitte, a baj helyett ő múlik el Isten napja alól.

– Mondjon valamit, Marika, valami nevet.

– János, Jánooooooooo! – vonította olyan fájdalmasan, ahogy csak a sebzett állatok szoktak.

– Azt mégse lehet...

– De, mert más nem lehet, hát maga nem érti? A nyakam is kitöri az uram, ha meghallja, megint egy leánka...

Nem tudott másra gondolni, mint a hasának fordított bicskapengére és arra a hosszanti karcolásra, amit a szerető férje a pengével rajzolt rá, mondván: „itt váglak át, ha nem Jánossal jössz haza.”

– Ne butáskodjék, na, csak nyugalom, nem lesz baj. Szép, egészséges a leánya.

Marika olyan hangerővel bögött fel, nyugtatót kellett adni neki. Elaludt.

A leányka abban a korban látta meg a szülőszoba neonfényét, amikor még vezetékes telefon sem volt minden háznál. Az apa a kocsmában vár-

ta a hívást. Előre adott száz lejt az egyik asszisztensnőnek, hogy hívja fel, ha a fia megszületik.

Pál Imru rendkívül kedves fiatalember volt, amikor megkérte Marika kezét. Alig ivott, a cigaretta sem volt állandó vendége. Néha kicsit káromkodott, de hát ez minden háztartásban normális volt; attól férfi a férfi, hogy szavait cifrázza. Akkora lakodalmat csaptak, álló hónapig csak arról beszéltek a faluban: „Honnan vettek annyi lisztet és cukrot, no meg tojást, amennyi abba a sok süteménybe kellett, mert jegyre annyit nem lehet kapni. Lehet, a kézdi vagy a szentgyörgyi rokonok hozták.” Nem is csapott le a mennykő addig, amíg a frissen házasult össze nem szólalkozott egy faluvégi legénnyel. Nem akart a legény az istállókban takarítani, pedig arra jeltelte ki Imru. Valamivel idősebb is volt Imrunál, nem tudta elviselni még a gondolatát sem, hogy egy taknyos parancsolgasson neki. „Ha már azt mondják, hogy itt minden közvagyon, minden mindenkié, ő majd akkor dolgozik, amikor akar, nem pedig, amikor parancsolják.” Öltre is mentek a férfiak. Amikor szétválasztották őket, a legény mérget cseppentett Imru fülébe: te, meglásd, még fiút se tudsz csinálni, kivesz a Pál-família. Amikor Katalinnak az első gyermeke megszületett, istenesen berúgott Imru, s utána két napig az ágyat nyomta, nem bírta a szeszt. Vigasztalódott azzal, hogy számba vette a falu férfait és azok gyermekeit, kiszámolta, hány családban volt az első leány, s születtek aztán a fiúk. Amikor a második Mária lett, akkor borult fel végleg a családi békesség.

Már tíz órát mutatott a kocsmai falióra, a sűrű, csípős cigarettafüst megpróbálta jótékonyan eltakarni az idő múlását, de az apuka látatlanban is úgy érezte, későre jár. Órák óta csak hárman ültek a bicegő lábú székeken: az apuka, mellette a kocsmáros és Feri, a nemrégiben szabadult agglegény.

– Feri – csapott szeszkomája vállára Imru –, érzem, legény lesz, végre. Jánoskám! Ha nem... – összeszűkülte szemmel húzott le két deci vodkát –, ha nem, az asszony azt csinál, amit akar, de haza nem hoz még egy leányt.

A mindig kéznél lévő bicskáját kinyitotta, és azon lendülettel beleállította a préseltlemez asztallapba.

– Na, Imru, nem lehet így...

– Hallgass, Feri, neked könnyű, nem kell szégyelljed, hogy csak leánykákat tud szülni a feleséged!

– Imru, én nem azért... csak...

– Hát ugyan, mi tart ennyi ideig, csak nem a fiammal lett valami baj... a fejszét beléállítom az orvosba! – a reménykedő apuka olyat csapott az asz-

talra, hogy a csorba vizespohár, amelybe az italt mérte a kocsmáros, a padlóra esett, s csilingelve ezerfelé tört. – Jóska, vodkát még!

A kocsmáros fürgén vitte a vodkát, pedig már záróra is elmúlt. De mit számít ez, a részeg kuncsaftnál a hitelhez még egy zéróst oda lehet írni az összeg végére, úgysem emlékszik reggel, mennyit ivott az éjjel. Főleg, ha ilyen jó híreket vár... Jóska úgy döntött estefelé, ő is megajándékozza a jóhírvárót, nem vizezi föl a vodkát, amit ezután mér ki.

– S mondsza’ meg, Imru, honnan tudod, hogy fiad lesz?

– Az öreg Piros megjósolta volt. Egy zsák pityókát adtam érte!

A másik két férfi nemigen tudta, vajon röhögjön-e vagy komoly arcot vágjon. Inkább koccintásra emelték poharukat.

– Pál Imru szerencséjére!

Úgy húztak le fejenként a két deci vodkát, mintha vizet innának. Elvégre ünnep volna.

A telefon épp akkor szólalt meg, amikor az olcsó szesz utáni grimaszolást abbahagyták az ünneplők. Imru felugrott, feldöntötte a székét. A vasváz visszhangozva csörömpölt a cementpadlón, ő pedig egyetlen ugrással érte el a kocsmá másik felén lévő söntést.

– Szervusz, Jánoskám! – üvöltött a kagylóba, mintha a szomszéd udvarra kéne átszólnia. Nagyjából fél perc múlva ököllel húzott rá egyet a pultra, amely reccsenve engedett az akaratnak –, hogy mi van? Maga nem normális! – szakadt ki belőle a spiccesek hangvételén és saját temperamentumán edzett finomkodás, s azon lendülettel behúzott még egyet a söntésnek –, menjen, maga nőszemély, nézze meg a gyermek lába közét rendesen. Nem azért adtam a pénzt, hogy hülyeségeket hordjon össze. Tegyen szemüveget, nézze meg jól, amit kell, és hívjon vissza!

A kagyló csattanása után egy örökkévalóságnak tűnő percre csak a poharukat nézték az asztaltársak, nem mertek a telefon mellett álló és várakozó Imrura nézni. Végül is ő szólalt meg.

– Jóska, nagyon sajnálom a pultot, holnap megjavítom. Csak felhúzott a nővér. Ízetlen viccei vannak...

– Jól van, Imru, jól van, hadd el, ne idegesítsd magad! Hanem gyere, menjünk most haza.

– Haza? – üvöltötte a várakozó –, engem még fel kell hívjanak! Nem megyek sehova. Tölts még, Jóska, erősebbet, mint eddig, én fizetek! A fi-am egészségére iszunk ma.

Egyre-másra ürültek ki a vodkás üvegek, már nem is pohárból ittak, hanem egy-egy üveget öleltek magukhoz. A kocsmáros még egyszer megpró-

bált zárórát hirdetni. Nem volt kinek; Feri örült, hogy fizetnek neki, Imru pedig ivott, a telefont vizslatva. Néha fölemelte a kagylót, és belehallgatózott, vajon van-e tónus. A készülék azonban minden meglévő adottsága ellenére sem csörrent meg. A vodkakészlet kimerülőben volt, de már nem is volt fontos, mit isznak, csak legyen ereje, égessen, zsibbasszon. Jóska elaludt a piros-fehér kockás viaszosvásznon, amelyet bőven tarkítottak elmúlt szebb hónapok szeszfaltjai. A bőségszaru ízlelgetése után egy légy tért pihenőre az alvó férfi bal fülének hegyén. Kedélyesen s minden bizonnyal jóllakottan, talán kicsit becsicscentve dörzsölgette össze lábait. Biztonságban volt.

Feri nem tudott eltámolyogni a végéig, így a kétlépésnyi távolságra lévő felmosóvödröt szemelte ki hólyagkönnyítés céljából, s közben arról igyekezett beszámolni, hogy a börtönben is ilyesmi az élet, csak piából van hiány. Néhány csurrantás a vödör mellett talált otthonra, ott alkotott kedélyes elegyet a sarokban összegyűlt porcicákkal és cigarettacsikkokkal.

Nehezen virradt meg másnap. Jó reggel volt már, a csordát is végighajtották a falun, mire a társaság hazakóválygott a kocsmából.

A faluban azért gondolták, valami baj lehet Pál Imruéknál, hogy immár második napja volt a családfő olyan állapotban, amelyben a tulajdon anyját sem ismerte meg. A kocsmáros boldogan töltött neki, és strigulázta a földön széttört poharak számát. Vagy két tucatnál tarthatott a pohártörésekben az újdonsült apa, s vagy harmincnégynél a striguláival Jani, amikor a kocsmába betért városi ruhában Janinak az apja és az apósa.

– Imru fiam! Most jövőnk Marikától. Azt üzeni, be kéne íratni a leánkát.

A férfi a vodkás üveget csapta földhöz ezúttal, pedig félig volt még.

– Írassa bé a jó Isten, vagy aki akarja, s akinek kell még egy éhes száj. Nekem több leánka hazulra nem kell! – s nagyot köpött a cementpadlóra.

Werner Lutz

EGYSZERŰ AZ ÉJSZAKA

Egyszerű az éjszaka
széles torkolatával.
Egyszerű a nappal
szellős lombátrával.
Egyszerű a madarak röpte.
Életet írnak
a végtelenbe.
Egyszerűek a dolgok.
Velem lélegeznek.
Egyszerű a csend,
melyen át a halál
majd hozzám lép.
Egyszerű a por.
Elvegyül a porral.

IGEN ÖSSZESZÓLALKOZTUNK

Igen összeszólköztünk
már nem tudjuk miért
és leszállt az est
az égetett agyag-est
hogyan összegyűjtük a hamut
szóhamu fényhamu

cseppek ferde írása szalad végig
az ablaküvegen
szócseppek fénycseppek

TALÁN A SZÜRKE

Talán a szürke
a legbiztosabb szín
inkább az állapot
semmint a fény dolga
betegséghez hasonlatos
melyet lassanként
kezdünk elfogadni

KÉPZELD

Képzeld
hogyan béke lakozik benned
vágy nélküli bozót
növekszik bensődben
verebek lakják
egész nemzetség szemtelen
csivogó veréb

ÉJSZAKA

Éjszaka
mely a titkokat óvja

éjszaka hogy rá ne szedjen
a nappal

nem az éjszaka nem fénymentes
nem klorofill nélkül való

és nem mentes az álmok suttogásától sem
amelyek ősidők óta álmatlanok

A PARTON ÜLÖK

A parton ülök
kapcsolatokat teremtek
ismeretségek áramlanak felém
aki a parton ül
egymással mind rokon
aki a köveken a folyó felső
és alsó szakaszán
vagy valahol e kettő között
egy kövön ül
része a folyónak
a folyó áradó szalagjába kapaszkodik
ugyanaz a víz áramlik át szemeinken
és az uszadék amit magával hoz
mindenkinek nekiütődik
ha valaki feláll és távozik
űr marad utána
amíg valaki megjön elhelyezkedik
és a vizet újra továbbadja

ALUDNI ÉS FELÉBREDNI A VÍZÁRAMLÁSBAN

Aludni és felébredni a vízáramlásban
és reggelente
érdeklődni az éjszakáról
hogyan hordalékot hozott-e
iszapos volt olajtól szennyezett
vagy egyetlen hosszan tartó
önmagába visszatérő monológ

TÁMADNI

Támadni
vagy csak elviselni
szembeszegülni
és elámulni
a hiábavalóság erején

lombtalan idő
humuszléptekeket hallani
a frissen szántott földeken
a szavakban ott rejlik
az oxidálódott fém
visszafogott fénye

BENŐ ESZTER fordításai

Tóth Ágnes

ÜNNEPI CAPRICCIO EGY KISKOCSMÁBAN

A Körös-parti kiskocsmában, mely egy spanyol macsó nevét viseli, a törzsvendégek zöme hajléktalan vagy alkalmi munkából tengődő megkopott ember, lerobbant kisnyugdíjas, egy italért testi örömet szolgáltató kortalan fehérnép és pár foghíjas, barna bőrű fuvaros.

A söntés feletti poszteren nagy fejű csimpánz ül sörösüveggel a kezében, és úgy néz az apró, füstös kocsmá vendégeinek a szemébe, mintha hipnotizálással akarná rávenni őket a sörivásra. Ám azokat egy cseppet sem kell ilyesmire kényszeríteni, hiszen ők maguktól is, amit le se tudnak tagadni puffadt arcuk és vörös orruk miatt.

Így Mikulás előtt egy nappal, a déli órákban igen kevesen vannak az ivóban, most osztják ugyanis a szociális segélyeket, amiért órákig kell sorba állni. Estefelé már többen lesznek, hogy feltankolják magukat némi üzemanyaggal, hiszen odakint már nagyon lehűlt a levegő, reggelre mínusz hat fokot jósolnak.

Egyelőre csak egy átutazó fiatalember, egy remegő kezű öregasszony és két középkorú halász sörözget az abrosz nélküli vasasztalok mellett.

A fiatalember egy újság apróhirdetéseit böngészi, miközben az öregasszony éppen instant kávéport szór a poharában csillogó rumba, és görbe mutatóujjával, ami régen látott szappant és körömvágót, jól összekeveri a rumot a kávéporral, leszopogatja az ujját, majd lehuny szemmel, élvezettel belekortyol a kevert italba.

– Rohadjon meg az egész városvezetés! – morogja rekedten a fekete szakállas férfi a szemben ülő baseballsapkás asztaltársának, és nagyot húz a sörösüvegből. – Mindig a szegény emberen csattan az ostor. Csak tudnám, miért kellett a Köröst ennyire eltéríteni, lelassítani. Régen napi 3–4 kg halat is fogtam, legtöbbet paducot, márnát, kárászt, pontyot, keszegféléket. Most meg állhat az ember reggeltől estig a parton vagy a vízben, alig akad 3–4 darab hal a horgára.

– Persze – mondja a baseballsapkás bólogatva. – Mert mind a Tiszába meg a Dunába úsznak fel a legjobb példányok. És nem értem, miért van az, hogy amikor nálunk tilalom van, a bolgároknak szabad halászni. Hi-

szen egy Duna van, és a halak benne pont akkor úsznak fel a vízén. Én ülök a román parton, és baszom a legyet, azok meg ott szemben kapdosák ki a hatalmas pontyokat.

– Ugyanez van a magyar határ mentén a Tiszán is.

– És a romániai halász egyesületeknek van pofájuk ilyen nagy pénzt bezebelni a halászenszengedélyért – mondja nekikeseredve a szakállas, majd oda kiált a mocskos pultnál könyöklő kemény arcú nőnek: – Luminica drága, lesz szíves még egy sört, az megnyugtat. Mert fő a nyugalom – mondja bölcsen, amikor viharosan kivágódik az ajtó, és ordítva rohan be egy hatéves-forma kölyök, utána pedig sipítva a nagymama.

– Fogják meg a bitangot, kapják el az irháját! Rám fogta a konyhakést a kis bűdös, hogy törje ki a nyavalya! Meg akart szúrni. Az ember mindent megad neki, aztán ez a hála.

A kis bűdös zihálva és harcra készen áll a sarokasztal mögött, és összeszorított szájjal, szikrázó fekete szemekkel néz az öregasszonyra, aki lihegve huppan le az asztal melletti alacsony székre.

– Egy sört adjon, Luminica naccsád, hogy lenyugodjak – mondja az öreglány, és beletörli az orrát a szoknyája aljába, majd a gyerek fejére sózva így kiált:

– Tudd meg, hogy megmondalak az anyádnak! Majd meglátod, te kis szaros, hogy nem hoz neked ajándékot a Mikulás, csak egy nagy virgácsot, amivel jól elveri a seggedet, de úgy, hogy soha többet nem leszel rossz, mert a Mikulás nagyon erős ám – teszi hozzá, és ebben a pillanatban maga a Mikulás tolul be a kocsnába, mint egy hatalmas piros hegy, és ettől elakadnak a hangok, és megállnak a sörösvégek a kézben. A nagydarab ember piros süvegét hátratulja izzadt homlokáról, és magában átkozza a laptulajdonost, aki az összes utcai újságárust ebbe a rohadt Mikulás maskarába öltöztette a téli ünnepekre, majd rádöbbenve jelmeze fontos szerepére, igazi Mikuláshoz méltó szigorral hajol a lurkó fölé, és basszus hangján ráförmed.

– Na, mi van, mi a hézag, fiacskám? Hadd halljam, milyen rossz fát tetél a tűzre, he? A megszeppent gyerek egy másodperc alatt az asztal alá bújik, és onnan pislog fel a nagydarab emberre, aki utánanyúl, és máris hatalmas üvöltés tölti be a kocsnát, amitől a poharak összekoccannak a pulton, és Luminica kiejti szájából a füstölő cigarettát.

– A bitang úristenedet, te kis ördögfajzat! – ordítja a Mikulás –, megharaptad a kezemet. Mi vagy te, kutya?

– Hagyják már békén azt a fiút – szól oda a fekete szakállas –, hiszen olyan kicsi, hogy még azt se tudja, miért van a világon. Mit cseszegetik, fe-

nyezetik?! Nem csoda, ha kést ragad, és harap ijedtében. Jöjjön ide, télapó, van itt még egy hely, rendeljen egy sört, az majd megnyugtatja.

És miközben a télapó iszogatja a habzó italt, a nagyi az asztal alá intézi a beszédét.

– Nem baj, fiam, megsiratsz te még engem, meglátod. Lennél te még jó és kedves unokám, de már késő lesz – siránkozik fejhangon. – Mert én holnap felülök a repülőre, és elmegyek a messzi Izraelbe, a szent földre. Ott temessenek el, mert azt hallottam, hogy akit ott temetnek el, az feltámad, és esküszöm, hogy feltámadok és visszajövök ide fiatalon és erősen, hogy egy jobb életet éljek. És rád se fogok bagózni. Le se köplek, és ha felvet a sok pénz engemet, akkor sem fogok adni neked belőle egy fityinget sem, mert nem érdemled meg.

Hogy a gyerek mit gondol erről az eszmefuttatásról, nem lehet tudni, mert meg sem nyikkan, továbbra is összeszorított szájjal gubbaszt az asztal alatt, és dühös tekintettel méregeti a jelenlévőket. Tisztán látszik rajta, hogy le se tojja, hogy kap-e vagy sem ajándékot. De csodák mindig történnek, még egy ilyen füstös, lerobban kiskocsmában is, mert ismét nyílik az ajtó, és egy fehér ruhás, szárnyas angyal próbál átvergődni a bejáraton, hatalmas bekeretezett képpel a hóna alatt, majd amikor végre sikerül bejutnia, rákiált a megrémült nagyira.

– Az isten verje meg magát, mama, már megint a kocsmában ül és piál! Legalább tette volna a lakáskulcsot a lábtörlő alá. Tudja, hogy két órákor át kell öltöznöm, hogy átadhassam ezt a kosztümöt a váltásnak. Egyáltalán hol hagyta a fiamat?

És akkor az asztal alól előugrik a gyerek, átöleli az angyal derekát, és felszabadult örömkialtás tölti be az ivót:

– Anyucikám, de jó, hogy itt vagy!

– Kicsikém, drágaságom, nézd csak, milyen gyönyörű ajándékot hoztam neked. A jó öreg Mikulás küldi – mondja fáradt arcán átsuhanó boldogsággal az angyal, és felmutatja a képet, ami a kis ördögfajzatot ábrázolja életnagyságú méretben.

A KÖLTŐ LELKE

A költő két napja nem evett. Késett a honoráriumra. Kikutatta a zsebeit, de csak néhány dohánymorzsát talált és a kabátja legalsó gombját, ami az este szakadt le.

Mi tagadás, szegény vagyok, állapította meg, de mielőtt elkeseredett volna, eszébe jutott a főszerkesztője megjegyzése, amit akkor mondott neki, amikor sürgette a versei kifizetését:

– Nem vagy te szegény, mert tehetséges vagy, és gazdag a lelked, ami tele van szebbnél szebb gondolatokkal és gyönyörű jelzőkkel. Ne félj, barátom, ilyen kincsek birtokában sose halsz éhen.

A költő lehunyta a szemét, és elképzelt egy tál gőzölgő húslevest, fokhagymás disznópecsenyét, sült oldalast, kocsonyát, rántott velőt, szalonnát, kolbászt. A nyál összefutott a szájában.

Felvette a kabátját, amiről hiányzott az alsó gomb, és elindult a húszútlebe. Elképzelte, ahogy majd belép a hentesboltba, és így szól.

– Kérek egy kiló disznócombót.

– Ez a darab jó lesz? – kérdezi majd az eladó.

– Igen, az jó lesz. Mérje meg.

– 25 lej – közli a hentes.

– Sajnálom, de nincs pénzem – így ő.

– Akkor mi a fenét tart fel engem?! – kiabálja mérgesen a fehér köpenyes.

– Mondja – kérdi ő elpirulva –, szereti maga az irodalmat? A verseket?

– Maga hülye? – szisszen fel az eladó.

– Nem, én költő vagyok – feleli szemlesütve.

– És mi közöm van nekem ehhez?

– Tudja, hentes úr, lehet, hogy nincs pénzem, de nagyon gazdag a lelkem. Minden vagyonom itt belül van. És a mellére mutat. Fizethetem a hús árát jelzőkben? Nézze csak! – és kigombolja a mellén a kabátját, benyúl, és kivesz a lelkéből egy jelzőt.

– Látja? – mutatja az eladónak. – Ez itt az egyik legszebb jelzőm, a Szűzies. Ez legalább 15 lejt megér. Amennyibe egy kis darab szűzpecsenye kerül. Ez pedig itt az öröm fénye az éjszakában, nézze, hogy tündököl! Mint a frissen hullott hó, mint az a darab oldalszalonna ott a harmadik kampón. Legalább 10 lejt megér.

– Az áldóját, maga aztán tényleg költő a javából – neveti el magát majd a hentes. – Tudja mit? Én rámutatok egy-egy részére a disznónak, és ame-

lyiket felismeri, és mond rá egy jelzőt, abból levágok egy darabot, és magának adom.

És máris kezdi hosszú késével mutogatni egyenként a húsokat. Ő, a költő pedig egyre lázasabban válaszolgat.

- lágyan ívelt comb
- bársonyos fartő
- pihés nyakszirt
- hárfa-borda
- harmonikázó oldalas
- le-felsál
- rezgő-zengő toka
- észbontó lábszár
- zseniális agyvelő
- gyöngyházfényű köröm
- rózsaszirmú fülecske
- kaláris-kolbász
- cserfes nyelvecske...

És a hentes állva a szavát, a sok-sok finomságból egy-egy darabot levág, beledobja egy nagy tasakba, és átadja neki.

Áldja meg az Isten az ilyen irodalomkedvelő henteseket, dudorászta az úton a költő. Megérdemlik, hogy dicshimnusz írtak róluk. És máris komponálni kezdte fejében a verssorokat, de annyira elmélázott a rímeken, hogy nem vette észre a tilosat jelző lámpát és a feléje tartó autót sem...

A kórházi ágyon begipszelt lábbal, bekötözött fejjel jóízűen kanalazta ép kezével a tökfőzeléket, és elégedetten mosolygott. Később, amikor a főorvos hozzálépett, a költő kigombolta mellén a pizsamáját, benyúlt, és kivette lelkéből a legeslegszebb jelzőjét, a „Szívbeli köszönetet”, és átnyújtotta a dokinak hálája jeléül.

ADOLF

Váratlanul tört rám szilveszter éjszakáján, amikor már éppen eluntam az unalmas ünnepi műsor nézését. A csendben jól hallottam, mekkora zörgést csap a konyhában. Mikor rányitottam, ijedten kapta fel a fejét, zavartan pislogott, és cseppet sem tudta titkolni, hogy éppen a frissen levágott kenyérhéjat eszi.

– Adolf – szóltam rá –, nem sülsz ki a szemed? Lopod a lakásomból a drága kenyérhéjat? És micsoda tisztességtelen dolog az, hogy csak úgy, minden előzetes értesítés, kopogtatás nélkül állítasz be hozzám!

– Kikérem magamnak az Adolf megszólítást – csattant fel –, és különben is mi közös lakásban élünk, és én akkor jövök be, amikor akarok.

Azzal elindult a fürdőszoba felé.

– Á, szóval a szappanomat is te lopod, gazember! – kiabáltam és követtem. – Sőt, te vagy az, aki éjszakánként zörögsz, kaparászol, és levered a szappantartót a kagylóról. Feljelentelek magánlaksértésért!

– Na-na! Lassan a testtel! Én laktam itt hamarabb. Te törtél be az én lakásomba! Nagyon jól megvoltam addig, míg mindenféle konyha- és szappanszaggal el nem árasztottad az otthonomat, és az idegemre nem mentél a magnód bömbölésével. – Alászolgája! – böffentette, és eltűnt a fürdőkád alatti részben.

– Na, várj csak – morogtam utána –, majd kapsz tőlem egy kis marószódát és üvegvasat.

– Én meg feljelentelek az Állatvédő Ligánál – sziszegte ki a likon, és csak úgy villogott a szeme. – És személyi jogsértésért is beperellek, mert azt mered nekem mondani, hogy Adolf! Engem ne hasonlíts Hitlerhez! Az egy patkány volt! – kiabálta mérgesen, aztán eltűnt a kanálisban.

Azóta nem találkoztunk.

EGYSZERRE

Hajnali fényben, déli verőben, ő, aki nem lát, ő jár a körben,
ő, aki most is: már mozdulatlan, ő, aki lángol téli havakban.

Egyszerre tompul, egyszerre érez, egyszerre jut el kezdethez, véghez,
egyszerre tud mindent kitalálni, egyszerre tanul, felejt el járni.

*

Egyszer csak zaj van, egyszerre csönd lesz, egyszer majd eljön és
felöltözhetsz,
egyszer majd látod meztelen égen, sötétlő csillag napja az évben.

Egyszer a felhő, önmagát látta visszaesőzni kezdeti tájba,
és ami nem volt csak végítélet, abból azonnal kezdeti fény lett.

Egyszerre épült égbolt és nem volt, egyszerre készült és kiegészült,
ami még nem volt, rögtön elévült, befejeződés előtt kikészült.

*

Egyszer azt mondták: tétje van ennek, hogy van, akit még valaki
kerget,
hogy van a felhők mögött is égbolt, hogy tovasiklik minden elénk tolt

ólomdarab vagy darabka álom, amit elme sem kell kitaláljon –
mert csak úgy elvan, ezeregy fényben, kimondhatatlan
nincstelenségben.

*

Azóta persze azelőtt lett már, azelőtt írom, egyszerre mindig.
Minden erőben, míg az időtlen súlya sötétlőn messzefehérlik.

EGY ELVESZETT TÁRGY MEGTISZTÍTÁSA

Nem találom, mert végleg elveszett.
A szomszédok szerint nem is létezett soha.

Nem látta az éjszaka, és a nappal se látta,
úgy tűnt el, mintha ezzel végképp
megoldódna észre sem vett hiánya.

Én is napirendre térhetnék már fölötte,
nem az első volt, nem is az utolsó.

Megtisztítom, mert én tudom, milyen volt,
azt is tudom, biztosan nem olyan már.

Látszólag jelentéktelen, látszólag láthatatlan,
apró kis pont a meg se festett tájban;
nem az a gond, hogy a többiek nem,
a gond csak az, hogy én láttam.

Tisztítom, tisztogatom, igyekszem elfeledni.
Elveszett, elmúlt, nincs neve.
Nézzétek meg jól: ahol én állok,
épp az a pont a hűlt helye.

FÉLKÉSZ

Három napja látom az Édent,
akár a féligkész ételt.

Áttetsző már, de mégis véres,
alig van köze az esélyhez,
mi távolodik, megkönyékez,
körbejár bizalmatlanul:
hogy vajon tényleg megérdemlem,

vagy tétlenségem tétje rezzen
ebben a nyugodt délutánban?

Úgy tűnik: minden hibátlan.

Habár a szárny nem az én szárnyam,
és ez a perc bent nem időtlen.

Felemeltem és összetörtem,
aztán derült ki: mégse játék,
pedig derű, mosolyra várnék,
ha fény, és lángolna a nap.

De féligkész az állapot még,
és nincs esély, hogy visszakoznék.
Tovább csak, látványtalanul.

Segítene a többi érzék,
és minden, ami féligkész még.
Lendít előre, lendít a súly.

A PATKÁNY

RÉSZLET AZ APA SZARAJEVÓBA MENT CÍMŰ
REGÉNYBŐL

Ez meg mi a fasz volt?

Ask magából kikelve, mezítláb csörtetett utánam, hátizsákja félvállra vetve, fényképezőgépe a nyakában lógott, fogai közt ott himbálódzott, cipzárjánál fogva, a nesszeszerem. Saruját a kézfejére húzta, azzal karistolt maga körül, a szíjak pedig úgy süvítettek, mint egy-egy korbácsszíj. Gondosan tenyészített, biomarha bőrből készült sarut viselt, everlasting trade, mondogatta, valahányszor töpszli lábfejét belegyömöszölte, s a keresztpántokat egyenként eligazgatta a bütykein.

A vékonyszálú semmi kis hajában, a tengernyi szösz között – megcsim-bókosodott hajszelé korpával keverülve – néhány megsárgult párnatoll virított, mintha az olvadó tájra, valami tavaszi szeszély folytán, újfent ráhavazott volna. Nem mellesleg az egész sérója meredek sziklacsúcsokból és gerincekből állott, egy egész hegyvonulat, ami az éjszaka folyamán gyűrődött fel neki. Bármennyire hiú volt is, a félelem felülírta a reggeli tollázkodást, aminek jelentős részét a hajápolás tette ki.

Legyőzhetetlen kísértést éreztem, hogy a pofájába röhögjek, de mindjárt eszembe jutott a kijózanító tervem – ha pénzt akarsz, maradj veszteg –, úgyhogy összepréselt ajkakkal, a pukadozást csuklásnak álcázva meredtem rá egy darabon; hanem amint lejjeb siklott a tekintetem és észrevettem, hogy aznap megint csak a vicces pólók egyikét kapta magára, piros mezőben hatalmas, fehér COMA feliraton egy puma feküdt kinyújtóztatva, lógó farkokkal és égre meredő lábakkal, szabályosan kifröccsent belőlem, bő adag nyállal egyetemben, a röhögés.

A világ egyik legunalmasabb pasija volt. Egy aprócska, ámde annál elnagyoltabb szénrajz, s mint ilyen: kétdimenziós. A vicces pólói viszont – szegénykém, ha sejtette volna – olyan elevenné tették ezt a jelentéktelenséget, olyan tapinthatóvá és érzékletessé, mintha életnagyságban domborodott volna, teszem azt, egy reliefen.

Te betéptél, állapította meg flegmán, miután kiköpte a nesszeszerem cipzárját, és az arcáról letörölte a nyálamat.

Dehogy, dehogy, tiltakoztam, egy slukkot se szívtam, esküszöm.

Akkor is be vagy állva, mondta, majd idegesen beletúrt a hajába, és ráhavazott a vállára; a pumára is jutott egy kevés.

Ugye, hogy nem szívtam, ugye, néztem körbe a sihederekre, de azok csak dülöngéltek, mint valami keljfeljancsik, és egymás hátát csapkodták – rajtam nevettek vagy velem, ezt nem lehetett eldönteni.

Én így sehova nem megyek veled, jelentette ki Ask Burlefot, és a kezembe rakta a nesseszeremet.

Most meg mi van, kérdeztem kijózanodva.

Ennyi volt, elegendem van belőled, azzal sarkon fordult, és nagy svunggal megindult a Hotel Dzale forgóajtaja felé.

Ask, kiáltottam utána, az ég áldjon meg, mi ütött beléd.

De ő oda se neki, tempósan ment tovább.

Nagyjából negyedóra vagy még annyi se telhetett el azóta, hogy kiviharzottam a szobából. Igaz, mióta egymáshoz csapódtunk, majdnem minden alkalommal elmenekültem – legtöbbször ilyentájt, hajnalban. Hol a szónoklatok megingathatatlansága, hol az ingoványos hazugságok miatt. Most viszont egy patkány volt csak, egy idétlen kakkantó patkány, ami kiüldözött. Ha nem hitt nekem, miért jött mégis. Miért eredt utánam, ha most itthagyt. Miért nem várta meg, míg rendesen kivirrad. Aki szakítani akar, nem rohan a másik után.

Ask Burlefot, te nem akarsz itthagyni engem, kiáltottam utána.

Olyan tekintélyes volt a hangom, olyan sprőd és megfellebbezhetetlen, mint még soha. Azaz egyszer, nagyon régen. Amikor a Szász Karcival való kalandomból a tanulságokat egy életre levonva, immár sokkalta előrelátóbban, vagyis hát távol a mindenkori Böske néniktől, egy bodzabokor tövében Jakabfi Gergőnek is megmutattam a csúnyámat, azzal a feltétellel, hogy megkínál dunakaviccsal, amit a miskolctapolcai rokonok hoztak neki, ő azonban, miután szépen kiámuldozta magát, az egészet a szájába gyömöszölte, és elfutott, mire én utánaeredtem, és jól a szemébe néztem. – Nem fogsz te kicseszni énvelem! – mondtam olyan hangon, ami elködlött a felnőtté válás során, aztán befogtam az orrát, ajkamat az ajkára tapasztottam, és addig tartottam ott, míg az utolsó dunakavicsot is kiköpte, bele egyenesen a szájamba.

Nahát, méghogy angyali gyermek, kuncogott a nagyanyám, anyámra kacintva, aki szerint a két, egyenként fél tenyérynyi és forradásszerű anyajegy a lapockáim tövében is annak tanúbizonysága, hogy amíg ő szörnyű vércse-víjjogások közepette vajúdott, én az ő méhében felejtettem a szárnyaimat.

Mert hát kiderült persze, valaki beköpött otthon – lehet, hogy maga Jakabfi Gergő volt, a kis rohadék, de az is lehet, hogy az apja, akit három évvel később, a pogromot követően kirúgtak a helyigazgatási vállalattól, ezért felcsapott személyi trénernek, kizárólag tizenéves, kövér kislányokra szakosodva, és haribót osztogatott minden terepfutás után –, anyám pedig hajcsavarokkal a fejében meredt rám, miközben bepanírozgatta a velőrózsákat meg a brézlit, amit a nagyapám lopott nekünk a vágóhídról, mivel ő volt ott a hentesmester, és szerette, így mondta legalábbis a nagyanyám, a rizikót.

A csúnyádat mutogatni, hányszor mondjam, nagyon... nagyon nem szép dolog.

Hát persze, vágta rá nagyanyám, ezért is hívod csúnyának.

Mămica să nu-și bage nasu'!

Mamika az ördög öreganyja, fiam!

Hát kinek az anyja maga, ha nem az ördögé!

Nagyanyám úgy tett, mintha meg se hallotta volna, apámat már nem gyászolta, de azért minden szombaton kiment a temetőbe, és órákig bámulta a sírhelyet, csak meredt a földre, benne az üres koporsóra, azt sóhajtozva, hogy: Kelj felj, fiam, tudsz te járni, döngöld le magad előtt az utat!

Aznap a szombat szerdára esett. 1987. december 16-a volt, a Román Kommunista Párt konferenciájának zárónapja, minden járókelőre jutott egy milicista és egy civil. Hogy a terek mielőbb kiürüljenek, a kora délutáni órákban megkettőzték a buszjáratokat. A metángázás Ikarusok, két akkora palackkal a tetejükön, hogy egy lakótelepet is égbe röpítettek volna, fel-felhörögtek a domb aljában, aztán a legtöbbjük lefulladt. A nyitott ajtóknak, zsíros overálban, gázmaszkos táskával a vállukon, fürtökben lógtak azok a férfiak, akik a kombinát felől jöttek, vagyis a fej nélküli lovasok, ahogy nagyanyám hívta a völgybélieket, mivel a naponta robbanó kazánok és hővezetékek a felismerhetetlenségig torzították a vonásaikat, majd leugráltak a buszról, és – *undoitreiși!* – megtaszították. A diffúzorok, mintha a lakosság réges-régről belefűtött volna a légközegbe, a kihalt tereknek közvetítették a konferenciát, amelynek során a Nemzet Cipésze megbicsakló, az önimádattól már-már sírós hangon sorolta a mélyreható forradalmi változásokat.

Tisztelt elvtársak! A társadalmi és nemzeti felszabadító forradalom győzelme óta eltelt időszakban, a szocialista építés éveiben, Románia gyengén fejlett országból, amelynek a kizsákmányoló osztályok ideológusai szerint kimondottan agrárországnak kellett volna maradnia, fejlett ipari-agrárországgá nőtt

ki magát. Vezetésünk során dinamikusan fejlődtek a termelőerők. Az ország valamennyi vidékén nagyvállalatok és ipari platformok létesültek, ennek alapján biztosítottuk a nemzeti jövedelem és vagyon erőteljes növekedését, gondoskodtunk az egész nép anyagi és szellemi jólétének állandó gyarapodásáról, ami az általunk épülő sokoldalúan fejlett szocialista társadalom lényege. (Éljen a párt, éljen Ceaușescu elvtárs, éljen a nép!)

Anyámat aznap korábban elengedték a tevezőintézetből, ez hozzátartozott a terek kiürítéséhez, úgyhogy hazabuszozott, fogta apám régi biciklijét, amin még rajta volt a vinilinnel borított gyermekülőke, letekert a nagyapámékhoz a turbina partjára, ilyen-olyan huzalokkal a derekára és a lábára kötözte a feltrancsírozott húsokat, majd a várost kikerülve, a meredek bekötőúton hazatekert.

Nagyanyám, aki kongresszus- és konferencianapokon mindig nálunk aludt, sietve nyitott ajtót, engem pedig leküldött a bicikliért, mert anyám addigra úgy elfáradt, hogy húsostól-huzalostól eldőlt a kanapén, és méztángáz szagút büfögött.

Senki nem követett?, kérdezte tőle nagyanyám, mintha megállapította volna, és az ajtórésen még hosszan hallgatózott kifelé, a lépcsőház azonban teljesen kihaltak bizonyult. Most már mehetsz, simogatta meg a fejem, majd a gyöngédségétől megilletődve rám mordult, hogy mire várok, lóduljak már!

Amikor a biciklivel felértem a harmadikra, férfihang szűrődött ki a lakásból. Kitémasztottam a biciklit az ajtó előtt, és óvatosan lenyomtam a kilincset. Egy terebélyes seggbe ütköztem, a koszlott nadrágjából vastag, fekete szőrszálak kandikáltak kifelé, némelyik tüszője rettenetesen gyulladt volt, s ahogy a bumszli ujjjaival oda-odakapott, iszonyatos bűz kíséretében bugyogott belőlük a genny.

Vaszi fiam, a menyem még nincsen itthon, mondta neki a nagyanyám, és próbálta kifelé tuszkolni, aminek az lett a vége, hogy beszorult kettőnk közé.

Csak egy kis leukoplasztot akartam kérni tőle, nem *másért* vagyok itt. Hát nincsen magának leukoplasztja? Nem szolgál meg érte bőségesen?

Akármit is mondjanak a népek, Gemma néni, csak tudja meg tőlem, hogy nem minden igaz ám.

S hát énnekem mi közöm ehhez? Minek rántasz magaddal, Vaszi fiam?

Csak egy tekercs leukoplasztot adjon, és békén hagyom magukat, mondta Vaszi, vagyis Szász Karcsi apukája, majd dörzsölni kezdte a melle tájé-

kát, és a nagyanyám megütközött arcáról láttam, hogy valami szörnyűség történhetett vele.

Jöjjön beljebb, a gyermek odakint rekedt a biciklivel.

Becihelődtem, a biciklit pedig nekitámasztottam az előszoba falának.

Nahát, mondta Vaszi, hogy te mekkora lettél!

Csókolom, Vaszi bácsi.

Már búbos a csöcsöd, édes fiam, köszönj illendőképpen Vaszinak.

Én erre semmit se mondtam, tizenegy múltam éppen, apámat már én sem gyászoltam, talán épp ezért volt szokatlan, hogy egy férfi áll az előszoba közepén.

Nyomás tanulni!

Már tanultam.

Akkor tanulj meg száz új szót!

Nincsen kedvem.

Na. S hát milyen nyelven tetszenek tanulni, nézett rám Szász Karcsi apja, és az a benyomásom támadt, hogy azt a *tetszeneket* a két dudorkához intézte, amikből a nagyanyám szerint mellek lesznek, szép, kerek mellek, mert ami kezdetben ilyen hegyeske, az biztos kerekdeddé válik előbb vagy utóbb.

Anyám erre kijött a szobából.

Vaszi drága, hát mi történt magával? Te meg húzd ki magad, fiam! Úgy állsz ott, mint egy kérdőjel.

Ottika, drága.

Jaj, istenem, Vaszi!

Így sopánkodtak egy ideig, miközben odakint folytatódott a konferencia.

Tisztelt elvtársak! Szükségesnek tartom, hogy röviden utaljak a nemzettel és nemzetiségekkel kapcsolatos kérdésekre. Nemzetünk fejlődése és az egységes nemzetállam kialakulása hosszas történelmi folyamaton ment keresztül, most pedig, a szocializmus feltételei közepette újabb dimenziókat nyert. Mint tudjuk, országunk annak dacára lett egységes nemzetállam, hogy a századok folyamán a román nép mellé különböző nemzetiségű csoportok telepedtek be. Ezeknek egész fejlődése szorosan kapcsolódott a román nép fejlődéséhez. Jövőjük és jólétük szorosan kapcsolódik a mi egységünkhöz. Megelégedéssel nyugtázhatjuk, hogy szocialista társadalmi rendszerünk és a Román Kommunista Párt a legteljesebb jogegyenlőséget valósította meg nekik. A továbbiakban azonban még nagyobb elhatározással kell visszavernünk a külföldről beszivárgó reakcionista körök abbéli kísérletét, hogy nacionalizmust és sovinizmust szítsanak közöttük. (Taps és ováció. Éljen a Román Szocialista Köztársaság!)

Most bezzeg nem veszik el a villanyt, ugye, Vaszi.

Mikor tetszik elhinni végre, hogy énnekem semmi közöm nem volt Pityuhoz.

Hát én már úgy halok meg, fiam, hogy te bűnös maradsz.

Jaj, mamika, hagyja már abba, nem látja, hogy csurom genny a szerencsétlen ember. Vaszi drága, ez egyre rosszabb. *Unde-n pula calului ai umb-lat, mă omule.*

Elfelejtitek, hogy már tudok románul.

Hagyd el, fiam, ha egyszer a szájára áll. Kinek a lófasz, kinek Krisztus urunk teste, nem igaz, Ottika?

Micsoda kényelmetlen vénasszony lett magából, Gemma néni, mondta Vaszi, de hát mit csináljunk, ha ilyen kényelmetlen a világ.

És jóformán be se fejezte, hirtelen hanyatt vágta magát, a szeme kidüledt, rángani kezdett, habzott a szája, befordult a nyelve, mire a nagyanyám benyúlt a torkába, hogy kipiszkálja – hozzál valamit, kiáltotta, de mit, kiáltottam vissza –, anyám pedig kirántotta a falból a telefonvezetékét, s azzal próbálta Vaszi nyelvét az állához rögzíteni, hogy meg ne nyuvadjon nekünk.

Csak akkor vettük észre a poloskát, amikor a légzése visszaállt.

Ezt te szerelted be?, kérdezte nyugodtan a nagyanyám.

Nem.

Akkor ki? Most, hogy a tyúkszaros életedet megmentettem, tartozol nekem ennyivel, mondta, és a visszeres, dagadt lábát tohonyán átvette Vaszi fölött, aki összeszűkülte szemekkel követte, előre rettegve attól, ami következni fog.

Csak annyit tudok, hogy Avram a fedőneve.

Vaszi fiam, ez bizony nem elég nekem, mondta a nagyanyám, és a jobb térdével ránehezedett a férfi mellére, aki ismét hörögni kezdett, majd letépte magáról az inget, csak ekkor vettem észre, hogy az egész szíve gennyedzett.

Ott álltam a Hotel Dzale ajtajában, és egy pillanat alatt lepergett előttem, de tényleg egyetlen pillanat volt csupán, a csendek és hangok zsúfolt egymásutánja, a fakó képek váltakozása, amelyek nem kifakultak, nem az évek hurbolták le róluk az életet, hanem eleve is olyanok voltak, mint a szépiák. Hiszen az én gyermekkoromnak színe sem volt, döbbsentem rá hirtelen, mintha egy alig áttetsző filteren néztem volna ezt az opálos, éme-lyítő valóságot, anyám és nagyanyám szüntelen civakodását, apám karos-székét, ami akkor érkezett meg, amikor ő maga már sehol se volt, vagy ta-lán épp megérkezett valahova, ahol minekünk nem maradt helyünk.

Ask Burlefot, te nem akarsz itthagyni engem, mondtam újra, de távolról sem olyan megingathatatlanul, mint egy pillanattal azelőtt. Ask nem nézett vissza, nem torpant meg, a két válla közti ív pattanásig felajzva, akár egy íj huzalja, ha csak egy ujjal is hozzáértem volna, bizonyára képen töröl. Valamit tennem kellett: mindjárt kimegy azon az ajtón, ha most eltűnik, nekem annyi, hívhatom az apámat, amit nem akarok.

Nem akarok apámtól kérni. Nem kérek attól, aki engem elhagyott.

Ask viszont, majd én teszek róla, nem fog elhagyni, tőle nyugodt szívvel kérhetek.

Ask, állj már meg, és utána eredtem.

Ő addigra elérte a forgóajtót, s miután az első szárnyat lekéste, idegesen topogott.

Megvagy, nyúltam utána a könnyen szerzett győzelemtől eltelve, de abban a pillanatban felszabadult a pálya, ő pedig nagy svunggal bevágódott a megnyíló rekeszbe, és nekifeszült a forgószárnynak, talán hogy taszajtsa egyet rajta, hogy mielőbb maga mögött hagyja ezt a semmicske szövetséget, amiben kinek-kinek megvolt az önrésze: háritások és pózolások gömbhalmazai. Igen ám, de a sarujának szíja beakadt a tengely alatti csapágyba, és akkorát rántott rajta, hogy egyensúlyát veszítve előbb nekicsapódott az előtte levő üvegnek, aztán a hátsónak is, amire szépen felragadt. Hát most tényleg ott volt, életnagyságban: maga a háromdimenziós relief; ráadásul hátulnézetből, hogy még annál is jelentéktelenebb legyen.

A forgóajtó szenzora mindjárt sípolni kezdett, ahogy teltek a másodpercek, egyre idegesítőbben vijjogott, amire odasereglettek a még mindig kacarászó, de már láthatóan elpunnyadt sihederek. Amikor felfogták, némi spéttel ugyan, hogy mi történt, és meglátták Askot, amint sarujának szíját próbálja kiszabadítani, miközben arcának vonásait eltorzították a káromkodások, amelyeket elnyelt a plexiüveg és a sípoló szirénahang, ismét felröhögtek, a dolgot pedig csak tetézte, hogy kisvártatva megszólalt egyikük mobilja, valami búvalvert helyi sanzonénekes, egy bosnyák Charles Aznavour énekelt.

Nem sokkal ezután a portás is előkeveredett valahonnan, kézfejével le-sikálta a szája szögletében megült békanyálat, biztosan spenótot evett lefekvés előtt, és: – *Kurvo! Pusi mi kurac!* – vágta a pofámba olyan undorral, hogy minden szabadságérzet, amit a felelőtlenségem ébresztett bennem korábban, az átutazás időtlensége, a helyreállt egység illúziója, zuhanni kezdett a fenti szavak felé, a *kurvo* pedig bekapta, elcsócsálta, végül kvantumokra bontva kiokádta, mint valami fekete lyuk. Ask biztosan azt mondaná erre,

hogya na ugye: ez itten a harmadik birodalom. A galaktikus eseményhorizonton, ami főként az elmúlt napok történéseit hordozta, ott keringett még kimerevedve a patkány és a szuperhold, de a *kurvo* őket is beszippantotta, majd jégkristályok formájában kiocsúdta, fémes hideg lett, mint a kised szupermen katapultja előtt a Kryptonon. Akármit is hittem korábban, határokat húzgálva a jelentőségteljes és jelentéktelen dolgok között, a portás egyetlen szóval felülírta minden törekvésemet. Most már nem volt különbség ilyen meg amolyan *másik* között, csakis én voltam a magam határa, önmagamtól folyton különböző, aki minden szóban vagy cselekedetben az isteni ítélkezést látja, az pörgeti, hajtja, hol ide taszajtja, hol meg az ellenkező irányba, az én soha nem én, a hely pedig véletlenszerű. Egyszeriben megvilágosodtam, és mint ilyenkor általában, csak úgy zúdultak belőlem a köz-helyek. Egy: ha a felejthetlenség valóban létezne, legalább ahhoz tartanám magam; kettő: a másik létezése illúzió mindösszesen; három: a dolgok épp-hogy belőlem erednek, én fetrengék idegen almokban, a *kurvo* én magam vagyok.

A továbbiakra nem emlékszem, könnyen lehet, hogy nem is voltak továbbiak, mert a portás morogva ellökött a forgóajtótól, és nagyokat rúgott abba a szárnyba, amire Ask az imént felragadt.

Allah akbar, csendült fel ekkor a műezzin hangja, és mindenki, Askot kivéve, felém fordult olyan együtemre, hogy azt hittem, eljött az üdvösség órája, kampec doloresz.

Álltam ott, félig-meddig beleistenülve ebbe a pillanatba, mire megszólalt az egyik gyerek:

– Get out of here!

De én csak meredtem rájuk összezavarodva, mert hát hová is mehettek volna, mikor a forgóajtó még mindig beragadva, Ask pedig, aki üdvösségről és glóriáról látszólag mindent tudott, csak vigyorgott kajánul, majd intett valamit, talán hogy húzzak el.

Jó, de hova?

Azt hiszem, jó lesz neked az apádnál, mondta később, már a Nap-piramis tövében, ami egy dombocskas volt csak, nagyjából akkora, mint a Cineneg-tető. Amíg az idegenvezetőnk, akit ezúttal Ask választott, mivel én megmutattam már, hogy mennyit érek – vélhetően Slavko apjára utalva, a zavaros drinai átkelésre, meg ami utána következett –, szóval amíg az idegenvezetőnk az ilyen-olyan járatokról értekezett, és mérőszalaggal bizonyította, hogy a kőlapok közötti közel harmincezer éves illesztések mérnöki precízióra vallanak, én arról képzelegettem, hogy milyen jó sítályát lehetne

ide nyitni, ami duplán fellendítené a helyi gazdaságot: egyrészt a piramis belseje továbbra is odavonzaná azokat, akik az emberiség múltját akarják újraírni, másrészt telente körbe lehetne síelni az egész dombot, nem kell más, csak eltávolítani a háborúból megmaradt aknákat, néhány csapást vágni az erdőn és megritkítani az aljnövényzetet.

Elképesztő, hogy pénzben mérsz minden lehetőséget, mondta Ask, amikor az idegenvezetőnk előrement, hogy megnézzé, odaférünk-e a rovásírásos kőtömbökhöz.

Talán most kéne kérnem tőle, gondoltam, bánom is én, hogy haszonszerűnek tart.

De egyelőre letettem róla, mert odajött hozzánk néhány betintázott melák magyar, csodaszarvasos jurtasapkában, akik szintén a kőtömbökre voltak kíváncsiak. Egyikük, egy igazi hájtorony, vérben forgó szemekkel könyörgött, hogy hadd csinálhasson interjút velünk, van a wordpressen egy blogja, *turultáj* a címe, ami kifejezetten a tudományból kitúrtak álláspontjával foglalkozik, azokkal az inkognitóba vonult kutatókkal, akik legfeljebb önköltségen terjeszthetik a publikációikat, de hála a hozzá hasonlóknak, hamarosan vége lesz ennek a gonosz elnyomásnak, hisz' a nép nem bírja so-kaíg offline-üzemmódban, és már ébrednek is világszerte a nemzetek.

Ask rám sandított, mintha megérezte volna, hogy nem akarom felfedni magam.

A blogjának elég nagy a látogatottsága, napi tízezer kattintás, tette hozzá, meg hogy nem fog kiszervezni semmit, csak az előbeszédet alakítja át, erről magunk is meggyőződhetünk, mivel hamarosan indul az angol oldal, az interjúnkat majd ott is lehozza, sőt, ha tetszik, rendelhetünk ilyen sapkát, bökött a jurtájára, addigra beindítja a webshopot is.

Ask azonnal lecsapott a sapkára, majdnem leszedte a szittya fejéről, mert hogy pont négy szarvas van rajta, mint az Eddában.

Bocs, ez a feleségemnek lesz, vetette oda nekem.

Felesleges szabadkozni, vágtam rá eléggé karcosan, mert hát mégis csak bunkó volt, hogy a képembe dörgölte, de akkor eszembe jutott egy jezsuita examen, amit a nagyanyámtól tanultam, fene tudja, annyi év után hogy került elő – Tégy nyitottá, uram, minden érkezésre! –, és ettől, furamód, egy csapásra lehiggadtam, elszállt a düh, egész egyszerűen elillant, tágas ürességet hagyva maga után.

Ez hát a béke. Vagy a kegyelem.

Bármi is volt, borzas, idegen érzésnek tetszett, ennélfogva legalább olyan ilyesztő, mint a káosz. De egy csipetnyi büszkeség is keverült hozzá, olyas-

A turultájas blogger közben előhalászott a hátizsákjából egy tucat sapkát mindenféle színben, majd élénk beszélgetésbe kezdtek a magyar csoda szarvas és az Edda-béli kőrisfa rügyeit legelő társairól, amelyek, Ask szerint, a négy égtájról süvítő szelet szimbolizálják. A szittyá lelkesen bólogatott, és mindjárt levonta a konklúziót, hogy mi itt mind egy helyről származunk, a világfát hordozó égi ünők és bikák vagyunk, erős lehetetünkre hamarost leomlanak az idegen várak, ellenségeink kőbálvánnyá válnak, Heil Herzog Widukinds Stamm! És csuklott egy nagyot.

Négy szél van! Négy, nem egy! Kettőt a törpék, kettőt az óriások csíholnak.

Kolos azonban teljesen megkergült. Egyre csak azt üvöltötte, hogy a kumisz a szkíták mannája, a szkítáké, akik minden idegent az igájuk alá hajtának és megvakítanak, de lám, ő nyitott szívvel közeledett felénk, inni adott

ennek a hobbitlábú köcsögnek, az meg válaszul kiköpte, mit, kiköpte, egyenest a pofájába okádta, úgyhogy most meglakol ezért, most szépen kiszúrja a szemét.

Alig bírták lecsillapítani. Amikor végre sikerült nekik, váratlanul összeomlott, és elsírta magát. Leült egy félreeső, harmincezer éves leletre, fejét a tenyerébe ejtette, és potyogtak a könnyei. Aztán felállt, odadülöngélt hozzánk, és még mindig hüppögve bocsánatot kért.

Ne haragudj, törpike, borult Ask vállára, nem akartalak én bántani, meg téged se, sandított rám, te kis szeredás luvnya.

Mit mondott?, kérdezte Ask.

Honnan tudjam, feleltem dühösen, és jobb híján a nyakamat meresztgetve próbáltam jelezni, hogy én itt legalább annyira idegen vagyok.

Mi van. Ja, tényleg. English, please, mondta Ask a szittyának, aki teljesen rátapadt az oldalára, és a vállát lapogatva azonnal tudni akarta, hogy mi a szarvas norvég megfelelője.

Hogy mi?

How do you call the deer. In Norwegian.

Hjort, felelte Ask zavartan, mire a szitty elengedte, és – én: szarvas, te: hjort! –, üvöltötte, hol a saját mellét, hol meg Askét döngetve boldog percekig.

Én ezelatt félrehúzódtam, leültem az egyik gödör szájához, néztem a földet, okkertől rozsdáig barnállottak mindenféle rétegek, és elővettem a mobilomat. Anyámra gondoltam, aki annyira szereti a földet, és mindent, ami benne van. A halottait is persze, csak azt az üres koporsót nem, ami-ben az apám feküdt. Vajon mit mondana, ha megírnám most, hogy szerettem. De gyorsan lebeszéltem magam. Ha az érzelmek kontextuson kívül rekednek, a legaljasabb hazuságnál is kegyetlenebbek. Én már csak tudom. Megnéztem újra az sms-eimet.

Ma hajnalban megtámadott egy patkány.

Szeretlek, mindig szeretni foglak, ég veled.

Hogy te mekkora kamugép vagy, baszdmeg.

Pedig lehet, hogy tényleg így gondolta, vagy: így akarta gondolni. Miért vitatom el tőle, hogy számomra is érvényes múlttá alakítsa, ami sose történhetett meg közöttünk, hogy amit én szerelemnek hittem, meghagyja nekem. Talán mégse volt akkora bitang.

Bejössz?, kérdezte Ask Burlefot, akit az idegenvezetőnk mentett ki a szitty öleléséből.

Menj csak, majd megvárlak idekinn.

Ask elindult a bejárat felé, Kolos azonban utána eredt. Ask erre meggyorsította a lépteit, mókás volt, egyben bájos is, ahogy szaporázta, de a szittya két szökelléssel utolérte, és ismét magához ölelte, vagyis hát bekapta a hóna alá. Amikor a bejáratához értek, megcsókolta a feje búbját, aztán eltűntek a szemem elől.

Mégiscsak írni kéne anyámnak.

Ottika, drága.

A leukoplaszt már nem segít magán, Vaszi. Menjen szépen haza.

Nem lehet.

Meg fog halni, és minket is megöl.

Ugye, megmondtam, hogy magaddal rántasz, fiam.

Aznap este anyám nem küldött lefeküdni, mert nem volt hová. Sőt, egyenesen megtiltotta, hogy bemenjek a szobámba. Ott ugyanis Szász Karcsi apukája haldokolt. Miután nagy nehezen betámogattuk, anyám priznicbe tekerte, majd végigjárta a szomszédokat, hátha maradt Csernobil óta egy kis elfekvő jódtabletta valakinél. A konferencia a végéhez közeledett, egyre többen tapsoltak és éljeneztek, a diffúzorok nehezen bírták már a terhelést.

Tisztelt elvtársak! Az elmúlt napokban világtörténelmi eseményre került sor: a Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államok aláírták a nukleáris fegyverek felszámolására vonatkozó szerződést. Az eddigi tapasztalatok megmutatták, hogy az ellenőrzés alól kiszabadult nukleáris energia nem ismer semmilyen határt. Éppen ezért, az egyik vagy másik ország nukleáris fegyverkezése nem számít immár belügynek, hiszen az összes nemzetet, földrészt, az egész bolygónkat veszélyezteti. (Éljen a béke! Éljen a nép!)

Ottika, drága, hörögte Szász Karcsi apukája, csukja be, kérem, az ablakot.

De hát minden ablak csukva van, Vaszi drága, mondta anyám, és én arra gondoltam, hogy Karcsi nemsokára megint járhat hittanórára, mert ugyanolyan apátlan lesz, mint én.

Ettől a gondolattól mindjárt szerelmes lettem Szász Karcsiba. Végére is ő volt az első fiú, aki mindenáron látni akarta a csúnyámat.

Másnap reggelre meghalt az apja, aminek kimondhatatlanul örültem. A Vörös Zászló szerint: tragikus hirtelenséggel. Akkoriban mindenkiről, apámról is, ezt írták.

Karcsi apja anyámra bízta a sírfeliratát, de ő elutasította arra hivatkozva, hogy nem tud helyesen írni magyarul. Különben is, ki cseréli ki a priznict, ha teleizzadod. Végül a nagyanyám elvállalta, még szerda este kiment

a temetőbe, elhaladt apám sírja mellett, nem állt meg, nem meredt a földre, a kőfaragókkal pedig belegravírozta egy kisebb márványtáblába, hogy:

Itt nyugszik Fasz Vaszi, élt egy fél napot, miközben haldokolt.

Igen, ez jó, suttogta Vaszi bácsi, és becsukta a szemét.

Az alatt a fél nap alatt, amíg még tudott beszélni, hiába faggatták anyámék, a sugármérgezés körülményeiről makacsul hallgatott.

Végül a Szabad Európából értesültünk, hogy a brassói felkelés után minden szervezőt összehívtak egy üres tanácsterembe, és besugarazták őket urániummal.

Szegény Vaszi, mondta a nagyanyám, mekkora patkány volt, és kikapcsolta a rádiót.

Markó Béla

MÉG NEM AZ ÖRÖKLÉT

*Rubens: Levétel a keresztről,
1612, olaj, fatábla, 420 x 310 cm,
Antwerpeni katedrális*

A létrán éppen ő áll legfelül,
és megvan ennek is a csínja-bínja,
a lepedőt a testhez igazítja,
míg lent egy pillanatra el nem ül

a szapora asszonybeszéd, hogy így fogd,
úgy fogd, vigyázzatok, nagyon nehéz,
s már-már elszédül, ha onnan lenéz,
hát megkapaszkodik, de semmi titkot

nem sejdít ebben, nincs is, feladat
csupán, egyik kezével megragad
egy ernyedt kart, ez még nem az öröklét,

másik keze is foglalt, nyöszörög,
vagy nyög csak, kínlódik, foga között
tartja a leplet, mint kutya a kölykét.

ÍGY TÖKÉLETES

*Giovanni Francesco Caroto: Fiú a rajzával,
1523 körül, olaj, fa, 37 x 29 cm,
Museo di Castelvecchio, Verona*

megfesti délelőtt, s már délután
el is hajítja, és újabb művének

újabb modellt keres, de változatlan
továbbra is, hiába aggatott
rá mindenféle arcot s alakot
a festő, vagy próbált ki számolatlan

új s új módszert, mert nem több, mint a gyermek,
s nem is tud többet, legfennebb mesteri
módon felfedni, majd elrejteni

a pompás selymek s csipkék közt a tervet,
és azt hiszi, hogy így tökéletes,
pedig csak csontváz, kit ölébe vesz.

KERTI FÉNY

*Camille Pissarro: Szolgálólány, 1867,
olaj, vászon, 93,6 x 73,7 cm, The Chrysler
Museum of Art, Norfolk, Virginia*

Sokféle zöldben áll egy pillanatnyi
fehér, s a fényt magától eltaszítja,
míg a gyéren szótt csendet felhasítja
a koccanó kanál, de kiszakadni

nem bír egészen, megbillen a tálca,
s már-már kiömlik az üres pohárból
a felgyúlt vágy, ha ide-oda táncol
vagy reszket csak a kéz, mert arra várna,

hogymint a festék, majd egymásba olvad
mind, aki él, és legfeljebb a holtak
hullnak le később egyenként a szélben

erről az élő, formátlan, hatalmas
testről, s te hátha végül így maradhatsz
még félúton a fennvaló kezében.

SZABADULÁS

*Aba-Novák Vilmos: Megjöttek a komédiások,
1930, tempera, fa, 123 x 125 cm,
magántulajdon*

Ki tudja, még ez is lehet kiút,
ha végre mindegyikük szabadulna
terhétől, és vad hangzavarba fúlna
a szörnyű rend, a fuvalás fiút

s a csengős majmot később egymás mellé
lőkné, hogy már testvérekké tegye
a hirtelen szétrobbanó zene,
amely egyetlen százkezű tömeggé

változtatja majd a jelenlevőket,
s nem menekülhet ettől senki sem,
mert így vagy úgy, bujkál mindenkiben

valami nevetés, felszínre jönnek
sorra a színes cserépdarabok
a földből, s testük üresen ragyog.

Báthori Csaba

HALÁLON INNEN, ÉLETEN TÚL

DSIDA JENŐ: NAGYCSÜTÖRTÖK

Ha Dsida Jenőre – költészetére – gondolok: a személyes szenvedés, korai halál, a kortársi méltánytalanság és hiú féltékenykedés nem egy mozzanata, aztán a számos utókori kéztördelés és szűkkeblűen nyújtott elégtétel, később a szorongató elismerés némely furcsa pillanata tolul fel emlékezetemben. Ezt a *csipkebúsú* költőt (Áprily Lajos nevezi így), akit rövid élete folyamán (1907–1938) – bókok mellett – indokolatlan mellőzések is értek, csak a kései utókor emelte véglegesen a magyar líra legnagyobbjai közé. Erdélyben, főleg Kolozsváron, ahol pár érett esztendejét töltötte, hívekre is lelt (Áprily vagy Kuncz Aladár értékelte műveit, Bánffy Miklós vagy Kós Károly talán szerette is), de a magyar költészet kortársi hangtárában alig akadt, aki értékén felismerte teljesítményét. Életében összesen két verseskötete jelent meg, a *Leselkedő magány* 1928-ban, valamint a *Nagycsütörtök* 1933-ban. A *Nyugat*-ban egyetlen-egyszer sem sikerül helyet kapnia, pedig 1930 óta kapcsolatban áll Babitscsal. Baumgarten-díj nem jut neki, pedig életében két pompás kötete lát napvilágot. Nevét a *Nyugat*-ban először Szerb Antal említi, egy tőle szokatlanul hűvös és szinte ellenséges nekrológban. Lehet, hogy a családfa fényesebb génusza, Kosztolányi Dezső vet rá árnyékot? Mert kétségtelen, Dsida Jenő a Csokonai–Petőfi–Kosztolányi-vonalon érkezik vers-világunkba, s ott csak később medreli ki azt az egyetlen helyet, amely senki máséhoz nem hasonlít, csak az övé. Krenner Miklós páratlanul szabatos szigorral mondja el Dsida temetésén azt, ami ezzel a költővel történt: „A tehetségek gazdag szülőföldjének neveznek bennünket, de tulajdonképpen csak a méltatlanok menedékhelye vagyunk. A műkedvelők és haszonlesők özönlik el az állomásokat /.../ Adva volt az ifjú lángész, transzilván irodalmunk legnagyobb ígérete /.../, a költői élmény elárulása nélkül a formaművészet legnagyobb mestere, adva volt a talán legnagyobb

kultúra hordozója ezen a területen, adva volt a mesteri műfordító, adva volt az új klasszicizmus és a szellem egyik legvitézesebb lovagja, s nem nyert el egyebet, mint egyetlen igazi kötetlehetőséget, egy pár szépirat munkatársi szerepét és egy napilap segédszerkesztői tisztét, sovány anyagi lehetőséget olcsó élet és szerény bohémségek művészetéhez. Azt mondhatjuk, hogy Dsida Jenő úgyszólván semmit sem kapott.” Ennek a – nevezzük így – *árulásnak* egyik epizódja, látjuk majd, a *Nagycsütörtök* is.

A háború után aztán – az 1956-ban Kolozsváron kibontakozó vita után – Magyarországon is megteremtődik Dsida Jenő költészetének reneszánsza. Főleg a költők-írók maguk rebbennek fel s neszelnék rá Dsida *angyaliciterahangjára*, katolikusok és nemkatolikusok egyaránt. Úgy tűnik, mondanóit a hívő alkat mélyebben megérti, helyesli és átülteti önmagába, mint a költészettől kíméletlen hangon tragikus tartalmat elváró erélyesebb értelmezők. Rónay György, Nemes Nagy Ágnes, Ottlik Géza ír szép elemzéseket egy-egy Dsida-versről; és ők részben arról írnak, amiről másképp azokban az időkben nem írhattak: Dsida számukra maga a költői-hívői lelkiismeret, egy költő alakja mögé bújtatva. De azt hiszem – mivel éppen ez a verse, a *Nagycsütörtök* –, a hitetlenséggel is összefügg, ezen a ponton mindenki utat találhat ennek az alapjaiban mélyen katolikus léleknek közlendőihez.

Mielőtt a verset idézem, csupán annyit jegyeznek meg: a szöveg a trianoni békediktátum értelmében Romániához csatolt terület egyik települését idézi meg, Székelykocsárdot, a vasútállomást. Ez a helység a Kolozsvárról Brassón át Bukarestbe vezető – a keresztény Európát az ortodox Balkánnal összekötő – vasútvonal csomópontja, fontos csatlakozási és átszállási hely. Éltető József helyesen állapította meg: „Ez a vasútállomás majd minden erdélyi előtt ismerős, jeles hely. /.../ Két magyar tájegység, két erdélyi magyar kultúrcentrum, Kolozsvár és Marosvásárhely között vonattal utazó számára – és ez Dsida idejében csaknem általános – kikerülhetetlen intermezzo, a maga európai-balkáni átmenetiségében. És penitencia is, hiszen a kisebbségi érzékenység pontosan felismeri a mindenkori hivatal packázó szándékosságát abban, hogy a két város, a két tájegység között soha sincs közvetlen járat, és Kocsárdon menetrendszerűen rossz a csatlakozás. Millió órákban mérhető az a gyötrelmes várakozási idő, amit az elmúlt háromnegyed évszázad során eltöltöttek itt az erdélyi utazók.” Márris sejtjük, hogy Dsida verse nem pusztán egy újszövetségi háttérű, de személyes hitelű szenvedés-történet rögzítése és egyetemes modellálása, hanem két világszemlélet, két szellemföldrajzi félteke törésvonalainak sugalmazása

is, az időt hanyag fatalizmussal szemlélő ortodox felfogás, és az időt tüze-
tebben számontartó nyugati-keresztény menetrend-gondolat ellentété-
nek megérzékítése. Itt annyit említek meg, hogy a magyarság – Dsidához
hasonlóan – az 1920-as ún. *birodalomváltás* után szülőföldjén is idegen or-
szágban és államban találta magát, és olyan kisebbségi sorba csöppent,
amelynek távlatait, értelmét, jellegét, tartamát sokáig még elképzelni se
tudta. Ugyan Dsida Jenő költészetéből – általában és közvetlenül – hiányzik
a nacionalista tónus, művészete közvetve állandóan a létszűkülés és élet-
tér-szűkülés sokréttű látványelemeiből táplálkozik, és azok nélkül nem is
érthető. A *Nagycsütörtök* valódi jelentését ezenkívül csak a bibliai, hitbéli,
történeti, személyes háttérhelyzet rövid, összefonódó elemzése bonthatja
ki. De lássuk előbb magát a verset, amelyet a költő második, 1933-ban
megjelent kötetének címéül is választott:

NAGYCSÜTÖRTÖK

Nem volt csatlakozás. Hat óra késést
jeleztek és a fullatag sötétben
hat órát üldögéltem a kocsárdi
váróteremben, nagycsütörtökön.
Testem törött volt, és nehéz a lelkem,
mint ki sötétben titkos útnak indult,
végzetes földön csillagok szavára,
sors elől szökve, mégis szembe sorssal
s finom ideggel érzi messziről
nyomán lopódzó ellenségeit.
Az ablakon túl mozdonyok zörögtek,
a sűrű füst, mint roppant denevérszárny,
legyintett arcul. Tompa borzalom
fogott el, mély állati félelem.
Körülnéztem: szerettem volna néhány
szót váltani jó, meghitt emberekkel,
de nyirkos éj volt és hideg sötét volt,
Péter aludt, János aludt, Jakab
aludt, Máté aludt és mind aludtak...
Kövér csöppek indultak homlokomról
s végigcsurogtak gyűrött arcomon.

A cím a keresztény mítosz végzetes, mégis reményteljes három napját megnyitó napra utal, az Úrvacsora napjára, amelyen Jézus a Gecsemáné kertben búcsút vesz tanítványaitól, és felkészül a keresztdózatra – miközben azok elárulják, imádkozása közben elalszanak, majd átadják őt a hatóságnak. Jézus életében ez a nap az Eukarisztia megalapításának, az Atyától való végső magárahagyottságnak időszaka, – ugyanakkor a feltámadás bevezetője is. Csütörtökön a harangok elcsöndesednek, a harangok Rómába mennek, és csak nagyszombaton szólalnak meg újra. A mélyen katolikus Dsidát régóta gyötri a világmagány gondolata, az egyedüllét félelme, a halál fenyegetése. Már a *Nocturno* utolsó szakaszában ezt írja: „Leülök egy kőre az Olajfák hegyén, / könnytelenül, nyugalmasan. / Csak mert nem érdemes úgy sietni / a temető felé.” Vagy a 1927-ben, a *Mint a bolond csillagban* így indul útnak a világgá menendő *korhely legény*: „Mint a bolond csillag, futok. / Föld alá, vagy mennybe jutok? ... Búcsúzik egy korhely legény, / búcsúzik és kacag, kacag / tanítványai alszanak, // mint Krisztuséi Golgotán / (hisz ő is Krisztus volna tán, / sokan követték és szerették, / mégis keresztre feszítették.) // ... A Sorsunkat vállalni kell.” Látjuk, versünk motívumai már nagyon korán összeállnak a költői eszméletben: felbukkan a búcsúzás eszméje (és összegyűródik az útra kelés, indulás, magány, vándorlás képzeiteiben), a némán vállalt és kötelező küldetésudat (a „vállalás” képzetében), a küldetés kozmikus ösztönzése (Mint a csillag...), a bibliai történet mint a „vállalás” forrása és mintája (már a fiatal Dsida is utal a Gecsemáné kerti jelenetre), és ugyanakkor a jézusi szomorúság, a világ közönyének megsejtetése.

A *Nagycsütörtök* nyitó tömondata egy tagadószó: *nem*. Az átszállásra váró, fáradt utas benyomása az lehet, a felsőség úgy üzeni meg neki, hogy nincs igaza: nem engedi pontosan megérkezni és indulni a vonatokat. Mint ha a világegyetemnek ezen az apró pontján megrepednének a közlekedőedények, a részek közötti harmónia megszűnik vagy szünetel, és a halandó eleve csak kisebb-nagyobb kellemetlenségek („büntetések”) árán képes célba érni. A két szó (*nem* és *csatlakozás*) szembenálló értelmi vektorai rögtön megsejtetik a feszültséget: nincs tovább egy ideig. Azt is tudomásunkra hozza a költő, hogy itt nem egyszerűen vonatváltásról van szó, hanem arról: itt, ezen a vasúti csomóponton (amelynek lényege az egyik vonalról a másik vonalra történő megérkezés) várakozásra, tűnődésre, hátrány elszenvadására kényszerül az ember. Érdekessége a fogalmazásnak, hogy az általános kijelentés előbb valamilyen egyetemes lehetetlenségre utal, majd azt némileg lágyítja: volt, azért mégiscsak volt csatlakozás, csupán hatórás

késéssel. A csalódottság elsődleges eleme itt az idővesztés, az élet megglaszúadásának ténye, a várakozásnak mintegy elrendelése, mások által. A vers nagy rejtett találata abban is rejlik, hogy a várakozás hosszadalmas állapotát, érezzük, csak valamiféle megváltás fogja majd megszüntetni (az exponálás magasabb rendű, bibliai alapozású változata már itt egzisztenciális jelentőséget ad a szövegnek).

A vers kezdete, első két mondata az egyik legbámulatosabb, legaktívabb versindítás a magyar líratörténetben. (Vannak erős kezdetű, gyenge testűvé végű darabjaink, ilyen a *Nagycsütörtök* is; vagy Pilinszky *Apokrifje*; de vannak lágyabb kezdetű, vadul fokozódó, kirobbanó csúcspontú verseink is; én ide sorolom Kosztolányi *Hajnali részegségét* vagy József Attila *Ódáját*; persze, mindegyik remekmű összességében.) Választott versünk erejét több mozzanat segíti elő. Legfontosabb, mint említettem, az *általánosan megfogalmazott* hidegzuhany érzete. Aztán: szokatlan, hogy ez a csalódás egy vasúti szakszó formájában jelenik meg, és csaknem nélkülözi a stilizálás, a költői megemelés mozzanatát: *csatlakozás*. Hogy a szó közletről emlékeztet egy másikra, a *csalatkozásra*, az a nyelv démonainak esetleges, de nem érdemtelenül elnyert ajándéka a költő számára. A szó pillanatnyi bizonytalanságot sugall, nyílt helyzetet hoz létre, hiszen a vonat elszalasztása bizonyos következményekkel jár, és tudjuk, valaminek be kell következnie. A kényszerként bekövetkező várakozás sokszor a drámai végkifejlet egyik alkotáslélektani feltétele, első szakasza. Az első két mondat harmadik szembeszökő eleme az, hogy a közlés elrejtí a főszereplőt: általános alanyt használ, ugyanakkor egyértelművé, „cáfolhatatlanná” teszi az üzenetet. Az elvont hatalombirtokos, aki a *jeleztek* ige mögött meghúzódik, hirtelen szembe kerül a lírai alannyal, aki *üldögelni* kényszerül a *váróteremben*, és eltűnődni utazása és haladása értelmén. Ha éber füllel hallgatunk bele a sorokba, akkor az erdélyi beszéd mód sajátos, sokszor tartózkodást takaró változatára figyelünk fel (*késést jeleztek*). A két első mondat között fokozás van. Egyrészt azt üzeni, ismétlem, a hatalom, hogy innen csak akkor folytathatod utadat, amikor én megengedem, a menetrend szerint (jelen esetben hat óra múlva). Tehát eleve megtörik itt valami egyenes vonalú mozgás. Másrészt – ezen túl – a kilátásba helyezett csatlakozás időpontja maga is kitolódik. Ezzel a fordulattal a költő megteremti a komoly bizonytalanság érzelmi légkörét: az élet azon várományai, amelyek részleges biztonságot nyújtanának, ugyancsak elveszítik kötelező erejüket. Aki Erdélyt, az erdélyi létérzete gubancait ismeri, tudja, hogy Dsida – talán akkor még öntudatlanul – valami emblematikus dolgot villantott fel versében: a romániai hétköznapi

élet lehetetlenségekkel átszőtt, abszurd helyzetekbe torkolló, lépten-nyomon kilátástalanná torzuló valóságát; igaz, ábrázolása inkább a messianisztikus, kudarcot sejtő alkat megszólalása, a komoly megilletődés tanúsága, semmint egy Caragialénak a helyzetet nevetségessé keményítő, amolyan infernális grimasza. De az egzisztenciális meghökkenés ténye már ebben a szövegben is fel-felrémlik. Úgy érzem, a vers egyfajta *időföldrengés verse*, két összebékíthetetlen kultúra pillanatnyi érintkezésének pillanatképe és hossz-metszete. Ez a tapasztalat, persze, csak később válik hossz-metszetté, pl. Bodor Ádám *Milyen is egy hágó* című tárcanovellájában vagy Bálint Tibor *Bábel toronyháza* című regényében. De itt vannak az érintkezések csődjének első jelei, az együttélés reményének első hajszálrepedései.

Köztudomású, és a roppant művelt Dsida költeményének forrásvidékeit pontosíthatja, ha megemlítem: az Olajfák hegyén lejátszódó jelenet (Krisztus magányos imádsága, a tanítványok elszenderedése) az európai költészet egyik vissza-visszatérő motívuma volt, főleg a romantika kora óta. Alfred de Vigny a *Le Mont des Oliviers*-ben így ír az Atyjához könyörgő Jézusról: „Il se courbe, à genoux, le front contre la terre, / Puis regarde le ciel en appelant: Mon Père! / – Mais le ciel reste noir, et Dieu ne répond pas. / Il se lève étonné, marche encore à grands pas, / Froissant les oliviers qui tremblent. Froide et lente / Découle de sa tête une sueur sanglante.” (Lehajlik, térden, homloka a földön, / majd felnéz az égre könyörögve: Atyám! / – De az ég fekete marad, és Isten nem válaszol. Ő megütközve felemelkedik, még nagy léptekkel halad, megsértve a reszkető olajfákat. Hidegen és lassan gördül le fejéről egy véres csöpp.) Látjuk, szinte Dsida képzete jelenik meg itt évtizedekkel korábban. Vigny egyébként *Naplójában* azt mondja: ha létezik lélekvándorlás, akkor ő korábbi életében Julianus Apostata volt... Vigny a vers végén pedig így foglalja össze keserűségét (Bárdos László fordításában idézem): „Ha jajunkra az Ég süket és rezzenetlen, / s művét úgy dobja el, miként korcs magzatot, / úgy csupán megvetést érdemel ez a semmi, / s az Istenség örök csendjére megfelelni / méltón a bölcs fagyos elnémulása fog.” A hitetlenség, isteni közönyösség elemeire összpontosító európai költészetből még csak Rilke *Der Ölbaum-Gartenjät* (Az Olajfák hegye) említem a *Neue Gedichtéből*: „Jetzt soll ich gehen, während ich erblinde, / und warum willst Du, daß ich sagen muß / Du seist, wenn ich Dich selber nicht mehr finde. // Ich finde Dich nicht mehr. Nicht in mir, nein. / Nicht in den anderen. Nicht in diesem Stein. / Ich finde Dich nicht mehr. Ich bin allein.” (*Most mennem kell, miközben megvakulok, / és miért akarod, hogy azt kelljen mondanom: / Létezel, ha egyszer*

magam sem talállak többé. // Nem talállak. Bennem nem, nem. / Másokban sem. Ebben a kőben sem. / Nem talállak többé. Egyedül vagyok.) Ismét a dsidai helyzet előképe, ugyanazzal a forrásanyaggal, lélekrajzzal, csüggedéssel, hitetlenséggel.

A vers indításának szinte titkosított jeladása, hogy egyedül itt, a negyedik sorban látszik, mégpedig a *kocsárdi* jelzőből: Erdélyről van szó, azaz: egy erdélyi ember *átszállásáról*. Hogy Dsida a kisebbségi lét szimbólumát faragta volna meg a versben, azt én magam kétleném, – inkább talán arról: a költő személyes sorsából kiinduló, tapintatosan kiszélesített közösségi sors-tapasztalatról, sors-előérzetről. A vers második nagy betétje, az 5–10. sorban felcsendülő panasz a várakozó ember törődött állapotát ecseteli, egyes szám első személyben, a vallomás kendőzetlen nyíltságával. A szöveg szinte észrevétlenül tágul és szélesedik, s az egyedi jegyek emlegetése (persze, a cím állandó sugárzása következtében) egyetemes távlatot nyer: ráhökkenünk, hogy nemcsak valami egyszeri akadályoztatásról van itt szó, hanem arról, hogy ez a megindult lélek hirtelen megérzi küldetését, annak veszélyeit, ellenségeinek üldözését, – de egyúttal a mennyei kihívás magasrendű minőségét, nem visszautasítható, kötelező jellegét is, a Parancsot. Az olvasóban a verssel párhuzamosan robajlik fel a bibliai versek drámája: Jézus nemcsak az „Atya csendjét” szenved el, hanem híveinek, saját tanítványainak közönyét is. A vers nem is a küldetés célját kívánja felvázolni, hanem inkább a Küldött rettegését, azt, hogy szerzője Sorsa nemsókára beteljesül. Dsida verse tán épp ezzel döbbsen meg leginkább: az üres, vagy tárgyaltalan elhivatottság sejtetése mellett inkább állapotának leírásával alapozza meg a szöveg elsöprő erejét. Hogy pontosan miben áll a *csillagok szava*, és miféle lopózó ellenségekre gondol a költő, erre a költő nem ad világos választ. A jézusi párhuzam azonban egy dolgot félreérthetlenné tesz: az üldözés etikai jellegű (*szót váltani jó, meghitt emberekkel*), a költő legmélyebb, nem elhagyható életszándékait érinti (erre utal a bibliai háttér), és a kudarc tényét vetíti előre (ezt ugyancsak a jézusi mítosz kimenetele mondatja).

Még egyszer visszatérnék egy pillanatig arra az erős feltevésre, miért tűnik úgy, hogy a vers két mentalitás ellentétét is hömpölygeti sodrása alján. A nyugati, „fausti” kultúra a végbevihető *tettnek*, a csereviszonyok rugalmasságának, a *mozgásnak*, vándorlásnak és egyúttal a Magasságba vetett hitnek letéteményese, míg az ortodox szellemiség a lassúságnak, zártságnak, mozdulatlanságnak, beletörődő fatalizmusnak, minden-mindegy legyintéseknek és ráhagyatkozásoknak szellemi kerete. Ezt a versben pl. az *indulás*

többszörös említése is érzékelteti (a fogalmat – a mozgás-képzet közvetett jelenléte mellett – az ige kétszeres konkrét előfordulása is felmutatja). De a legfőbb bizonyíték (éppen egy menetrendhez kötött kisvilág, egy *vasút-állomás* keretei közt) az idő eltérő kezelésében, az időhöz fűződő más-más viszonylatban áll. A költő a belátható, megbízható időfogalmak híveként kívánna mozogni abban a világban, amely az időnek csekély jelentőséget tulajdonít. Az ortodox világ ellenben mind az élettel, mind a halállal szemben a belenyugvás, a zendülés nélküli tudomásulvétel évszázados gyakorlatát sajátította el, s ez a természetű vált, vallásos eredetű nézetrendszer a hétköznapi élet minden rövid idejű fordulatában megnyilvánul. A vers lenyűgöző hatása nemcsak a költő személyes sorsának megéreztetésében áll (végül szívbaja vitte a sírba 1938 nyarán), hanem abban is, hogy úgy érezzük, az egyén a nagy történelmi–mentális–szellemi törésvonalak mentén életveszélybe kerül, megakad az idő sodró folyamai partján, s végül elsüllyed a tárgyaltalan várakozás szürke örvényében. Igen, a várakozás, a késleltetés, a kényszerű mozdulatlanság is lehet örvény (gondoljunk Beckett Godot-jára). Dsida verse erről szól: a sebzett fáradtságról, a megakadás egyik fázisáról. Mondhatnám: a fa nem egyszerre hal meg, mint az ember, hanem lassan válik korhadt, redves szagú rönkké. Ez a vers az efféle lassú elmúlást vetíti át emberi síkra: mintha azt éreznénk, hogy látjuk, mikor kezdett dőlni egy ember.

Az említetteken kívül van még a költeménynek néhány olyan vonása, amely mondandóját személyesen megrendítővé, egyetemessé és lezáratlan-ná teszi. Dsida művészete általában is az anyagi világ mögötti Eszményt kitapogató, platóni hévvel idea-kereső gesztusok tárháza; ez az életmű mindig a tapinthatóan érzéki világon túlra mutat, és életen túli, de halálon inneni higgadtsággal, a végzettudat melankóliájával nevezi meg élményvilágának tartalmait. Plasztikus ábrázolásmódja feledhetetlen, de van egy olyan jegye, amely szokatlan, s amelyet Szabédi László állapított meg szabatosan: „Dsida szavainak nagy része olyan”, mondja Szabédi, „hogy bár konkrét fogalmat fed, nem fed konkrét tárgyat.” Ha ezt a megállapítást a *Nagycsütörtökre* alkalmazzuk, észrevesszük: a vers a konkrét helyszínérzékelést csak ürügyként használja arra, hogy tökéletesen egybesodorjon a szövegben három – egymással alig összefüggő – szálát, és csekély „helyi szín” felvitelével megelevenítsen egy bizonyos metafizikai-lelki (elvont) emberi tapasztalatot. A füledt váróterem, a mozdonyok sűrű füstje csupán néhány tárgyszerű pötty a lélekábrázolás szövetében, s könnyen belátható, hogy a költő elsősorban az idő képzelt szorító erejével, az elmúlás árnyaival, az

anyagiakon túl fel-felderengő szorongások, várakozások, elvárások, igények, boldogságot és boldogtalanságot ígérő kicsiny jelzések jelrendszerét lajstromozza, semmint az ingerlő helyzet látható körülményeit. Az epikai látzat csak ennek a bensőséges tartalomnak hordozó eleme, sőt Dsida óvatossága, mértékletessége még azt sem engedi, hogy a verset valamiféle erdélyi sorskérdések katalógusává szűkítse, vagy a verset valamilyen prófétai szerep ürügyévé silányítsa. Dsida az emberről beszél, s gyöngédsége, ízlése mindig a személytelen személyesség felé tereli szövegeit. Ebben a versben pl. világos, hogy írója osztozik a lírai alany, a váróteremben senyvedő szerencsétlen sorsában. De a költő a címmel és a négy személynév említésével az Evangéliumot idézi fel, annak teljes jelentésmezőivel együtt, s ezzel éppen a várótermi jelenet törvényszerűségét alapozza meg: a négy ember lehet négy várakozó éjszakai alvó, lehet négy átalvetős erdélyi paraszt vagy más... mindegy, kicsoda (hiszen Erdélyben, tudjuk, gyakran adnak bibliai hangzású nevet az újszülötteknek). Így tükröződik egymásban a konkrét valóság és a mítoszi esemény; így nyer mélyebb, archaikus jelentést a jelenkori véletlen; így nyer magasabb értelmet egy értelmetlennek tűnő személyes szenvedés-sorozat. Így válik üdvtörténétté a szenvedéstörténet.

A vers három szálának szövődése, bogozódása némely ponton alig érzékelhető, – mondhatni: a három szál folyamatosan egymás alá gyűri, takarja, és közben mégis fel-felerősíti egymás hatását. A vers bravúrja éppen ez a közvetett beszéddel meggyőző, elvarrott motívumokat halmozó, *rátétszerű* előadásmód. A megtorpant erdélyi utazó kényszerű várakozása, az evangéliumi történet és a közelítő vég: ez a három motívum tölti el a verset. A magány, a hosszú várakozás létrehozza a bizonytalan helyzetet, az felidézi az evangéliumi történet „búsuló Jézusát”, Jézus felderengő alakja, az utolsó vacsora napja pedig a véget, a keresztre feszítést. A vers a megszegődő lélegzet történetének rajza, a másodlagos anyag és az elsődleges tartalom kezelésének mesterdarabja a magyar líratörténetben. Mert miről is szól?, gondoljuk meg újra. 1. A szövegben nem lép feltűnően előtérbe a *kisebbségi helyzet* a maga súlyos fenyegetéseivel, s ha a kocsárdi jelző nem állana a szövegben, nem is tudnánk, hogy Erdélyről van szó. 2. Nem lép előtérbe önmagában a szabad akarat és a Sors kérdésének ellentéte, s szinte meglepő, hogy a katolikus Dsida ilyen elszántsággal hozza szóba a „sors elől szökve, mégis szembe sorssal”-témát (igaz, ezt döntő élethelyzetekben más költő is meg-megteszi, gondoljunk Babitsnak *Az elbocsátott vad* című kései versére). 3. Nem körvonalazódik egyértelműen még a bibliai szándéka sem, hiszen Jézus nem közvetlen szereplési céllal bukkan fel a sorokban, ha-

nem amolyan kultúrtörténeti fogódzóként, s könnyen elképzelhető, hogy a négy keresztnév csupán a várótermi társakra utal. 4. És nem jelenik meg a maga súlyos vonzataival a költő örökölt betegségének témája, alig is sejthetnénk annak jelentőségét az ötödik sorból, illetve a kétsoros zárlatból.

Az anyag (a várótermi leírás) négy egyenrangú tartalmi elemet takar, fed fel részlegesen, s úgy építi fel hatását, hogy a négy elem lassú, kölcsönös átítatódását adja elő nyugodt, majdnem szenvtelen modorban. Lehetne azt mondani, hogy a késés a főtéma; de lehetne azt is, hogy a rossz közérzet, a betegség közeledése; lehet, hogy a hitetlenség. Azt hiszem azonban, nem kell ítéletet hoznunk arra vonatkozólag, „miről szól a vers”. Egyszerre szól minden magányhelyzetről. Szól arról, hogy valaki éppen nagycsütörtökön nem jut haza végül (Pilinszky János *Apokrifját* idézem), szól arról, hogy valaki egy sötét vidéki éjszakán ráébred végleges magányára (gondoljunk Juhász Gyula hangfekvésére), szól arról, hogy valamely váratlan hátráltatás egész életünk hiúságát hozza tudatunkba, szól arról, hogy micsoda keserűség töltheti el néha az embert, ha nem tud egyenletes ütemben haladni célja felé (egész sorsát képes megátkozni ilyenkor), szól arról, hogy nem tudjuk kimondani melankóliánk valódi okát, s találgatni kezdünk a földi és égi hatalmak sorstáblázatain, szól arról, hogy sokszor úgy látjuk, meghalad minket az idő, lemaradunk valami fontosról, és szól még más, megnevezhetetlen dolgokról is. A magasfeszültség fontos tényezője mindenképpen, hogy Dsida egyszerre képes felszíkraztatni e magánytörédek emberi és isteni vonatkozásait, és szorongását úgy forrasztja egyetlen homogén anyaggá, hogy nem tudjuk többé egyetlen névvel illetni az egyes tapasztalati szálakat. Nem azt mondja: olyan volt ez a helyzet, mint... Nem azt: arra gondoltam, hogy... Hanem egy lélegzettel veti eléünk összetett magányának, rettegésének négyszeres villogású motívumrendjét. Ámulatot válthat ki még az olvasóban az a körülmény is, hogy a vers megérthető földrajzi vagy bibliai ismeretek nélkül is. Tegyük fel, valaki nem tudja, mit jelent a Kocsárd szó Erdélyben, – az is megérti a többi elemet. Vagy tegyük fel, valaki nem ismeri fel a négy személynévben az evangéliumi sorrendet, – az is felfogja, hogy mindenki más alszik, csak a költő virraszt... mert tudatára ébredt valaminek, vagy nyugtalan, vagy bánat kapta el, okkal vagy oktanul, az nem is érdekes.

De azt is mondhatnánk, a vers azért nagyszerű, mert megéreztetni: hi-tünk is csak annyira mély, mint az életünk. Elképzelhető volna, hogy a költő a kocsárdi állomáson történő várakozáshoz más bibliai történetet rendel, – de nem, itt hirtelen a keresztény mítosznak ez a pontja tolul tuda-

tába, a legsötétebb pont, a vallásalapító életének legemberibb mozzanata. A szakrális vonatkozást nemcsak a cím és a négy evangéliumi keresztnév említése erősíti, hanem az a tény, hogy a lírai alanynak *hat órát* kell várakoznia Kocsárdon. Ez a hat óra a szinoptikus evangéliumokban is előfordul, s ugyancsak a történet szakrális vonatkozásaira mutat. Dsida azonosulása a jézusi alakkal egyébként nem szokatlan a líratörténetben: gondoljunk pl. Goethe fiataalkori felfogására, vagy akár József Attila *Lázadó Krisztus* című korai versére, amely még párhuzamokat is kínál: ott Jézus lázad az Atya ellen, és „nagy, roskadt lelke igéket emel még / S kilógatja fakult, sápadt szívét, / Mint akasztott ember szederjes, szürke / nyelvét.”

Dsida, tudjuk, az európai versformák nagymestere a magyar költészetben (tehát nem erőlteti a magyaros vagy antik időmértékes formát, noha azon a téren is alkotott pompás darabokat). Ez a verse azonban viszonylag egyszerű forma: ötös és hatodfeles jambus, rímtelen shakespeare-i blank-vers. Talán ez a hibátlan ütemű sorvégekkel haladó forma is tetézi a drámai hangot, miközben csökkentti az artisztikus tartozékokat. Feltűnő, hogy ebben a rövid darabban mennyi ige és mennyi jelző fordul elő: huszonhárom ige és tizenkilenc jelző. Az igék megoszlása (létige-változatok és cselekvést jelző igék) nagyszerűen ecseteli a belső izgágaság és a külső eseménytelenség ellentmondásait. A *volt* (és származéka: a *volna*) a súlykolás szerepét veszi át, s a költő mintha az ismétléssel is jelezné, hogy itt nem egyszeri eseményről, hanem kozmikus, ismétlődő közjátékról van szó. Az, hogy a cselekmény múlt időben játszódik, s a szöveget mondhatni harapófogóba szorítják a *voltok* satui, az emlék nyomasztó komolyságára mutatnak, de egyszersmind az eltávolítás szerepét is átvesszik: kellemetlen volt, de túlestem rajta. Már megtörtént, most nem fenyeget. A viszonylag dísztelen, archaikus jelleget ugyan gyöngíti a rokokó könnyűségű, hangutánzó igék sora (*üldögéltem, szökve, lopódzó, zörögtek, legyintett arcul, végigcsurogtak*), a tónus mégis végig higgadt, csak szorongásosan panaszkodó. Dsida – mint Kosztolányi legfogékonyabb erdélyi tanítványa – néha az igéket is fesztelenebb hangfekvésű változatukkal alkalmazza, s figyeljük meg, hogyan változtatja őket „csipkessé”, lebbenő füstté. Nem azt mondja: *ültem*, hanem: *üldögéltem* (gyakorító képző); nem: sors elől *menekülve*, hanem: sors elől *szökve* (mintha véglegesen meg lehetne szökni sorsunk elől...); nem: *üldöző*, hanem *lopódzó* ellenségeit (milyen félelmetes ez a mozzanatos ige); nem: *pőfögtek*, hanem *zörögtek* (figyeljük meg, micsoda élénkítő hatást kelt itt ez a technikai jellegű, barátságtalan, hangutánzó változat); nem: *arcul csapott*, hanem: *arcul legyintett* (csak úgy átabotában, nem is

nekem szánva, mégis engem alázva meg... mintha kiszemelt volna egy ütés-re az a darabka füstgomoly); és nem: *lecsorogtak*, hanem: végigcsurogtak (ismét emlékeztetek Pilinszky *Apokrifjának* utolsó sorára: csorog, csorog alá az üres árok, és akkor rögtön érzékeljük: ez a csurogtak alak egy fokkal lágyabb, festőibb, hétköznapiabb).

Ugyanilyen erős funkcióban villognak a vers jelzői, ezek a jellegzetesen a finomkodás határán tántorgó, színes szavacskák, amelyekről csak hosszabb beleérzéssel látjuk be: csakugyan nem fednek konkrét tárgyakat (Szabédi László szavaival), hanem inkább a szöveg lebegését, elrugaszkodását idézik elő, egyfajta szakrális lebegést, fájdalompótló érzékiséget. *Fullatag* sötét, *nagycsütörtök*, *törött*, *nehéz*, *végzetes*, *finom*, *sűrű*, *roppant*, *tompa*, *mély állati*, *jó*, *meghitt*, *nyirkos*, *hideg* sötét, *kövér* csöppek, *gyűrött* arcomon. Látjuk: a jelzők rajzása, a keresettséggel határos minősége, furfangos halmozása már-már kissé megbontja a nyugalmat, és pici ingerültséget gyújt az olvasóban. A számtalan jelző itt, persze, a panasz eszköze, a leíró-megjelenítő elmondásé, a rejtett vád. És ők is – az igék sokasodása mellett – a vers fajsúlyát hivatottak növelni... Mit mondjunk? Eddig nem rokkantották meg a szöveget az időben. (Költők tudják, hogy az irodalmi mű öregeedésének legveszélyesebb öregedési pontjai éppen a jelzők; ott vesszük észre, hogy a szóválasztás mennyiben volt önkényes, szemfényvesztő vagy törvényszerű.)

Befejezésül nem hagyhatom említetlenül a költeménynek azt a pontját, amely – talán, uram bocsá' – némileg gyengíti a lenyűgöző összhatást. Ez pedig a zárlat, a vers utolsó két sora. „Kövér csöppek indultak homlokomról / s végigcsurogtak gyűrött arcomon.” Ha a versből kitakarjuk ezt a két sort, úgy ítélem meg, lényegesen erősebb, megrázóbb zárlatot kapunk: ... *aludtak... aludtak... aludtak...* Dsida kiegészítése szükségtelenül ellágyítja a végkifejletet, és mivel sem nem magyarázza az okot kellő körvonalakkal, sem nem tesz hozzá az előző látványhoz lényegeset, a szükségtelen toldalék benyomását kelti. Ezt a benyomást csak fokozza az, hogy a fogalmazás amolyan „dsidásan” kecses, hajlékony, de épp keresetten keresetlen tónusában kellemetlen adalékanyag. Még az is kellően megragadná az embert, ha a költő, szenttelen tárgyilagossággal, csupán annyit mond: *És akkor sírni kezdtem*. De ez a nyílt akkord valahogy lifeg a szöveg végén, és elkívánczozik onnan. Ha meggondoljuk, hogy egy férfi sírása milyen szokatlan egy ilyen helyzetben, még inkább keményedik fenntartásunk: hiszen épp ez a mondat takarja el a mély vallásos megrendülést, a kozmikus megilletődést. Az is lehet, hogy a személyesre hangolt befejezéstől langyosodik

meg lelkesedésünk; talán ha megmarad az általánosság szintjén, talán ha elnémul minden kommentár nélkül, talán ha kisiklik, és már tétlenül és tehetetlenül mond csütörtököt, akkor teljesen értenénk... akkor repülnénk a sötét katarzis egében... Persze, meglehet, mindez csak illetéktelen találgatás, ferde kifogás, sőt esztétikai nevetlenség. Ugyanakkor tudjuk: a lehetőséggel való összemérés a valóságot is megvilágíthatja (Robert Musil ezt a képességet *Möglichkeitssinn*nek, *lehetőségérzék*nek nevezi nagy regényében, *A tulajdonságok nélküli emberben*).

Mert egy dolog bizonyos: Dsida Jenő verse ma is sértetlen fényben sugárzik. És ha rátaláltunk, az az érzésünk: nem mi kerestük őt sokáig, hanem ő keresett bennünket.

Lakatos István

A KIÜTTALANSÁG APÓRIÁI AVAGY A MEGVÁLTÁS ÖRÖK HIÁNYA

„Az emberek azért fényképeznek le dolgokat, hogy kiűzzék őket a gondolataikból. Az én történeteim valamiképpen csukott szemmel segítenek látni.” (Franz Kafka)

„De a becsapottság, a szorongás, a siralmas megvilágosodás öntudatlan dühében semmi nem volt elég, s mert hiába kerestük, eliszonyodásunk és kétségbeesésünk valódi tárgyát nem találtuk, egyre féktelenebb haraggal rontottunk neki mindennek, ami az utunkba került...” (Krasznahorkai László)

Az emberi létről folytatott diszkurzusainkban kivetítődő vélemény-pluralitások sokat hangoztatott kliséje, hogy a világnak és egyéni életünknek egyaránt az erkölcsi ideológiák a rendezőelvei. Az egyénnek, aki a tiszta, hamisítatlan és korlátok nélküli személyiséget kívánja reprezentálni, számtalanszor kell szembesülnie azzal, hogy a világot nem lehet pusztán az érzékek és impressziók szintjén megélni/megérteni, mert az sokkal komplexebb konfigurációk ontológiája.

Olyan világot élünk, ahol a dolgok látható oldalai annyira hangsúlyossá váltak, hogy a lavinaszerűen ránk zúduló speciális látványelemektől megterhelt képek csak a kvázi-katarzisz terében képesek éltetni a „fogyasztót”, anélkül, hogy ezt a katarzisélményt akár egyszer is igazán átélhetővé tenné. A kultúrafogyasztás jelenlegi helyzetének feltérképezéséhez nem elegendő csupán a vizuális kultúra bonctermékeihez való viszonyulást vizsgálni, ref-

lektálnunk kell arra is, ahogyan a fogyasztók viszonyulnak az „írott dolgokhoz”. Érdekes lenne ebből a szempontból megvizsgálni az Egyesült Államokat: ott minden képpé alakult, csak az létezik, azt gyártják, azt fogyasztják. Így a fogyasztói társadalom egyetlen dolgot képes igazán jól működtetni: a befogadók/fogyasztók pupillatágulási reflexét mint egyetlen olyan reakciót, ami válasz a felfogott látványra. Ezt a reflexet érdekes módon minden „látványforgalmazó” nagy előszeretettel preferálja mint a rácsodálkozás egyértelmű indexét. Talán ez az egyetlen igény, amit manapság a fogyasztótól elvárnak. A mechanikus befogadás és „információs cunami” nem engedi meg a töprengést, a kontemplatív attitűdöt, az „elidőzést”, mindenre csupán másodpercek jutnak, amíg jön az újabb meg újabb „képlavina”.

Azt látjuk, hogy minden gépiessé silányul, a hatásvadászat köré összpontosul a képi anyag. Ezért van az, hogy a befogadó egy olyan szubkulturális dimenzióba zuhan, ahol a felszínes megértés az egyetlen lehetőség, mert a speciális látványelemeket generáló „stáb” nemcsak előkészíti, hanem operatív módon be is fecskendezi az érzelmi defibrilláció-anyagot (dózist) a befogadónak. Így alakul ki „látványadagoló” és „látványelnyelő” között egy szubordinációs reláció, mely a befogadót a szubkultúra dependensévé avatja.

Elkanyarodva a képkonstatálás eme felszínes dimenziójától, érdemes a befogadói habitusunkat két olyan „közegben” hasznosítanunk, ahol a megértés reflexmozdulattá redukálódik, s a „lassú olvasás” – kép- és szövegolvasásra gondolok itt –, az összefüggések bonyolult konfigurációjának a kibogozása lesz az értelmező feladata. Így a néző/olvasó egy belső, mentális valóságot lát, amelyet aztán a maga módján megapixelexekre bont, szélesítve ezáltal a világról és önmagáról alkotott tudását, tapasztalatát. Amint arra már a címben is utaltam, az emberi lét ontológiai mélységeit, a megváltás örök hiányának kérdéseit kívánom problematizálni Andrej Tarkovszkij *Nosztalgia*jának zárójelenetében, illetve Krasznahorkai László *Állatvanbent* című regényének utolsó fejezetében.

Tarkovszkij 1983-ban készült *Nosztalgia* című filmje – amit a filmkritikusok remekműként igyekeznek glorifikálni –, annak is a záróepizódja kínálta számomra a lehetőséget a képnél való *elidőzésre*.

Ez a jelenet kivételt képez az egész filmben, mert a Gorcsakov – a főszereplő – által „eljátszott” halál-rítusban, a látás külső térszerűségével szemben egy belső teret nyit meg, egy olyan teret, amely a főszereplő és a világ összeolvadásában konstruálódik. Ez a nyitott belső tér bennünket is látni, hallani, elidőzni int.

A képen ábrázolt valóság voltaképpen nem a valóság ábrázolásának tükréként olvasható, hanem ahogyan Iser fogalmaz: „... valami önmagán túlira mutat; az a feladata, hogy ezt a valamit fölfoghatóvá tegye.”¹

A zárójelenet röviden arról szól, hogy Gorcsakovnak át kell vinnie a medencén egy égő gyertyaszálát, s ebbe vagy eközben meghal. Ez a gesztus a medencében igazából nem is a külső történések felé irányítja figyelmünket – a kísérlet, a medencén való átkelés ugyanis háromszor ismétlődik meg, mert a gyertya elalszik –, hanem a befelé fordulás, egy olyan sajátos létszemlélés felé, ahol a halál megköltése történik meg. A „kép megakasztása” – a kamera mozgása is nagyon reflektált – már eleve a képnél való elidőzést preferálja, s így a gyertyaégés nemcsak Gorcsakovot, hanem bennünket is fokozatosan a megvilágosodás, a megértés és önértés hermeneutikai axiómájához vezet el.

A gyertya átvitelének rítusát Gorcsakov – amint említettem – háromszor is megismétli, mintegy visszatér önnön kezdeteihez. Így ez a megoldás nem a jól „bejáratott elvárásokat” célozza meg, hanem a szembesítést a nem kiszámíthatóval, s ily módon a jól megszokott, kitaposott konvencionális sémák eliminálására készlet, a kvázi-hatás dekontstruálására.

A film végére jól kiélezett katarzis közepette valami olyan érzés fogott el, amit Roland Barthes a *Casanova* című film kapcsán írt: „(...) hirtelen mintha valami különös drog hatott volna rám, pupillám rettentően, csodálatosan kitágult, nagyon világosan láttam, ízlelgettem minden részletét (...) felkavart (...)”² A kép hatása tagadhatatlan, de, hogy mi váltja ki, az földeríthetetlennek tűnt: valósággal belém vágott, némán kiáltott, éreztem, hogy meghaladja, megsemmisíti önmagát, s így már nem is jelként működik, „hanem maga a dolog”.³

A tűz és a víz Tarkovszkij filmjeinek egyik alapmotívuma. Használtuk annyira széles körű, hogy nem lehet levezetni egyetlen szimbolikus jelentésből.⁴ Ha ezeket az archetípusokat a *Nosztalgia* zárójelenetének kontextusából próbáljuk megközelíteni, akkor ahhoz a tapasztalathoz jutunk, hogy a víz – ne feledjük, Gorcsakovnak a medencén kell átkelnie kezében egy gyertyával – mint egyetemes kultúrszimbólum nemcsak a megtisztulás vagy az újjászületés elvárási vektorainak gyűjtőpontja, hanem a „feloszlásnak, az elnyelésnek, a halálnak is eleme és közege, amit több mitológia úgy fejez ki, hogy a halottnak egy folyóvízen kell átkelnie a túlvilágra”.⁵

A víz azonban nemcsak összekötő, hanem elválasztó funkcióval is bír. Így a felbomlás és a keletkezés, a pusztulás és a születés ambivalens voltát hordozza magában. Gorcsakovnak a „vízen” kell átkelnie valamilyen etikai

elv nevében. A „tett” többszörös megisméltése/kísérlete metafizikai olvasatot implikál. Azt láthatjuk, hogy otthona az a pont, centrum, ahova tartozni akar(na), de ugyanakkor kiindulópont is az eltávozáshoz. Így a gyertya átvitelének rítusa a lét(ének) felmérésének aktusát jelenti, azt, amit Heidegger úgy fogalmaz meg, hogy az „... ember kiméri lakozását, tartózkodását a földön, az ég alatt”.⁶ Ebből a perspektívából nézve a filmben talán nem is a halál ténye kerül középpontba, hanem a halálhoz való viszony. Heidegger szerint⁷ a véges léttel való tudatos szembenézés és magatartás kialakítása a valódi, hiteles (autentikus) lét követelménye. Szerinte az ember „állandó lezáratlanságban” él; egész-léte várat magára, csak a halál zárja le és teszi őt egésszé. S mivel az emberi lét (ittlét) halál felé való lét, az emberi létnek erről a létről kell gondoskodnia.

Gorcsakov az önfeladás szándékával indul útnak, vagyis meg akar érkezőni céljához. Az, hogy végül is sikerül átkelnie az áldozati gyertyával kezében a medencén, azt bizonyítja, hogy egyre inkább a halál vonzáskörébe kerül, viszont nem képes az életet annak végpontja felől szemlélni. Legjellemzőbb testhelyzete a hátrafordulás, illetve a sírás mint metakommunikatív gesztus a halálhoz való inautentikus viszonyáról beszél. Nem mer előrenézni, nem tud szembesülni a halállal, de a visszatekintés is erőfeszítést kíván tőle. Képtelen választani; a vagy-vagy dialektikájában őrlődik, a meghalás „örök kínja” gyötri.

A lélek „transzcendentális otthontalansága” azt látszik igazolni, hogy Gorcsakov halála szükségszerű, hisz a gyógyulást végül is nem az életben, hanem a halálban találja meg. Így az elszakadás, a létből való „kiballagás” a tűz/gyertya archetipális szemantikáján keresztül eufemizálódik. A tűz, akárcsak a víz, megtisztulás-szimbólum; nem más, mint a Purgatórium olvasztókemencéje, ahol a bűnök levetkezhetők, hiszen: „a bennünk lakozó isteni rész, a Lélek”.⁸

Noha a kép plauzibilis világként jelenik meg előttünk, mégis az archetípusok (pl. víz, tűz) összjátékának konfigurációjából egy másik világ „keveredik” ki, és ily módon úgy érzékeljük ezt a világot, *mintha* valódi volna, a képnél való „leakadás” azonban megmutatja ennek a világnak a figuratív dimenzióit.

Az őselemek szerepeltetése Tarkovszkijnál a test és lélek panteisztikus megbékélését helyezi kilátásba, a tűz egy olyan belső utat nyit meg, amely a megváltás fényessége felé vezet. „A hős fénybeérése Tarkovszkijnál mindig az Abszolútum megnyilatkozása, egyfajta belső megvilágosodásra, megtérésre, kegyelmi pillanatra utal.”⁹ Ez avatja a *Nosztalgiát* a nagy alászállás-történetekhez hasonló műalkotássá.

Krasznahorkai László regényének zárófejezete (a 14. rész) figyelemre méltó abból a szempontból is, hogy az apokaliptikus hagyománnyal úgy teremt kapcsolatot, hogy közben az abból fakadó megváltást, beteljesedést elhagyja. A világ itt nemcsak egyszerűen elvész, hanem úgy vész el, hogy a horizonton túl nem kínálkozik, mert nincs egy másik világ: „... mert eget se találtok odafönt, és nincs többé odalent, csak a pusztá kéreg.”¹⁰ A szövegkorpuszban megszólaló többes szám első személy mindezt nem úgy kínálja fel számunkra, hogy büntetésként értelmezzük, hanem úgy, mint ami bekövetkezik, mert elkerülhetetlen. Az elbeszélő itt teljes mértékben teret enged a rossznak, a rémületnek, olyan kilátástalan szituációt teremt, amelyből semmilyen remény nincs kifelé. Az apokaliptikus atmoszférát teremtő utolsó fejezet úgy vonultatja fel a pusztulás vízióját, hogy közben azt mutatja meg, hogy az emberi létezésben és egyáltalán a létben ennél már nincs lejjebb. A bekövetkezett kozmikus végről úgy beszél, hogy nincs semmiféle fájdalom, talán azért sem, mert már rég nincs, mi fájjon, nincs, kinek fájjon, „... mert nincs, mi égjen, és nincs, mi vérezzen, így nincs mit eloltani, és nincs mit bekötni, hisz nincsen már seb sem (...)”¹¹ Olyan világképet fest ez elénk, melyben szó sincs az emberek létének jobbításáról – hisz az már rég nincs –, megmentéséről, megváltásáról, hiszen nem hordozza senki kebelében az istenséget, az üdvösség itt már senkivel és semmivel meg nem történhet.

A szöveg (14. rész) ugyanakkor azt a kérdést is felveti, hogy ki az, aki megszólal, aki már nem is a veszély eljövételére figyelmeztet, csupán arról számol be, hogy itt van, jelen van, megérkezett. Ráadásul ez a megszólaló nem is individuumként, hanem egy közösség tagjaként, pontosabban annak nevében ad hírt, hogy a tagolt kozmosz ismét a tagolatlan őskáoszba süllyk át.

Azt azonban leszögezhetjük, hogy aki itt szól, az fölöttébb sem tekinthető a teremtés koronájának, hiszen módot, sőt, lehetőséget sem kínál fel az ittlétén túl egy „másfajta lét” kialakítására, a végnélküliségre, a halhatatlanságra.

Az viszont nyilvánvaló, hogy világméretűvé növesztett létproblémát terít ki elénk tele haraggal és indulattal. Rávilágít arra, hogy az ember elhagyott, kirekesztett a létezésből éppen általa: „... mindent felemésztettünk, mindent elemésztettünk, mindent elpusztítottunk, csak a pusztá föld, az van, nincs semmiféle virág, egy fűszál se maradt, semmiféle mező és rét és erdő és óceán (...), halott hamu minden, ami volt...”¹²

A fenti szövegrészlet épp azt mutatja meg, hogy a létező a létezés lehetséges mélységeiből a kozmikus erők által kifacsart, s léttelenségét is ennek köszönheti. Érdekes ugyanakkor az is, hogy itt a világ nem sikolyok és földrengések folytán pusztul el, mint ahogyan azt a *Jelenések könyvében* olvashatjuk, hanem szépen, lassan alszik ki, mint egy lámpa. Lényegében ez akár arra is utalhat, hogy magától a történetiség ontologikumától, azaz, a haláltól való, egyébként ugyancsak szokványos menekülés nemcsak hogy elkerülhetetlen, hanem értelmetlen is. Hiszen ezzel egy olyan határhoz érkezünk el, ahol lényegében már a kérdéseink is felszámolódnak.

Ha egy pillanatra visszatérünk a szöveg elbeszélőjének kilétéhez, el kell mondanunk, hogy ennek a „mi”-nek nincsenek attribútumai, nincsen ideje, sőt, térben sem határolható be, de az nyilvánvaló a megszólalásának a pozitív-rájából, hogy olyan figura, aki az empirikus világ fölé helyezi magát. Mindez azzal is alátámasztható, hogy elsősorban metafizikai problémákat taglal úgy, hogy magát a létet és a létezést állítja szembe egymással. Heidegger gondolatát parafrázálva a lét értelme az idő, s ha az idő elmúlik, a lét letelik, az ember meghal.¹³ Éppen ezért élete minden napja az elmúlásnak ebben az árnyékában telik, még akkor is, ha gondolatait nem minden pillanatban ez tölti be.

Ha a teljes mű kontextusában vizsgáljuk a fenti kérdést, el kell mondanunk, hogy Krasznahorkai olyan struktúrát kínál fel számunkra, ahol az ember már nem találhatja meg a helyét, mert nincs is helye. Hiszen a világot így felforgató hatalmas dolog mögött egy olyan ismeretlen, be nem azonosítható keze munkál, aki előtt lehetetlen a térdre borulás, a könyörgés, mert a vég beálltáról úgy beszél, hogy ebből az ember eleve ki van zárva. Neki csupán el kell szenvednie ezt az orvosolhatatlan látványt. Talán éppen ezért vagy éppen így válhat a Krasznahorkai-mű az egész emberi létezés nyomorúságának a parabolájává. Hiszen mindez nem egy jól meghatározott térben és időben, hanem „bennünk megy végbe”, s amire csak az értelmet fürkésző egyén nyithat ablakot, amelyen aztán ki- meg betekintve mindenféle szépítgetés és vigasztalás nélkül végül felvállalhatja azt a tisztázó *sui generis* feladatot, ami ennek a dolognak a belátására és a végig gondolására késztet.

A Krasznahorkai-regény kérdésfelvetése kicsit összekacsint Tarr Béla utolsó filmjével¹⁴ (*A torinói ló*), mely épp azt mutatja meg erőteljesen, illúziók nélkül, hogy már nincs, nem létezik olyan helyzet, amelyben az élet lehetőségeket kínál fel, ahol még tartogatna valamilyen feladatot számunkra. Katarzisz helyett ürességet hagy hátra, s ha mindez nem is ad vigaszt számunkra, „tisztázó megnyugvást” még mindig hozhat.

JEGYZETEK

¹ Iser, Wolfgang: A fiktív és az imaginárius. Bp., Osiris Kiadó, 2001, 34.

² Barthes, Roland: Világoskamra. Bp., Európa Könyvkiadó, 1985, 131.

³ Uő. 26.

⁴ Vö. Kovács András Bálint – Szilágyi Ákos: A Nosztalgia Tarkovszkija. In: Tarkovszkij. Helikon Kiadó, 1997, 284.

⁵ Jelképtár. Szerk. Hoppál Mihály – Jankovics Marcel – Nagy András – Szemadám György, Helikon Kiadó, 2004, 322.

⁶ Heidegger, Martin: „... költőien lakozik az ember...” In: Uő: Válogatott írások. Szerk. Pongrácz Tibor, Bp., T-Twins Kiadó, 1994, 200.

⁷ Vö. Heidegger, Martin: Jelenvalólét és időbeliség. In: Uő: Lét és idő. Bp., Osiris Kiadó, 2004, 274–277.

⁸ Jelképtár, 308.

⁹ Kovács, Szilágyi: i. m., 283.

¹⁰ Krasznahorkai László: Állatvanbent. Bp., Magvető, 2010, 30.

¹¹ Uő. 31.

¹² Uő. 30.

¹³ Vö. Heidegger, Martin: Lét és idő, 376.

¹⁴ A torinói ló egy Isten háta mögötti tanyán játszódik, ahol egy kocsis és lánya él a lovukkal. A lenyűgözően szép és fájdalmas nyitójelenetben a kocsis erős szélben küszködik az állattal az úton, aztán nagy nehezen eljutnak a tanyáig, ahol a lánnyal leszerszámozzák a lovat, és esti rutinjukat végzik: a lány átöltözteti jobb kezére béna apját, krumplit főz, némán esznek, alszanak. Másnap felkelnek, a szél még erősebb, az öreg ló nem akar elindulni. Ez így ismétlődik napról napra, a szél egyre erősebb, a ló egyre gyengébb, a világ a végéhez közeledik. Hat nap alatt fogy el a világ. Először a megélhetést biztosító ló mondja fel a szolgálatot, aztán eltűnik a víz a kútból, és végül még a szél is elül, és sötétség borul mindenre. Apa és lánya rutinja eközben változatlan, elmenekülnének, de rájönnek, hogy már nincs hova, úgyhogy csak ülnek a sötétben, és eszik a nyers krumplit.

Láng Zsolt

ÖRÖK-SÉG

SZILÁGYI JÚLIA: *ÁLMATLAN KÖNYV. MEMOÁR. KORUNK-*
KOMP-PRESS KIADÓ, KOLOZSVÁR, 2014.

Szilágyi Júlia már elmúlt hétéves, amikor megkezdődött az erdélyi zsidók deportálása. Hogy ki számított megsemmisítendő zsidónak, egyszerűen fogalmazva, a magyar állam döntötte el. Hiába érezte magát magyarnak – mert a magyar kultúrában nevelkedett, magyar volt az anyanyelve, magyar iskolába jártak a szülei is, katolikus vallásúak voltak, nagyapja negyvennyolcban Bem hadseregében harcolt a magyar szabadságért... –, elég volt, ha valamelyik szomszédja feljelentette: papírjait eltéphették, sőt, akár rögtön le is lőhették. A gyerekeket sem kímélték. És egy hétéves gyereknek már kiválóan működik az emlékezete, nem felejtí el, hogy megverték az osztálytársai, mert a tanító néni, vele, az éltanulóval szavaltatta el Petőfi *Nemzeti dalát* március 15-én. Az olyasmi is megmarad egy gyerekben, hogy a szomszéd néni rászól, amiért zsidó létére buszon mer utazni. Egy gyerekben az ilyesmi megmarad, akkori értetlenségével együtt: miért történik mindez? Miért zavarodott meg a világ, miért változtak meg a felnőttek? Miért kell félni? Miért kell menekülni?

A felnőtt, aki emlékezik, talán már érti, miért történt mindaz, ami megtörtént. Legalábbis ismeri az előzményeit és a következményeit. Látja, mi-féle igazságtalanságokat követtek el vele szemben. Képes ítélkezni. Igen, egy felnőtt képes igazságot szolgáltatni annak, aki egykor volt. Annál is felelemelőbb, hogy Szilágyi Júlia emlékezését nem a bosszú működteti. Mintha saját lelkiismeretét, saját „magyar” lelkiismeretét tárná a nyilvánosság elé, mintha saját magyar társadalmát próbálná megérteni: miért bánt vele úgy, ahogy bánt. Nem, nem felmenteni akarja azt a társadalmat, mert azt nem lehet, hanem szeretné megértetni önmagával és a világgal, hogy ami történt, annak nem kellett volna megtörténnie.

„Szabad vagyok szánni-bánni, hogy legrégibb örökségem csak tudati, hogy nem őseim nyelvén, hanem Károli Gáspártól örökölt nyelven olvasom Bölcs Salamon *Példabeszédeit*.”

A memoár nem egyszerű műfaj, egyrészt újra át kell élni mindazt, ami történt, vállalva a közbeavatkozás lehetetlenségének terhét is, másrészt meg kell oldani a fordított irányú linearitás problémáját is. Szilágyi Júlia sokat tud az emlékek természetéről és az emlékezésről, ismeri a „visszafelé pergő idő” poétikáját is, és megvan benne a nagy emlékezők humora és öniróniája is. Önirónia nélkül nem szabad memoárt írni. Az olyanoknál is, akikből alkatilag hiányzik mindenfajta önirónia, megtalálni áttételes formáját. Montaigne-nél vagy Nádasnál a részletek hihetetlen gazdagsága és precizitása szüli az önirónia távolító gesztusát. Ami kell a hitelességhez, és ami enyhít az esetleges fájdalmonkon.

Egy mit sem sejtő gyereknek kell elmagyaráznia, mi is történt vele. Kertész Imre *Sorstalansága* is hasonló beszédhelyzetet választ: gyerek emlékezik vissza a lágerre... Talán ennek az elbeszélői perspektívának tulajdonítható a világsiker is, hiszen aligha található hitelesebb tanú a gyerekénél. Abból a szögből, ahonnan ő nézi a világot, nincsenek „mögöttes” dolgok, a látvány egyértelmű, teljes és kézzel foghatóan valóságos.

Másik fontos tartozéka és jellemzője ennek a könyvnek: a pontos nyelve, ami nem csupán a szavakat és a mondatfűzést jelenti, hanem a szerkezetet, a ritmust, a mondatok költői tömörségét: „... a kitérdelt nadrágot az ótestamentumi előkelőség öntudatával foltozgató apa...” Jó olvasni Szilágyi Juliát, megrázó témája ellenére is. Olvasná az ember tovább is, de egy-egy fejezet nagyjából akkora terjedelmű, mint amit egy gyerek egyszerre elbír. Mintha gyermeknek szóló mesehossza volna minden fejezetnek. És az is egészen mesteri, ahogy elkerüli az anekdotikusságot. Nem elmesél, hanem éltre hív. Gondolkodik, töpreng, nem sorol szentenciákat. Bölcs, de nem bölcsködik. Ahogy az édesapa és a nevelőapa szeretetéről beszél... az apák-ról szóló mondatokban kap formát ez a szeretet...

De talán a könyv legfontosabb jellemzője: a belőle áradó szabadságvágy. Meg kell élni a szabadságot. És ehhez lázadni is kell, nem is annyira valami ellen, hanem inkább valami mellett. Ahogy a könyvbéli Nelli néni sem a zsidósága ellen lázad, hanem azért, hogy azt ehessen, amit akar, akkor is, ha az nem kóser, hanem tréffi. Lázadni a látszatszabadság és a látszatszeret ellen. Lázadni a látszatok, a hazugságok ellen.

Tulajdonképpen nagyon kíméletlen és leleplező ez a könyv. Kényelmetlen... (Valószínűleg ezért sem merte az *Év könyvének* választani a Trans-

index, jóllehet a szerző évtizedek óta meghatározó munkatársuk. Inkább egy „vicces” könyvet választott, az olvasók vélt igényeire mutatva. Ez is jól érzékelteti ennek a könyvnek szerteágazóan komoly tétjét.)

Az erdélyi emlékirók az utódaiknak írták meg tapasztalataikat, életük során felhalmozódott ismereteiket. Azt akarták, hogy „könnyebb” legyen „maradékaiknak”. Szilágyi Júlia két dolgot nevez meg ezzel kapcsolatban: „Azt akarom, hogy halottaím túléljenek.” A másik áttételesen szintén az utódoknak szól: „Aki fel akar számolni egy kultúrát, másban vagy önmagában – az emlékeket kell kiirtania.”

Hogy mennyire fontos az emlékezés, azt a könyv végén látható fényképek is tanúsítják. Ha nem volnának ezek a visszaemlékezések, akkor egyszerű, sima fotók volnának csupán, üres arcok, olyanokról, akik kihullottak az időből. Életre a mondatok ereje segíti őket. A mondatok saját lelküket lehelik beléjük: örök életet adnak nekik.

Bodó Márta

AZ ÉLET (NEM CSAK) NAGY DOLGAI GYEREKSZEREPBŐL

CSEH KATALIN: *AMIT NEM LEHET MEGENNI* (BÓDI KATI
ILLUSZTRÁCIÓIVAL). KOINÓNIA, KOLOZSVÁR, 2013.

„A svéd gyermekvers fogalommá vált. Nem volt szavalóverseny, iskolai ünnepély, ahol a kötet néhány darabja el ne hangzott volna, máig az iskolai olvasókönyvekben is biztos helyük van. Mi több, magyar gyermekköltőket is ihletett a példájuk, hirtelenjében Mosonyi Aliz és Ágai Ágnes nevét tudom említeni”¹ – írja Tótfalusi István, a svéd gyermekversek magyar fordítója, aki vállalkozásáról és annak fogadtatásáról így írt: „1975-ben jelent meg válogatásom *Ami a szívedet nyomja* címmel Ingrid Sjöstrand, Britt Hallqvist és Siv Widerberg gyermekverseiből (...) Magam sem mertem biz-

tosra venni, hogy a csengő rímekre és andalító ritmusra épülő, nagyszerű és nagy hagyományú magyar gyermekköltészetten nevelkedett kis olvasók jól fogadják majd a dísztelen, prózainak tetsző, furcsa szövegeket. Az eredmény aztán a legmerészebb várakozást is felülmúlta. Néhány éven belül három kiadás fogyott el a verskötetből, összesen több mint hatvanezer példányban (ma már a hetedik kiadáson és a százhuszezer példányon is túl vagyunk).⁷² Hozzátehetjük, a kis kötetet azóta többször jelentették meg újra.

A siker titka az egyszerűség és hétköznapiság: ami a szívedet nyomja, arról szól, azzal segít szembenézni. Hogy a szülők elfoglaltak, hogy a testvérek, barátok olykor nem úgy viselkednek, ahogy testvértől, baráttól az ember gyermeke elvárná. Hogy az első szerelem, az első csalódás milyen felkavaró. Hogy a világ milyen rejtelmes, zavarba ejtő, nehezen értelmezhető hely, és hogy az ember gyermekének milyen bonyolult a maga helyét megtalálni benne.

Tótfalusi István három svéd költő verseit találta meg, és tolmácsolta a magyar közönségnek, ezzel a gyermekirodalomban nálunk is valamiféle fordulatot hozva. Miért pont a svédek? Mert az ő gyermekirodalmuk legalább száz évvel előbb jár, olyan értelemben, hogy előbb fedezte fel a gyermeket a maga valójában, nemcsak mint alakításra, nevelésre, erkölcsi okításra való tárgyszemélyt, hanem mint az irodalom igazi alanyát. A szemléleti fordulatot jól illusztrálja Astrid Lindgren 1945-ös könyve, amelynek főszereplője Harisnyás Pippi, a félárva kislány, aki nem követi a sablonokat, és fittyet hányn a közfelfogás által a jó gyermektől, a pozitív gyermekhőstől elvártakra, s bár rendetlen, fütyül is az illemre, csak azt csinálja, amihez kedve van, az olvasó mégis – pont ezért? – a szívébe zárja. A szemléleti fordulat eredménye, hogy nem pusztán engedelmességre, jó modorra, illem- és társadalmi szabályok betartására próbálják rávezetni a könyvek, mesék, versek álarcában a gyermeket, hanem önálló lénynek tekintik, akinek magának is vannak saját érzelmei, gondolatai, sőt: véleménye. Van joga, helye, szerepe a családban sem csupán a szótlán engedelmeskedés. Gondolatai, vágyai, csalódásai, egyáltalán: érzelmei és véleménye fogalmazódik meg. Az irányzat egyik magyar követője, Ágai Ágnes *Kamaszságok* címen találoán tárja fel egyrészt a gyermek, a kiskamasz saját kívánságait, másrészt a társadalmi beilleszkedés vágyától áthatott viselkedését: „Én reggel szeretnék vacsorázni, / éjjel fogat mosni, / délben krimi nézni, / hajnalban lepkét fogni. / De sajnos nem lehet. / Nincs lepkehálóm. // Nem tudom pontosan kifejezni, / amit érzek, ezért vagy hallgatok, / vagy azt mondom, / amit mindenki mond. / Így, remélem, hogy megértenek.” Az említett szemlé-

leti forradalom ennek kifejezése, megjelenítése, irodalmi témává emelése, a köztudatba való bevezetése.

A svéd gyermekversek által megteremtett fordulat nyomán indult magyar gyermekvers-irodalom irányzatába sorolható Cseh Katalin e kötete is. Abba, amely magát a gyermeket szólaltatja meg, teret és hangot ad az ő világlátásának, ugyanakkor gondosan kidolgozott egyszerűségével a felnőtt olvasó is könnyen azonosul. A hangvétel és stílus alapján ebbe az irányzatba látszik betagolódni a kötet – és mégsem egészen. A képi keret, a kiadói szándék alapján gépiesen gyermekeknek szóló kötetként könyvelnénk el. A verscímek is látszólag gyermek(eknek való) témákat mutatnak: *A fontos dolgokról*, *A szülőkről*, *Apáról és anyáról*, *A gyerekekről*, a rájuk jellemző miértekről és még sok fontos dologról szólnak a kötet darabjai. E kimondott szándék ellenére, akaratlanul (?) is legalább olyan mértékben szól gyerekekről felnőtteknek, és a világról felnőtteknek. A kötet egésze ugyanis egy nagyon sűrű, egységes világot és világlátást mutat meg egyszerű, gyermeknek-felnőttnek, idősnek-fiatalnak egyformán érthető, kézhez álló szavakkal és tömörséggel. A svéd gyermekversekre emlékeztet a kifejezésmód: bonyolult érzésekről és tapasztalatokról szinte banális egyszerűséggel szólni.

Ugyanakkor nagyon sajátos, Cseh Kati-világot mutat meg a svéd gyermekversek magyar irányzatában. A szerző felnőtt-verseiben is ez a sűrű, egységes, szavakban-kifejezésekben nem különösebben elvontan megjelenített világ van jelen, amelyben akár egy kenyérszeletelő kés vagy ruhaszártó kötél banalitásából csendülnek fel a felszín alatt szunnyadó érzések. A szerző itt csupán még jobban egyszerűsít, ezért szól gyermekbőrbe bújva a hétköznapi banalitásában rejlő mélységekről. Olyasmikről, mint egy mogyorós csoki ajándékozása körüli bonyodalmak (*Amit nem lehet megenni I., II.*). Mert ki gondolna bele felnőttfejjel, micsoda tragédiát, illetve komédiát okoz a rosszul megválasztott ajándék: az ötéves csalogány, amikor ezt kapja, a tizenöt éves meg röhög – mindkét esetben a dráma az ajándékozó lelkében játszódik le, de kimondatlan marad, és el se lehet siratni azt a döbbenetet, hogy a jó szándék és kedveskedés nem örömet szül. És így tud a szerző *A fontos dolgokról* is érdemben szólni. „Ami a felnőtteknek fontos, / az nekünk, gyerekeknek / lehet, hogy lényegtelen. / A felnőttek számára lényegtelen / dolgok pedig nekünk fontosak. / Ezért nem értjük meg egymást, / s ezért van az, hogy amikor / szívesen tapicskolnék mezítláb / a langyos sárban, akkor anya / rémülten felkiált, ahelyett, hogy / ő is velem tapicskolna vagy / legalábbis mellettem.” És így lehet (a mindennapiját tanárként kereső szerzőnek) arról is szólni, gyermeknek álcázva, hogy

bizony „a tanárnő is ember”, hiszen „Tegnap a suliból jövet láttam az angoltanárnőt, / két tele szatyrot cipelt, a buszmegálló felé tartott” (*A tanárnőkről*); és hogy „Iskolába azért járok, mert kötelező, / tehát nem jószántamból kelek fel / korán reggel, hanem mert muszáj” (*Az iskoláról*).

Szerepversek a kötet darabjai: a szerző a gyermek szerepébe helyezkedve mond el az „élet-dolgokról” valamit, amit ő tud és érzékel, ami kikíváncozik belőle, s amit leginkább ebből a nézetből tud érzékeltetni *A szerelemtől, A vágytól, Az álmokról, A titkokról, A bizalomról, A csalódásról, A sikerről, A kudarcról, Az őszinteségről, A kitartásról, A boldogságról, A képzeltetről*. Csupa olyasmiről, amiről egyébként szájbarágósan oktatni, nyársat nyelteni erkölcsi prédikálni vagy érzelegni lehetne más műfajban, más szövegből.

A versekbeli átlényegülés többnyire sikeres, ahol nem, ott kissé erőltetettek a gyerek(esnek szánt) mondatok, ahol a legjobban sikerül, ott a hétköznapi banalitás igazi költői mélységekbe csap át: „A hiányérzet olyan, mint egy üres váza, / ami lezuhant az asztalról, s darabokra tört. / Már nem lehet összerakni, csak arra lehet / gondolni, hogy milyen volt épen, vagy / milyen lehetne, ha ép volna. // Anyának és nekem most nagypapa / a darabokra tört üres váza.” (*A hiányérzetről*)

JEGYZETEK

¹ Tótfalusi István: A svéd gyermekirodalom hatása Magyarországon. In: *Könyv és Nevelés*, III. évf., 2001/2. (<http://olvasas.opkm.hu/index.php?menuId=125&action=article&id=226>)

² Uo.

Lőcsei Péter

HAMVAS BÉLA: POÉTIKA

VÁLOGATÁS HAMVAS BÉLA FOLYÓIRATOKBAN MEGJELENT
ÍRÁSAIBÓL. SZERKESZTETTE: MOLNÁR MÁRTON. BUDAPEST,
HAMVAS INTÉZET, 2013.

Minden kor szellemi élete megsínyli a folyamatosság hiányát. A torzóban maradt életművek, a berekesztett művészeti és tudományos „iskolák”, az ötletszerűen vagy módszeresen felszámolt műhelyek, a megcsonkított és öncsonkításra kényszerített kötetek sebei nem gyógyulnak nyom nélkül. Ugyanezt mondhatjuk a bérbe vett lelkiismeretről és bérbe adott gondolkodás hatásairól is.

Mekkora veszteség volt, hogy Kármán József halála, az *Uránia* megszűnte után csak 1814-ben indulhatott útjára az *Erdélyi Muzéum*?! Mennyi kárt okozott a Kisfaludy Társaság működésének felfüggesztése? Sorolhatnánk az Akadémia életébe avatkozó hatalom kártékony hatásait: a szabadságharc leverése utáni bezárást, a későbbi tagrevíziót, a B-listázást, az ideológiai nyomásgyakorlást. Mekkora gondokat okozott Trianon után az egyetemek áthelyezése? A második világháború után hiába vágyott a *Nyugat* újraindítására Ottlik és köre; a *Magyar Csillagot* nem folytathatta Illyés Gyula. Ígéretes folyóiratok sora szűnt meg a fordulat éve körül (*Magyarok, Újhold, Válasz, Új Idők, Diárium, Sorsunk*). Nem hagyhatom szó nélkül az 1945-től 1948-ig működő Európai Iskola kivéreztetését. Szellemi áramlatok, fontos lapok estek ki a köztudatból évtizedekre. Életművek törtek derékba. Történelmietlen, megválaszolhatatlan, de legalább költői kérdésként megfogalmazható: hogyan alakult volna Pilinszky János, Szabó Lőrinc, Weöres Sándor, Nemes Nagy Ágnes, Mátyás Iván, Ottlik Géza, Németh László lírája, epikája a hallgatás évei nélkül?! Mit írhatott volna szabadabb légkörben Kosáry Domokos, Bibó István? Mit írt volna itthon Kerényi Károly, Tolnay Károly, Márai, Szabó Zoltán, Cs. Szabó, Kovács Imre? És akkor még nem szóltam az 1945 után más hazát kereső tudósokról, képzőművészekről, zenészekről.

Mivel foglalkozott volna *A magyar Hyperion* szerzője, a *Száz könyv* szerkesztője az inotai, tiszapalkonyai, bokodi munka helyett egy könyvtári kutatószobában vagy egy szerkesztőségben? Az utóbbi kérdést azért tettem föl, mert a közelmúltban jelent meg a Hamvas Béla Kultúrakutató Intézet jóvoltából a *Poétika* című válogatás. A meg nem írt művekről és hatásukról legfeljebb képzelődhetünk, az 1919 és 1947 között kiadottakat kezünkbe vehetjük. A könyv legkorábbi írásai a pozsonyi *Tavaszbán*, az utolsók a *Sorsunkban* és a *Diáriumban* szerepeltek. Hamvas még bő húsz évig élt. Kirekesztése, elszigetelődése mekkora veszteség? Még akkor is az, ha tudjuk, egy szűk baráti kör számára (és az utókornak) a szilencium idején is dolgozott. Ne feledjük, az irodalmi, szellemi élet természetes állapota a párbeszéd! Például az olyan típusú írások mérlegelése, ütköztetése is, mint amilyenekkel ebben a gyűjteményben találkozhatunk.

A görög eredetű *poétika* szó költészettant, műfajelméletet jelent. A kötet címe félrevezető, ugyanis nem a verseléssel, a műnemekkel, a műfajokkal összefüggő kérdések olvashatók benne, hanem egy sokféle tájékozódó, bátran ítélő, ítélkező személyiség állásfoglalásai. Zavarba ejtő gazdagság, amely óvatosságra inti a befogadót. Csupán néhány jellemzőt említek: eszszék, kritikák, megemlékezések a közelmúlt és a jelen világirodalmáról, magyar irodalmáról. Vitaindító és válasz a művészet szabadságáról. Gondolatok a szellem emberének feladatairól. Színházi, zenei, képzőművészeti, esztétikai tárgyú bírálatok. Közülük némelyik korai próbálkozás veszteség nélkül kihagyható lett volna (*Bánk bán*; *Buksy Míra*; *A gázsi-szüret*). Véleményem szerint a kötet súlyos hiányossága a tájékoztató bevezető vagy utószó. Ebben szó eshetett volna a válogatás szempontjairól és Hamvas fórumairól. Még akkor is, ha ez utóbbi kérdés nehezen tisztázható.

A *Nyugat* nem csupán a felfedezések, hanem a nagy szakítások, nyilvános összeütközések színtere is volt. Elég, ha Szabó Dezső, Németh László, József Attila, Szabó Lőrinc példáját említem. Hamvasnak fontos írásai jelentek meg Babits és Móricz lapjában, de nem volt kizárólagos szerzője. A harmincas évek elején több folyóiratban is szerepeltek írásai. Vajon mi vezetett az eltávolodáshoz, a kivonuláshoz? 1932 után más lapokat keresett. Talán kevesen tudják, hogy a sokáig nem is emlegetett *Napkelethez* hűséges volt; később a *Diárium* és a *Sorsunk* mellett végig kitartott.

A kötet részletes bemutatása meghaladná ismertetésem kereteit, így mindössze néhány témát, megközelítési módot emelek ki. A bevezető fejezet világirodalmi kaleidoszkópjában elsősorban kortárs nyugat-európai és amerikai szerzők (Joyce, Huxley, T. S. Eliot, J. C. Powys, D. H. Lawrence,

L. Sinclair, Knut Hamsun, Dos Passos, Hemingway) szerepelnek (5–239.). Az elsőként kiemelt Joyce Hamvas egyik viszonyítási pontjává vált. Sok írás egy-egy új műhöz, eredeti nyelvű vagy magyar kiadáshoz kapcsolódik: *Rilke levelei*; Julien Green: *Az álmodó*; James Joyce: *Finnegan ébredése*; Werfel: *A meg nem születettek csillaga*. Akad közöttük Galsworthyról, Goethéről, Maupassant-ról, Rabelais-ról, Nietzsche-ről szóló nekrológ, évfordulós megemlékezés, visszatekintés. Ezeket egészíti ki egy-egy rövid elemzés az orosz és szovjet irodalomról. Míg az angolszász írókat, költőket eredetiben olvashatta, az oroszok esetében közvetítő nyelvre és összefoglaló tanulmányokra támaszkodott. A terjedelmes fejezet értékeinek és botlásainak láttán nem feledhetjük, hogy Hamvas a kortárs szerzők és művek egy részéről az elsők között, olykor az alkotások megjelenésének évében adott hírt Magyarországon.

A kötet második nagy egységének írásai a magyar irodalom értékeit, vélt vagy valóságos adósságait, lehetőségeit veszik sorra (241–421.). A szerző bátorságát és érdeklődésének, kutató szenvedélyének sokoldalúságát is bizonyítja, hogy Ady halálának évében (22 évesen) szólt a költő életéről és lírájának sajátosságairól. Ugyanebben az évben írt Kosztolányi egyéniségéről, illetve Babits költészetének, epikájának jellemzőiről is. Az *Irodalmi problémák* című Babits-kötetet a közelmúlt legjelentősebb művei közé sorolta. Hitet tett a *művészetet a művészetért* elv és gyakorlat mellett. 1919-es keltezésű, az *Irodalmunk legújabb irányai* című értekezése is. Magával ragadó a fiatal szerző olvasottsága, ítéleteinek határozottsága, kiforrottsága. A három műnem legfrissebb termésére és alkotóikra a legtermészetesebb módon hívja fel olvasónak figyelmét. Egyetlen versben, novellában, drámában sem mélyed el, nem elemez, de Adytól Karinthyig, a *Ma* fiataljaitól Török Gyuláig, Kosztolányi Dezsőig, Ambrus Zoltántól Móriczig, *A gólyakalifától* Moly Tamás regényéig (*A jöttment*) sok mindent besorol, osztályoz. Becsületesen bevallja: „A régi normákhoz való mérlegelés ideje lejárt, és az új művek kisiklanak kritikusaik kezéből.” (243.) Végkövetkeztetésként levonja, hogy az irodalmi keretek meglazultak, a műfaji határok feloldódtak. Az alkotások középpontjába az „Én” került. Számot vetett az-
zal is, hogyan alakult a kortárs irodalom és tudomány kapcsolata: „A XX. század elején a szellemi tudományok erősen realizálódtak. A lélektan filozófia számtalan könyven él és folyton jobban beleég az általános gondolkozásba. Nem véletlen, hogy Freud pszichoanalízise most támad, az sem, hogy Bergson, Eucken hatással hirdetik világnézetüket. [...] A tudományok beletolakodnak a művészetbe, és viszont.” (254–255.)

Hamvas gondolkodásmódjának, ízlésének alakulását tükrözik azok az írások, amelyeknek egy részében korábbi ítéleteit, véleményeit árnyalta (*Egy új Ady-revízió; Fiatal magyar irodalom; Három kép a magyar írás galériájából; Szellemi törekvések a magyar irodalomban [1900–1935]*). Vesébe látó, véleményem szerint egyoldalúan túlzó portrét vázolt Osvát Ernőről. (A kötetben helytelenül Osváthként szerepel.) Szólt a fiatal irodalom válságos helyzetéről; művek, nevek említése nélkül kérte számon a morális erőt. Aggasztotta a Trianon utáni ország – és ezen belül az irodalom – erkölcsi állapota. Nem hagyta szó nélkül a kritika helyzetét és a szerzői érvényesülés lehetőségeit sem.

1925-ben úgy vélte: „A fiatal magyar irodalomnak egyelőre csak lírája van.” Reményik Sándort, Áprily Lajost, Mécs Lászlót emelte ki. (307.) Gondoljuk meg az állítás igazságtartalmát! Reményik 1890-ben, Áprily 1887-ben, Mécs László 1895-ben született. A felsorolásból kimaradt Szabó Lőrinc, akinek 1922-ben jelent meg a *Föld, Erdő, Isten*, 1923-ban a *Kalibán*, 1925-ben a *Fény, fény, fény* című kötete. Kassák, aki egy esztendőben született Áprilyval, ekkor már folytatásokban közölte az *Egy ember élete* részleteit a *Nyugatban*. Ebben az időben írta Kosztolányi Dezső a *Nerőt*, a *Pacsirtát* és az *Aranysárkányt*.

Fontos írások szerepelnek Weöres Sándorról, illetve a szellem szabadságának igényéről (377–406.). Hamvas ismertetői, bírálati messze elkerülik a pozitívizmust. Nem is részletező, tétléről tételre haladó tanulmányok vagy esszék. Gyakran nem érveket használ, hanem magával ragadó, gondolkodásra ösztönző, ellentmondásra készítő módon kinyilatkoztat. Meglepő, vitára serkentő megállapításokban bővelkednek a Weöresről szóló írások (*A Medúza; A teljesség felé; A fogak tornáca*). Szerinte a *Medúza* költője – Mester nélkül – korán lépett nyilvánosság elé. Ezt persze mondhatja egy kritikus, egy filozófus, egy „lélekvezető”, de miként valósítsa meg egy önmagát kifejezni, megmutatni kívánó lírikus?! A *Hideg van, A kő és az ember, A teremtés dicsérete* nélkül nem születhetett volna meg a *Háromrészes ének*, az *Ábrahám áldozása*. Nem alakulhatott volna ciklussá a *Rongyszőnyeg*. Az említett grádicsokat nem hagyhatta ki a költő. (Zárójelben kell megjegyeznünk, hogy Hamvas mellett mások is félték Weöres korai ellobbanásától. Karácsony Sándor és Kosztolányi is türelemre intette; Osvát nem közölte verseit a *Nyugatban*. Mértékkal, óvatosan Babits is várakoztatta. Igaz, nem ugyanazzal a céllal, mint ahogy ezt Hamvas említette.)

Weöres Sándor mestereként fogadta el Hamvas Bélát. Személyesen is felkereste a *Diáriumban* közölt *Medúza*-értékelés után, fontos leveleket is

váltak egymással. Egy részük megjelent, másik felük sajnos elpusztult, illetve lappang. *A teljesség felé* című kötetét neki ajánlotta. Sok tekintetben hallgatható rá. Egyet nem tehetett meg. Nem mondhatott le saját útke-
reséséről, botladozásairól. Jellemző módon változatlanul hagyta a *Ha majd
testemre rög borul* című versét, és szerepeltette gyűjteményes kötetében a
Hamvas által reminiscenciaként, nem őszinte műként bíralt *Nem nyúl sz
le értem* kezdetű (valóban Adyt is visszhangzó) költeményét. A plágium-
mokról, mindenféle átvételekről Weöresnek határozott véleménye volt.
Sohasem rejtette véka alá az őt érő hatásokat. Nem bűnnek, hanem a mű-
vészet szükségszerű feltételének tartotta más alkotások „beolvasztását”, al-
kotó felhasználását.

Hamvas az elsők között került a marxista (vulgármарxista) kritika célke-
resztjébe. Természetesen ezt nem a véletlennek, hanem korábbi és 1945–48
közötti működésének „köszönhette”. *Füstparipán* című írásában a politikus
rövid távú érdekeit állította szembe a művész, a gondolkodó örök értékei-
vel (382–385.). Fenyegetőnek tartotta a szellem szabadságának államosí-
tását. Aggodalmaira a kommunista kulturális politika rövid időn belül, ki-
oktató módon válaszolt. Hamvas bátorságát bizonyítja, hogy kész volt a
vitára. Egyebek mellett ezt írta: „Igen, a politikus érdekeltség a művészt be-
folyásolni kívánja. Ha Keszi Imre a sajtót csak két-három hétre visszame-
nőleg átnézi, ennek a befolyásoló törekvésnek több jellegzetes példáját fogja
találni.” (*Válasz Keszi Imrének*, 396.) Hamvas „bűnlajstromának” további
tételai is voltak. 1946-ban vitriolos írásban ítélte meg Lukács György kon-
servativizmusát, gondolkodásmódjának ellentmondásait, dogmatikus or-
todoxiáját (386–389.). „Bűne” volt szerkesztői tevékenysége és az is, hogy
olyan hangadónak tartották, akitől másokat feltétlenül óvni kell. Keszi Imre
ezt így fogalmazta meg: „A demokrácia a józan ész, a gondolkodó értelem
politikai rendszere, és aki ellensége a józan észnek, ellenségévé válhat a de-
mokráciának is. Hamvas Béla pedig maradék jóhiszeműségével vigyázzon
tevékenysége eredményeire és azokra, akik, egyre láthatóbban mögötte áll-
nak.” (Keszi: *A sziget ostroma*. Dante, Budapest, 1948, 92.) A folytatást
többé-kevésbé ismerjük.

A *Poétika* harmadik fejezete elsősorban képzőművészeti és zenei tárgyú
írásokat tartalmaz (423–523). Többek között Fényes Adolf, Szőnyi István,
Vaszary János, illetve Schumann és Bartók értékelését olvashatjuk. Akad
közöttük kiállítás-megnyitó, beszámoló, évfordulós megemlékezés, bírál-
lat. A konszolidált állítások mellett itt is bőven találkozunk vitára ingerlő,
sommás megállapításokkal (*Bartók*, 518–523.).

Az utolsó fejezetben (525–587.) egyebek mellett Sinclair, Kurt Reizler, Molnár Antal és Sík Sándor esztétikai felfogásának minősítésével szembesülünk. Sarkos ítéletekben itt sincs hiány. Hamvas, aki a világlátásában folyamatosan a hagyományok értékét hangsúlyozta, a tudományos életben véteknél tartotta a lemaradást, a korszerűtlenséget. Sík Sándor gondolkodásmódját idejétmúltnak vélte. Elismerte, hogy a szerző megállapításai végeredményben helytállóak, de szemére vetette, hogy ezek mára érdektelenné váltak: „Az impozáns munka nem tekinthető szellemi eredménynek, mindössze tájékoztatásnak olyanok számára, akik élvezik a folyamatos előadást, és kedvüket lelik a náluk tájékozottabb író kellemes stílusában.” (570.)

Ha elfogadjuk Kosztolányi tételét, hogy az író udvariassága a világosság, akkor hozzátehetjük, hogy a szerkesztő (egyik) udvariassági mércéje a hiteles, pontos jegyzetelés. Molnár Márton több kisebb-nagyobb hibát is elkövetett. Véleményem szerint rengeteg fölösleges jegyzettel terhelte meg az amúgy is vaskos kötetet. Jó részük értelmetlenül ismétlődik betű szerint. Csupán néhány példát említek: *A modern irodalom elmélete* című 14 oldalas írásában Hamvas száznál több szerzőre hivatkozik; közöttük klasszikusok és mára elfeledett alkotók is szép számmal említhetők. Az áttekintésből felesleges hatvan érintettet kiemelni. A tájékoztató adatok többsége sekélyes: „Schopenhauer, Arthur (1788–1860): német filozófus.”; „Flaubert, Gustave (1821–1880): francia regényíró.”; „Hesse, Hermann (1877–1962): német-svájci író, költő és festő.” Nehezen érthető, miért ismétlődik betű szerint 4, 6 vagy akár 10-nél is több esetben Wilde (28., 275., 285., 351.); Nietzsche (351., 538., 548., 560., 565., 586.) és Joyce (53., 110., 124., 137., 156., 175., 219., 233. ...) jegyzete. Utóbbi amúgy is elég suta: „Joyce, James Augustine Aloysius (1882–1941): író, költő, író, kritikus.”; sőt előfordul „író, költő, kritikus” formában is (219., 233. ...).

A bibliográfiai adatok egy része sajnos pontatlan. Hármát említek közülük. *A fogak tornáca* című Weöres-kötet és a *Se ég, se föld* című Takáts Gyula-kötet 1947-ben jelent meg. Hamvas Béla értékelése is ebben az évben (és nem 1946-ban) látott napvilágot a *Diáriumban*. A *Medúza*-kritika végén hibás az 1946-os évszám (380.).

A *Poétika* a kisebb-nagyobb szerkesztői botlások ellenére is fontos könyv, vitára, önvizsgálatra készítő kötet. A sorozat folytatásra vár. És ami legalább ennyire fontos: olvasókra is.

Gálfalvi György

BÚCSÚ
JÁNOSHÁZY
GYÖRGYTŐL

Végtisztességtevő gyülekezet!

Az aforizma szerint mindnyájan torzóban maradva halunk meg, de nem mindegy, milyen alakú az a torzó. Számomra, és talán nem vagyok egyedül ebben a meggyőződésben, Jánosházy Györgynek sikerült megcáfolni az aforizma igazságát. Nem torzót, hanem kerek, befejezett, kísértetiesen lezárt életművet hagyott ránk, amely után jogos elégtétellel tette ki a pontot. „Az angol drámaköltészet terén végzett több évtizedes fordítói munkám záróköve ez” – írja a *Látó* múlt év augusztus–szeptemberi duplaszámában, Marlowe drámájának fordítása után, s mi, akik évtizedeken keresztül csodálattal követtük hatalmas vállalkozását, még mindig nem voltunk teljesen biztosak abban, hogy csillapíthatatlan kíváncsisága és felfedezőösztöne nem vezet eléje újabb elvégzendő feladatot.

Az irodalom- és a művészettörténet minden bizonnyal a teljesítmény iránti elismeréssel veszi majd számba Jánosházy György párját ritkítóan gazdag költői, műfordítói, művészettörténeti, színikritikusi és képzőművészeti életművét, kismonográfiák egész sorát felölelő munkásságát, és hamarosan végleg ledől a hallgatás fala, amely évtizedeken keresztül körülvette, s amelyen csak a kilencvenes évektől sikerült rést ütni. A magam részéről ezekben a pillanatokban azt tartom a legfontosabbnak kiemelni, hogy ez a sohasem harsány, inkább feltűnően visszafogottnak tűnő alkotó legmélyebb rétegeiben tudatosan, pontosabban szólva, öntudatosan és önérzete- sen mondta csökönyösen a magáét. Kilencvenedik születésnapján a *Helikon*-ban közölt hosszú interjúban arról vall, hogy annyi klasszikussá vált és

Elhangzott Marosvásárhelyen, 2015. február 21-én, Jánosházy György temetésén.

megkérdőjelezhetetlenül kanonizált Shakespeare-fordítás után azért vágott neki hatalmas vállalkozásának, Shakespeare összes művei újrafordításának, mert úgy akarta korszerűen és pontosan megszólaltatni magyarul a halhatatlan műveket, ahogy egyedül ő hallja: korszerűen és pontosan. „Az én Shakespeare-emet akarom fordítani magyarra, ami, mondom, a magamé.” Ugyanebben az interjúban így vall arról, miért szólalt meg egy évtizedig olyan ritkán költőként: „az én példaképeim (...) a franciák között voltak, [akik] egész életükben írtak egy vékony kötetet. Na de annak mindmáig súlya van.” Mi, akik évtizedekig az *Igaz Szó*, majd 1989 után nyugdíjba vonulásáig a *Látó* szerkesztőségében kollégái voltunk, tanúi lehettünk annak, hogy Jánosházy György nemcsak alkotóként volt következetesen igényes, hanem szerkesztőként is mércét jelentett kollégáival és embertársaival való kapcsolatában a szerzők és a művek kiválasztásakor, elbírálásakor és a kéziratok gondozásában. Nagyon nehéz időben, állandó nyomás alatt az értelem lázadásának az indulatával, erejét megfeszítve velünk együtt igyekezett ellene szegülni annak, hogy az irodalom a politika eszközévé silányodjon. Az *Igaz Szó* főszerkesztő-helyetteseként, főnöke gyakori távolléteikor ő tárgyalt a főlénk rendelt irányító szervekkel és a cenzorokkal, méltatlan és eleve vesztesre ítélt csatákat is felvállva egy-egy kézirat érdekében. Tette ezt mindvégig önérzetesen, intellektuális rátartisággal, a szellem szabadságának, az írók, az alkotás becsületének védelmében, nem beletörődve a vereségekbe.

Mikor máskor, ha nem itt és most, koporsója mellett el kell mondanom: Jánosházy Györgyre lehetett számítani életünk legnehezebb pillanataiban is, kihallgatásaimkor, házkutatásomkor. Ha váratlanul vittek be, addig nem szólaltam meg, ameddig őt nem értesítettem: bent vagyok. Helyzeténél fogva ő volt a szerkesztőség és az Írói Egyesület protokollfőnöke, ezért őt keresték meg a belügyi alkalmazottak, akik magától értetődő természetességgel, mondhatnám hivatali pontossággal jártak be a szerkesztőségbe. Arról, hogy mi hangzott el ezeken a látogatásokon, Jánosházy György időről időre beszámolt nekünk, érintetteknek. Amiről nem számolt be, azt akkor tudtuk meg, amikor 2008-ban kézhez kaptuk a Szekuritáté Irattárából a dossziénkat, és elképedve olvastuk, hogy barátunk, „forrásként”, minket mentetve olyan mondatokat is szájunkba adott, amelyeknek épp az ellenkezőjét gondoltuk és mondtuk vele együtt. Ugrásra készen állt mellénk, a kockázatot is vállalva, jó ügyek védelmében: 1975-ben szó nélkül vállalta az utat Nagyváradig, amikor a meghurcolt fiatal írók érdekében kellett közbenjárniuk, és szükség volt az ő hivatali tekintélyére. 1980-ban Sepsi-szentgyörgyre jött le velünk, hogy a fiatal képzőművészek – ma már nyu-

godtan állíthatjuk – korszakos jelentőségű, tabukat döntögető tárlata elől elhárítsuk az akadályokat. Ő, aki egész életében, művészi hitvallásában a klasszikus formák híve volt, megtalálta magában azt a tapadófelületet, amely fogékonnyá tette a hitvallásának merőben ellentmondó törekvések iránt.

Egyik kötetének nevemre szóló dedikálásában azt írja: „nehéz időköt átélte barátsággal”. Kedves barátom, Jánosházy György! Itt, koporsód mellett szeretném elmondani: abban, hogy azokat a nehéz időköt túléltek, olyan barátaink és bajtársaink segítettek, amilyen te is voltál.

Végezetül engedtessek meg, hogy Biluska Annamáriának, pajtásunknak, barátunknak, Cuninak megköszönjem, hogy Jánosházy Györgyöt gyönyörű, termékeny öregségben, megtartó szerelemben megőrizte nekünk. Hogy mit jelentett Gyurkának ez a szerelem, azt a *Látó* januári számában megjelent vers mindennél meggyőzőbben bizonyítja:

FOGD A KEZEM

Fogd a kezem, ne engedd el soha.
Reszket a térdem, szédül a fejem,
gyenge vagyok, elgyávult, tétova,
ha elengedsz, megbotlom, elesem.

Fogd a kezem, add szíved melegét
fáradt testemnek, borzongó szívemnek,
elborította a hideg sötét,
és megfagyok, ha a kezéd elenged.

Lásd, félve lépek, fogd meg a kezem,
szorítsd puha kezeddal melegen,
a sorsom útján végsőig kísérjen,

szíved melege mélyen járja át
lelkem körül az örök éjszakát,
hogy ne fázzék a rideg, pusztá Térben.

Kedves Gyurka, köszönöm, hogy barátok voltunk, köszönöm, hogy bajtársak lehettünk, köszönöm, hogy jó ideig együtt próbáltunk értelmet adni életünknek.

TALÁLT VERSEK

Michelangelo Buonarroti

(1475–1564)

44. SZONETT

A legjobb művészen sincs gondolat,
mely a márványban már ne volna benne,
egy jó kéz kell csak, hogy kibontsa rendre,
ahogy szellem vezérli s akarat.

Minden félelmemet és álmomat
így rejtet egymagadban, büszke, szende
szépség, de szívem bár a jót esengje,
művem mindennek más értelmet ad.

Nem szerelmem és nem bájad okozza
bajom, nem megvetés, könnyörtelen
zordság, nem is balsors, nem sanda végzet:

halál és irgalom közt van megosztva
szíved, de az én gyatra szellemem
a halált hozza csak ki, bárhogy égjek.

William Shakespeare

(1564–1616)

66. SZONETT

Fáradt vagyok, sír békéjére vágyom:
Itt koldussorsra születik az érdem,
És senkinek jut minden a világon,
És csúfság tárgya tiszta hit, szemérem,
És rozsdát látnak arany becsületben,
És szűz erényből loncsos szajha lesz,
És gyalázatra jut a feddhetetlen,
És az erőre béklyót kacska tesz,
És megköti a nyelveket a Rend,
És doktor Tökfej lett a fő okos,
És egyszerű most együgyűt jelent,
És rabjává teszi a jót a rossz...
Fáradt vagyok, mennék is mit se várva,
Csak szerelmemet ne hagynám magára.

JÁNOSHÁZY GYÖRGY fordításai

Lapunk állandó támogatói:

Aranka György Alapítvány, Nemzeti Kulturális Alap,
Communitas Alapítvány, Bethlen Gábor Alap

A szerkesztőség székhelye: Marosvásárhely, Tusnád u. 5. sz.; Postacím: 540027 Târgu Mureș, str. Tușnad 5, vagy Of. P. 1. C. P. 89; Telefon: 0040-(0)265-267091; 0040-(0)365-801946; Telefax és üzenetrögzítő: 0040-(0)265-267087; E-mail: lato@rdslink.ro; Kiadóhivatal: 540028 Târgu Mureș, str. Primăriei 2. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Nyomta az Alutus Rt., Csíkszereda. Igazgató: Hajdú Áron. Belföldi előfizetés egy évre 96, fél évre 48, negyedévre 24 lej. Külföldi olvasóinknak egy évre 35 EURO, tengerentúlra 45 USD. Előfizetéseket a szerkesztőségben veszünk föl.

ISSN 1220-5982